

OBZORJA

LETO 1938

ŠTEV. 3—4

REVIJA ZA LEPOSLOVJE UMETNOST IN PUBLICISTIKO

VSEBINA

Miško Kranjec: STARI DOBOŠ — Janko Samec: POMLAD V SLOVENSKIH GORICAH — Ivan Potrč: IMEL SEM LJUBICO... — Radivoj Rehar: PESEM SEDANJOŠTI — Anton Debeljak: KUKAVICA V SNEGU — Janko Samec: BOG — Milan Kajč: IVAN ŠEBJANIC — Janko Samec: POLDANSKA POKRAJINA — Ivo Sorli: JOSIP MURN — Radivoj Rehar: HANS WELACK — France Vodnik: KRIZA IN OBNOVA GLEDALIŠČA — Marjan Kozina: ZA NOVIMI IZPODBUDAMI — Dr. Vladimír Murko: POZABLJENI VREDNOSTNI PAPIRJI — Jože Kerenčič: ZEMLJIŠKI ODNOSI V JERUZALEMSKIH GORICAH — PREGLED — OCENE

Revija „OBZORJA“

izide dvanajstkrat na leto.

Naročnina znaša za vse leto din 100—, za pol leta din 50—, za vsak mesec din 9—; za dijake za vse leto din 84—, za pol leta din 42—, za vsak mesec din 7—.

Uredništvo in uprava v Mariboru, Kopališka ulica 6. Dopisi naj se pošiljajo uredništvu „Obzorij“, Maribor, Kopališka ulica 6.

Revija se naroča ali reklamira pri upravi.

Revija je glasilo mariborskega Umetniškega kluba. Urejata jo prof. dr. Vladimir Kralj in prof. dr. Ivan Dornik, oba v Mariboru.

Zalaga, izdaja in tiska Mariborska tiskarna d. d. v Mariboru.

Za uredništvo, izdajateljstvo in tiskarno odgovarja ravnatelj Stanko Detela v Mariboru.

SPOROČILA UPRAVE:

Pošiljamo tretjo in četrto številko (v enem zvezku). Prilagamo naročilnico in položnico.

Prosimo vse one, ki smo jim revijo poslali, da poravnajo naročnino. Kdor revije ne namerava naročiti, naj jo vrne najkasneje v teku enega tedna; ako tega ne stori, ga smatramo za naročnika revije za leto 1938.

Vsakomur je dano na izbiro, kako poravnava naročnino, bodisi celotno, polletno ali mesečno.

Vse, ki smo jim poslali revijo, prosimo, naj jo pokažejo tudi svojim znancem in prijateljem ter sporočijo naslove novih reflektantov nanjo. Sporočite in napišite nam čitljivo ime in popoln naslov.

Pridobivajte nove naročnike! Poslužite se priložene položnice poštnega čekovnega računa št. 11.787 „Mariborske tiskarne d. d., Maribor“ s pripisom na srednjem delu (sporočila) zgoraj „Obzorja“.

Krog naših sodelavcev z velikim leposlovnim in publicističnim slovesom se širi ter je pričakovati, da se bodo „Obzorja“ v kratkem času razvila v eno naših najbolj uglednih revij.

CENIK INSERATOV:

Cela stran velja din 800—, pol strani din 400—, četrt strani din 200—. Mali oglasi: beseda din 1—, najmanjši znesek din 20—.

Stari Doboš

V Doboševi hiši je neke pomladne nedelje vladalo veliko in veselo razpoloženje, kakršnega pri hiši že dolgo ne pomnijo. Kakor nalašč je bila tokrat zbrana vsa družina — za majhno farno proščenje. Bili so tu Doboševa žena, drobna, pobožna starka z vodenimi očmi, ki so se skrivale globoko pod čelom in le včasih zlokobno ošvrknile človeka; bil je tu mlajši Doboš, zdaj gospodar pri Doboševi hiši, z ženo in tremi otroki. Ker je bilo pri fari slavlje, sta domačo hišo obiskala tudi oba sinova, ki sta se poročila v druge vasi (kajpa, prišla sta vsak z enim samim otrokom), takisto sta hčeri z zetoma privedli vsaka po enega otroka. Vsi ti so bili predpoldne v cerkvi in so se zdaj vračali lagodno, da sedejo k imenitnemu obedu; samo domača mlada gospodinja in mati sta ostali doma ter kuhali in pekli.

In ta čas, ko sta ženski bili sami doma, se je vrnil k hiši stari Doboš, in to je bil velik dogodek, dovoljšen, da je skoraj na glavo postavil vse slavlje. Žena več ni znala kuhati, sploh ni vedela, kaj naj še dela. Po mnogih letih se je prvič resno vznemirila. Toda otroci, vračajoči se iz cerkve, so po prvem presenečenju našli ravnotežje in se začeli smejati.

Tu je bil stari Doboš; po dolgih petih letih, ko niso vedeli zanj, in po tistem svojevrstnem dogodku pred petimi leti, zaradi katerega je odšel po svetu. Res je sicer, da v pokrajini ni nič novega, če kdo odide po svetu, celo nekaj vsakdanjega je to. Staremu Dobošu pa to ne bi bilo potrebno. Ne samo, da je bil prestar za potovanja po svetu, — zdaj jih je imel osem-inšestdeset — temveč je bil tudi dovolj bogat. Res, da je razdelil svoje premoženje med otroke, toda natančno je imel zase izgovorjeno: hrano, obleko, streho, zdravnika, če je bolan, vsak dan zavojček tobaka in dostojen krščanski pogreb z eno mašo. Najtočneje je bila opredeljena stvar zastran tobaka. Zdravniku na priliko bi se prav lahko odrekel, saj ga ni v življenju nikdar potreboval. Po vsem tem je trebalo samo sesti po zimi v zapeček, poleti pa na sonce pred hišo in uporabljati: hrano, obleko, vsak dan zavojček tobaka, sovražiti še dalje zdravnika ter čakati na dostojen krščanski pogreb z eno mašo. Tako je storila stara Dobošica: vsak dan je bila pri maši, potem se je pa grela na soncu in redko kaj delala. Pravo življenje za njo je že zdavnaj

minilo, opravila je svoje življenjske dolžnosti. Stari Doboš pa je bil docela drugačen. Res, da je imel leta, toda vrednost človekova se ne meri po letih, temveč po njegovih močeh, po tem, koliko še stoji v življenju.

Da je stari Doboš bil še ves v življenju, je značil otrok, ki ga je dobil s tujo žensko. Bilo je pred leti; kakor danes — farno slavje, mnogo vina in godba, in našla se je nesrečna ženska, ki ji je mož kolovratil po Kanadi in se ni hotel oglasiti. Nič hudega nista mislila, Doboš in ta ženska, bilo je majhno sproščenje za oba, hkratu samo malenkosten prestop. Na otroka pa nista mislila; celó Dobošu ni bil potreben otrok. Imel je pet odraslih otrok, in čemu zdaj še eden pri tuji hiši? Zato se je zgrozil, ko mu je ženska sporočila nesrečo. Da bi se ognil vsem neprijetnostim, predvsem, da mu ženska ne bi mogla do živega, se je hitro pobotal s svojimi otroki, česar prej ti niso mogli doseči, jih povabil v mesto in dal prepisati zemljo in hišo ter si izgovoril samo že omenjeno hrano, obleko, zavojček tobaka vsak dan in krščanski pogreb. Ženska pa je bila dovolj pametna, da se ni tega prestrašila, temveč mu povedala, da bo dala ovreči njegovo oporoko in bo svojemu otroku spravila, kar mu pripada. Doboš se je tega prestrašil. Otroka samega ni tajil, celo vesel je bil: Vidite, v takih letih, ne? Kdo bi si mislil? Tudi ni bilo nič prežalostno, če je človek pomislil na to, da so vsi njegovi pravi otroci že dorasli in tako rekoč niso več njegovi, zdaj pa bo dobil majhen drobiž, s katerim se bo lahko igral in pri tem kadil izgovorjeni tobak.

Da ne bi bila nesreča večja, kakor je že bila, — kajpa, doma je bil ogenj v strehi, — žena sploh več ni govorila, otroci pa so hodili okoli njega, kakor grdi, strašni zmaji, ki ga bodo požrli, in mu rekli, da mu tega ne bodo šтели v zlo, samo če ne bo dovolil, da jim ženska vzame kaj od tega, kar je predal v mestu njim, da torej ne bi bila nesreča večja, je ženski obljubil, da ji pač da, kar ji gre, samo naj počaka nekaj let. Če pa do tedaj ne bi dal, tedaj ga lahko toži. In po takšni zasilni ureditvi je odšel zdoma. Nič niso vedeli zanj. Doma so celo že mislili, da je pobegnil, da bi se ognil svojim žalostim do tega novega otroka, ki bi se skril sramoti, ki je padala na njegovo glavo. Pet let ni bilo po njem nikake sledi.

Zdaj je bil spet doma.

Prišel je, ko so bili otroci pri maši, in je našel v kuhinji samo snaho in svojo ženo. Prinesel je rjav kovčeg, za las skoraj podoben onim, kakršne imajo ponavadi Amerikanci, in tudi zelo okusno je bil oblečen. Potem je nekam izzivajoče kdaj pa kdaj privlekel iz žepa svetlo, bržkone zlato uro, in pogledal nanjo, ko prej vendar ni nikdar potreboval ure. Čemu kmetu ura? Saj je videl, kdaj vzhaja sonce, kdaj je najvišje, in kdaj zahaja. Potem si je celo pogladil obraz z desnico in glej: na prstu sta blestela dva prstana. In toliko časa si je gladil obraz, da sta i žena i snaha opazili ta prstana. Nato je privlekel svetlo, veliko, podolgovato dozo iz žepa, jo počasi odprl, vzel iz nje cigareto, jo malo potolkel z enim krajem ob odprto dozo, vtaknil

v usta, prijel žveplenko na koncu, se komaj rahlo dotaknil škatljice, in nekako od daleč nažgal, potegnil k sebi dim, in preden ga je izpustil, je spregovoril nekaj besed in se celo zasmel, dim pa je imel priliko, da je počasi uhajal iz njegovih ust.

Bile so gosposke kretnje, kmečke pa na noben način ne. Tudi ko so se otroci vračali, je počel tako. Če pa sta bili mati in snaha prej prese-nečeni, njegovi otroci niso kazali tega, nasprotno, vsakteri je stopil k njemu z veselim obrazom in mu dal roko: „Tak, ste vendar prišli?“

Videl je njihov posmeh, toda še malo ga to ni preplašilo.

„Da, prišel sem.“ Kadil je dobre cigarete, to so sinovi in zetje opazili. Neglede na tisti izgovorjeni zavojček tobaka vsak dan, jim je zdaj ponudil svoje dobre cigarete, in ko se je mlajši Doboš, gospodar, kasneje, že pri obedu domislil ter rekel:

„Na, danes pa smo pozabili na tobak, in zdaj so trgovine že zaprte,“ je on zamahnil z roko:

„Malenkost! Saj ga morda ne bom niti potreboval. Saj vem, kakšen smrdeč tobak bi mi kupovali. To sem si izgovoril samo za vsak slučaj. Kaj veš, nemara bi ga pa kdaj res moral kaditi.“

Seve, za mizo se je moral vvesti in tudi se ni branil: videl je, da so ženske napravile odličan obed, kakršen je pri taki bogatiji redek, ker pri dobri kmetiji vedno štedijo. Zdaj pa se ženskam ni smilila debela putka, in pogač sta mati in snaha napekli kakšnih sedem tepsij: jabolčne, kisilakove in še celo gibanico sta napravili.

„Pojdi in prinesi mi krožnik za pogače,“ je rekel snahi, ko je videl, da drugi padajo v samo tepsijo. Sinova in zeta so dvignili glave in se potem zasmeli.

„Gosposki ste postali,“ je rekel mlajši Doboš.

„Če že jem, naj vsaj dostojno in mirno jem.“ Govoril pa ni ostro, ne, nekaj veselega je bilo v njegovem glasu, tudi ni klanjal glave, niti ni povešal oči, prav po vseh se je ozrl. „Kaj pa se ti tako nasmihaš?“ je vprašal sina.

„Nečesa sem se domislil, pa mi je skoraj smeh ušel.“

„Lele,“ je rekel po vaškem načinu. „Vidim ti na obrazu, česa si se spomnil. Oh, oh, kako se ti dobro zdi! Pa se le smej! Zakaj pa ne? To je tvoja pravica. Nisem tako strog, da bi zahteval od vas, da se mi ne smejite.“

Po premolku, in ko domači niso mogli začeti pogovora, ki se ne bi tikal starega Doboša, je mlajši Doboš, gospodar, naposled dejal:

„Otroka ste že obiskali?“

„Ne, zdaj po obedu pojdem,“ je odvrnil. „Najprej ste vendar vi na vrsti, ker ste najstarejši. Potem pride oni.“

Otroci, zetje in snaha so skušali biti resni, toda drug drugega niso upali pogledati, ker so se bali, da bi kateremu ušel smeh, ki ga je komaj dušil v sebi, in potem bi se pač vsi smejali.

„Kako pa ste zdaj uredili zastran denarja? Ali ga boste izplačali? Ali bomo šli še enkrat v mesto, da ponovno razdelimo?“

„Nič se ne boj,“ je veselo vzkliknil. „Misliš sicer, da to ni mogoče. Vidiš, če bi bil zloben — niti ne — če bi bil pošten, tedaj bi moral to napraviti. Naposled, moja dolžnost bi bila. Mar ste mi več, kakor oni otrok? Ampak, jaz sem bil velikodušen: če se je že zgodilo, in ko sem že domače obdelil, naj pa ostane tako.“

„Potemtakem ste zaslužili za otroka, da mu boste dali.“

„Da, zaslužil sem zanj in za sebe. Ne vem, ali bi kupil zanj majhen vinograd, ali samo hišo z nekaj zemlje. Vsi smo ga mislili opehariti, no, če že živi, naj pa tudi nekaj ima.“

Zdaj pa so otroci onemeli. Mlajši Doboš, gospodar, se ni nič več norčeval, temveč je pogledal očeta presenečeno:

„Pa mu menda ne boste dajali več, kakor mu gre?“

„Koliko pa mu gre?“ je vprašal oče nedolžno.

„No — sodišče vas obsodi samo na štirinajst tisoč, morda celo manj, ali pa na en oral zemlje.“

„Ah, sodišče!“ je vzkliknil in malomarno zamahnil z roko. „Ampak, saj mi sodišče ne more prebraniti, da mu dam več, kakor ono določi, ne?“

„Pa to vendar ne gre, da bi takemu več dali kakor nam,“ je povedal zdaj odkrito.

„Saj ne več, kaj mu hočem dati.“

„Rekli ste: vinograd ali hišo z nekaj zemlje.“

„Saj si jo tudi ti dobil. Tudi ti imaš kos vinograda. Povrhu, vidiš, že pet let ne potrebujem tega, kar sem si izgovoril pri vas, vse je ostalo pri hiši. Oh, saj sem bil tako velikodušen do vas! Moje je bilo, pa vam nisem odtrgal, da bi še tega otroka izplačal, ne, po svetu sem odšel, vam sem pa dal, kakor ste pričakovali. Ali pa si nemara pričakoval, da bom služil zate še zdaj, ko si že gospodar? Oh, oh, kako rad bi mnogo dobil! Kar pojdi po svetu, pojdi. Vidiš jaz se nisem cijazil okoli žene, nič nisem spraševal, star sem bil, izgovorjen sem imel počitek, pa sem vse zapustil in šel. Vi ste se mi pa smejali. No — še dalje se smejte!“

Toda otroci se niso več smejali, bili so nekam poparjeni. Žena je komaj jedla, na moža pa se ni ozrla. Čutili pa so vsi, da mu nič ne morejo, in to jih je najbolj grizlo. Saj oni sami niso imeli nič proti otroku, samo njihovega se nihče ne bi smel dotakniti. Nikdar pa niso mislili, da se bo celo maščeval nad njimi. To je storil za ves posmeh, ki ga je bil deležen ob svoji nezgodi. Ne samo, da so se mu ljudje posmehovali, posmehovali so se mu tudi otroci, ne prav posmehovali, temveč nekaj veselega je bilo v tem, da je „stari“ dobil v tako visokih letih otroka.

Po obedu, ko so še nekoliko posedeli pri vinu, se je stari Doboš dvignil in videti je bilo, da se odpravlja.

„Kam pa zdaj?“ je vprašal mlajši Doboš. Že je premagal v sebi vse nezpoložene in sprevidel, da očetu ne bo kos, in da na način, kakor je začel, ne bo dosegel ničesar.

„Otroka grem obiskat,“ je odvrnil stari Doboš. Spet je privlekel iz žepa svetlo uro in pogledal nanjo, potem si je lagodno prižgal cigareto. „Moram ga pogledati, če je kaj zrasel. In nekaj malo daril sem mu prinesel.“

Odpri je kovčeg, vzel iz njega lepo povezan zavoj, ki ga je položil na stran, drug zavoj je dal pa domačim otrokom vnukom: videti je bilo, da tudi teh ni pozabil.

Stisnil je prvi zavoj pod pazduho in dejal: „No, pa grem, da vidim, kako je z njim.“

„Kako!“ je rekel mlajši Doboš. „Velik je že, kmalu vam bo v pomoč.“

„Tako? Da le lepo raste, vesel sem tega. Naj živi, saj je svet dovolj velik, tudi zanj bo še nekaj prostora.“ Pomel si je roke, se rahlo nasmehnil svoji družini in že je stopil prek praga. Potem so ga videli, kako je korakal po cesti z zavojem pod pazduho. Nekaj posebnega je bilo v tem, to so vsi čutili.

Bilo je kakor rahla, velika vera v novo, drugačno življenje, kakor so ga bili oni vajeni. In tej veri v novo, drugačno življenje oni niso bili kos, ker je prestopila okvir njihovega od vekov nespreminjajočega se življenja. Oni so imeli svoje zakone, uklenili so očeta v te zakone in vladali nad njim, on pa je našel majhen izhod in zdaj hodi po poteh, kamor oni ne morejo stopiti, in kjer mu nič ne morejo.

Samo rahlo maščevanje z njegove strani, ki je prevečalo vse to dejanje, to maščevanje je ostalo staro, zakaj maščevanje se ne bo nikdar spremenilo. Ljubezen pa, ki ga je spravila pred leti na pot v svet, ki ga je zdaj gnala, in to za dne, ko je vas polna tujih ljudi, obiskat svojega sina, ta ljubezen, ta vera v drugačno življenje, ta ljubezen in ta vera sta bili novi.

In če prej niso hoteli priznati svojega mladega brata, se zdaj tudi temu ni bilo mogoče izogniti: zakaj oče se ga ni odkrižal, da bi plačal, kakor bi ga obsodili po starih zakonih, oče ga je priznal in pritegnil k sebi in mu dal prostora ob drugih svojih otrocih, kakor bi hotel reči: kjer je prostora za pet, je še za šestega.

Nemara je bilo res tako.

Janko S a m e c

Pomlad v Slovenskih goricah

Preko Slovenskih goric
živo žgolenje gre ptic
z vetri po sončni livadi.

Dan je čez griče razprt
kakor za praznik in trt
cvetje diši po pomladi.

Kmalu čebelic bo roj
sladke ljubezni napoj
v panje sosedne prenesel.

Zraven bo veter-južnjak
v begu objel sadovnjak,
z vej mu cvetove otresel.

Kmet pa ves sključen in kriv
s plugom bo šel preko njiv;
zadaj sejala bo žena —

Kdo pa za tabo, poet,
seme sejal bo v tvoj svet?
Meni? — Nobena, nobena!

Imel sem ljubico . . .

Zadnji večer v civilu — naslednje jutro se je odpeljal v Sarajevo h kadru — je prenočil stari tovariš pri nama. Po večerji smo se preselili v izbo. Ljuba je sedla h klavirju, a midva z Rudlom sva se menila o ljudeh v domačem kraju. Pravil mi je, da bi se tudi on danes opijanjal do mrtvega in klical na korajžo, se pretepal in kričal, da bi zmetal iz sebe, kar bi ga treznega bilo. Kojčev je Lojzo opil, da jo je dobil, da sta se pozneje vzela in imela otroke . . .

Ljuba je predvajala Beethovna, Mozarta in prešla na naše pesmi. Ko je zaigrala: „Imel sem ljubico . . .“, je tovariš utihnil. Prenehala je in se ozrla.

„Zakaj pa molčita?“ je vprašala.

Rudl se je zbiral; kazalo je, da bo nekaj povedal, a se ne more zbrati.

„Gočlovega Tjoša si poznal?“ me je vprašal.

Povedal sem, da nam je pomagal pri košnji.

„Ta pesem je bila poslednja, ki jo je pel in igral na gosli.“

Če se je godovalo pri nas doma, sta po navadi prišla Tjoš z goslimi in Hrvatov s harmoniko. Živo vidim Tjoša, kako sloni na goslih z napol priprtimi očmi, kakor da bi bil zamaknjen v glasove, ki so prihajali iz njih. Tako lepo je igral pri nas samo še Vrečar. Ali Vrečar je imel jezik, da se mu je vse smejalo, ki ga Tjoš ni imel. Ta je bil tih in zardel je ko dekle. Premlad je za muzikanta, so pravili, življenja še ne pozna.

„Ko sem se prejšnji teden vračal ponoči na Grajeno,“ je nadaljeval tovariš, „je stopil iz Plojeve krčme fant — po glasu sem spoznal Krapševega Jaka — in zapel: ‚Imel sem ljubico . . .‘. Si bral tisto kratko notico o lizolu in posledicah pretepa?“

Pokimal sem, a Ljuba je prisledla k nama na divan.

„Do spanca sem premišljeval tisto noč o njem. Kako je časopisje na kratko opravilo z njim, kako se prav za prav ni kdo ve kaj razlikovalo od župana, ki je pomagal poslati Tjoša na to poslednjo pot; čeprav se ne bom mogel nikoli prepričati, da bi župan vse zakrivil. Ali taka je le bila z njim, da v svoji c. kr. pameti penzioniranega avstrijskega stražmojstra on kajpada ni čutil nikake krivde . . . Proti Tili, Tjoševi sestri, ki se je tiste dni omožila, se je obregnil: ‚Kaj bi se cmerila? Za mašo daj, da ste rešeni!‘ Ali Tila ga je imela rada; za nekaj let bo pripovedovala otrokom o Tjošu. Ali jo bodo poslušali z odprtimi usti in jo potlej spraševali o stricu . . .

Začelo se je kako nedeljo pred pustom. Pri županu sem se mudil radi vojaških zadev, da sem bil nehote živa priča. Župana poznaš, kaj bi ti še pripovedoval o njem! Ostarel je in se zredil, a žandarske manire so mu ostale. Prinesel jih je iz službe v civil, radi njih so ga kmalu postavili za župana; saj se je spoznal na akte. Zunaj se ceste še niso hotele taliti, v

zakurjeni županovi sobi je bilo prijetno in toplo. S plaščem na sebi sem sedel na stolu in leno sledil škrtanju županovega peresa; svetešnjo snažnost po izbi je motil samo plesniv vonj po starem papirju. Po cesti mimo okna so hitele ženske k večernicam; zavijale so se v pletene rute in govorile, a skozi dvojna zimska okna ni bilo slišati glasu. Pelagonije in plazeče se kakteje na palicah so bile nekam ovenele, brez življenja; nikjer se še ni kazala pomlad. Zunaj so se počasi in cvileče odprla vežna vrata, nekdo je napravil tri ali štiri korake proti izbi in obstal. Župan se je zganil, kakor da bi se hotel presesti, postrgal nejevoljno z nogo po tleh in zakašljaj. Pred vrati so se znova oglasili koraki, potlej tiho trkanje. Hotel sem zaklicati: Naprej!, a sem prej pogledal župana. Prenehal je pisati; buljil je v papir z nagubanim čelom, da je bilo videti, ko da najraje ne bi slišal trkanja. Naslonil sem se na stol in obrnil glavo proti vratom. Ali je berač, ki so ga nagnali pri zadnji hiši, ali je pa prišla kaka ženska z vrhov po koruzo, sem ugibal.

Potrvalo je, tokrat močnejše, kakor da bi oni zunaj upal, da ne bo nikogar v izbi. Pogledal sem župana. Med pisanjem je iztisnil iz sebe:

„Naprej!“

Ti poznaš njegov suhi in kanclijski glas. Ob njem se vedno spomnim parafravov; tudi ti gredo hladno preko živega življenja...

V izbo je stopil Tjoš in obstal. Pozdravil je in začel mečkati klobuk v rokah. Odzdravil sem mu, župan je samo nekaj zamrmral. Šele zdaj me je zagledal in me prepoznal. Nalahno se je vzradostil, pristopil bliže in me še enkrat pozdravil.

Nasmihal se je kakor otrok v šoli, a razgovoriti se ni mogel. Župan je končal pisanje, popil s pivnikom stran, se zravnal in vrgel listine pred me na mizo.

Obstal je tik pred Tjošem, kakor da ga je šele pogledal, in ga vprašal, ne da bi umaknil pogled z njega:

„Kaj pa ti?“ Nejevoljno je zamrmral: „Še po nedeljah ne daste človeku miru.“

Kajpa je z zadnjim meril tudi name, a meni ni upal povedati kaj takega naravnost. Ti veš, kako je pri nas; ljudje garajo čez teden, težko se odtrgajo od dela, zato opravijo, če se le dá, take posle po nedeljah. Tjoš se je hotel umakniti nazaj, a ni napravil koraka. Dvignil je pogled, ki mu je begal in iskal po izbi in tleh ter ga uprl v župana.

„Drva smo spravljali... Pomagal sem...“ Besedoval je, kakor da sam sebi ne verjame, kar govori.

Postajalo mi je mučno. Kaj sem hotel reči: s prošnjo sem prišel k županu. Saj veš, da žandarski glas ne prenese ugovaranja. Ti stari avstrijski župani so pravi despoti: reci mu besedo, pa bo užaljen kakor mali bog. Tega sva se zavedala oba s Tjošem. On ni umaknil pogleda z župana; naj

se zgodi, kar se hoče. Tako je stal Tjoš včasih pred kaplarjem in čakal na zaušnico, tako je stal v šoli pred učiteljem, pozneje pred zidarskim mojstrom, še pozneje v jetnišnici, kar ti bom še povedal. Vse je bilo tako čudovito povezano v njegovem življenju: vedno se je vdal, tudi ob koncu...

Zložil sem listine, vstal in zapel zimsko suknjo.

„Haska menda nisi napravil doma kdo ve kakega?“ je dejal župan hitro in se skušal nasmehnuti.

Tjoš je priklonil glavo, kakor bi hotel prikimati in ostal tih.

„Kaj hočeš?“

„Takso bi plačal za kolo,“ je izjekljal in povedal, da je slišal, da je zadnji čas.

Iz stranske sobe je stopila županova svakinja, neka meščanka; vse je kazalo, da je prišla gledat, nad kom se zadira.

„Zadnji čas, da!“ je znergal župan, kakor da je ni opazil. „Kolo? Zakaj ga ne prepišeš na Franča? Ti se menda ne boš več dolgo vozil?“

Potegnil je fantu knjižico iz rok in prebegnil s pogledom po svakinji, ki je zastrmela pri vratih. Hladno je preštel denar in udaril s pečatom po knjižici.

Tjoš se je nekaj opravičeval radi kolesa, da se tako Franča vozi z njim na delo; saj ga je njemu zdravnik prepovedal. „Jim bo vsaj nekaj ostalo po meni,“ je rekel, „ker zdaj bolj visim doma. Tudi kamra jim bo ostala — ona, ki jo je prizidal Franček...“ Kazalo je, da se bo razgovoril kot otrok.

Da bi ti vedel, kako je bilo vse skupaj klaverno!

Župan se je okrenil na stolu in mu pomolil knjižico. „Le pojdi! K letu najbrže ne boš tlačil zemlje.“

Svakinja je belo pogledala, nekaj zajavkala in sklenila roke.

„Tudi jaz mislim, da ne,“ se je opravičeval Tjoš. „Saj, najbolje bi bilo zame, pravijo... V napoto sem...“ Hotel je nekaj povedati, a župan ni kazal volje, da bi ga poslušal.

Tjoš se je potegnil s hrbtom do vrat, se zahvaljeval županu zaradi knjižice in voščil srečno; vse je bilo eno samo opravičevanje. Kakor da se opravičuje, ker je motil, kakor da se opravičuje, ker sploh živi...

Odšel je, bled in suh, potegnjjen vase. Roke so mu mrtvo visele ob telesu. V meni je marsikaj ubitega, da sprva niti nisem dojel vsega, kar se je zgodilo v teh nekaj trenutkih. Vse bi šlo mimo mene, kakor je že šlo toliko težkih in žalostnih reči. Ali takrat je kriknila svakinja, bolj potihlo, da je ne bi slišal Tjoš, ki je odhajal skozi večna vrata; dolgo jih ni mogel zapreti.

„Za Kriščevo voljo, ti!“ je zavpila. „Kaj takega pa mu ne bi smel reči.“

Župan se je obrnil in se nasmehnil. Pozna on to svojat in ve, kako je treba ravnati z njo. „Haha...“

Ko me je župan pogledal, sem se tudi jaz nasmehnil — možato, naj

ženska vidi, kaj zmoremo, česa smo vajeni. Prišel sem s prošnjo k županu in tak sem, da se nikoli ne najdem. Tega so krivi ubiti živci. Kdo nima danes ubitih živcev? Bolezen je v dobi...

Svakinja je planila k oknu in se zazrla za Tjošem, ki je odhajal med drevjem na cesto. Okrenila se je in začela z žensko zvedavostjo iskati po najinih nasmejanih obrazih.

„Moj Bog, niti trideset let ne bo imel,“ je dejala in vzdihnila, „ti mu pa tako poveš! Za božjo voljo...!“

„Kar oglej si ga, ni ga škoda! Pred leti je spravil s sveta nekega zidarja. Pol drugo leto je sedel. A lansko leto je staknil na Drsteli, kar je iskal. Hedl ga je do smrti zdelal; ne bo se več zlizal.“

Oba sta me pogledala. Pokimal sem.

Svakinja je sklenila roke. „Kristus, ta je koga ubil?“ je vprašala in belo pogledala. Planila je k oknu, da bi ga videla, a Tjoš je že zavil za hišami onstran mosta. Usmiljenje se je teplo v njej z grozo, da je bila pravkar v taki bližini s človekom, ki je nekoga ubil. Ta si je gotovo predstavljala same žive vrage, ko je brala po časopisih o pokoljih v naših krajih. Tjoš ji je premiren, preponižen za ubijanje.

„Pa zakaj ga je ubil?“ je vprašala nazadnje.

Župan je potegnil cigaro iz žepa in jo prižgal. Vrgel je vžigalico po tleh, se stegnil z nogami pod pisalno mizo in puhn timer.

„Ne poznaš te sodrge. Pri zidarjih nekje so se stepli. Kajpada, brez noža ni šlo — vsak mlečnik se pri nas duša z nožem. Ni več discipline, kakršna je bila svoje čase — ali kaj bi pravil. Mesto, da bi shranjevali, pijejo; pozimi pa visijo doma. O, jaz bi jih naučil reda!“

„Marija, kak je svet! V temi ne bi šla iz hrama, če bi živela tod.“

„Ni tako nevarno,“ sem se ji smejal. „Ni ure ponoči, da ne bi hodil po teh hribih, pa me ni še nihče napadel.“

„Nikoli nisi varen življenja.“

„Da bi ti vedela, kako je bilo med knapi. S knapi smo delali med rajnko Avstrijo drugače. Nož v stegno, da je na drugi strani pogledal iz hlačnic. Pri priči se je sesedel, ni se več upiral, ha!“ Župan se je smejal.

O tem mi je večkrat pripovedoval.

Svakinja je znova začela od groze zavijati oči. Midva z županom sva se kajpa smejala.

Oprosti, da sem tako ravnal. Med temi ljudmi sem vedno tak, kakršni so oni. Kaj bi med temi ljudmi z apostolstvom! V vsem je malo likvidacije s samim sabo, ali bolje povedano: s svojo mladostjo...

Kar se pa tiče Tjoša, bom moral začeti od kraja. Obisk pri županu mi je tako v spominu, da nisem mogel preko njega.

Kje sredi tedna, nekaj dni po srečanju pri županu, se je oglasil Tjoš. Pod nezapetim suknjičem je nosil gosli.

„Sédi!“

Ponudil sem mu edini stol in se naslonil na posteljo. Izba je bila nezakurjena, a večeri pred pomladjo so bili precej hladni, da je muzikanta potresalo. Obotavljal se je pri vratih po svoji stari navadi, da bi pokazal, da se ne vsiljuje, da je prišel samo mimogrede ter se bo kmalu pobral, a nazadnje je le potegnil gosli izpod suknjiča in jih položil z ločcem vred na mizo. Ni mogel s pravo besedo na dan in prav nič ni vedel, kam se naj dene. Vzel je gosli v roke, kakor da bi hotel naviti strune, a je samo brenknil po struni. Napeto je zapela po vlažni izbi, on pa je položil gosli rahlo nazaj, ko da bi se ustrašil.

Tjoš je bil mehka duša, a po tisti nesreči z nožem se je zaprl vase in še manj govoril. Začel je brati, naravnost žejalo ga je po knjigah. Dajal sem mu ponajveč prevodno literaturo, ki sem si jo sam izposojeval, ko pa mi je prinesel nazaj Kranjčevo Zalesje, mi je pripovedoval zgodbo o tihotapeu Lajčiju, o Ilonki, o svežem grobu, o tisti sveže izkopani ilovki sredi snega in o starem, ki se je obesil. Takrat sem ga nagovoril, naj bi se domenil s fanti iz vasi, da bi ustanovili bralno društvo. Razveselil se je te misli, kakor bi mu kdo ve kaj zaupal, in obljubil, da se bo oglasil v nedeljo. Prišel je šele čez dobre tri tedne; skušal se je smehljati. Ne, premislil je, on ni za to. Zidar je, kmalu bo ozdravel, a na spomlad bo najbrže odšel delat na Kranjsko. Sploh se on težko porazgovori z ljudmi za kako stvar. Nisem ga več nadlegoval; saj sem vedel, da mi najnovejšega ne more povedati — da se ga ogibljejo, odkar je bil zaprt, ali bolje, da se on drugih ogiblje.

Tudi ta večer je sedel postrani na stolu in se skušal smehljati.

„Ali greš komu igrat? Kdo bo godoval?“

„Ne,“ mi je odgovarjal; kar tako je vzel gosli s sabo, kaj bi doma z njimi. Če bi našel dobrega kupca, bi jih prodal. Doigral je...

„Kdo bo igral na Tilini gostiji?“ sem ga vprašal.

Zmajal je z glavo in trpko zapotegnil obraz.

„Ti ne bi Tila zamerila?“

Ne, njemu ne bodo več dolgo zamerjali, je povedal. Nasmehnil se je; saj ne misli tako hudo, kakor govori. Tili bo igral. Nasmeh je bil dekliški; ta Tjoš je imel skoraj žensko obličje.

Segel je pod suknjič in izvel veliko kuverto, narejeno iz starega akta — s porto, priporoko in pečati, kakršne razpošiljajo uradi.

„To so mi poslali s sodnije!“ je dejal in se nasmehnil, naj se ne prestrašim. „Preberi!“ Skoraj šepetaje je izmomljal: „Saj navsezadnje kaj drugega tudi pričakoval nisem... V življenju, pravijo, da se vse povrne. Ves čas sem upal in se potiho bal. Zdaj pa se je tako zgodilo. Saj je vseeno... Naj je dobila ženska denar, zame je končano, zame je bilo vseeno...“

Sodišče mu je na kratko poročalo, da je dobil tožbo proti Hedlu iz Pla-

carja, ki ga je pohabil, da pa je denar dobila mati od onega, ki ga je on pred leti zabodel.

Položil sem kuverto na mizo in mu začel počasi dopovedovati, da ni tako hudo zanj, ali sam sebi nisem verjel. Po Frančku mu je ostala hiška, nihče ga ne bo gonil iz nje. Zdaj se bo Tila omožila, ne bo dolgo, pa bo pestoval. O, vedno bo treba koga pri hiši, povrh vsega pa sta še starša trdna. Mlad je še, zlizal se bo, kakor se je že.

Zamahnil je, da se zaman trudim. Vsi ga tako tolažijo, vendar on ni tak, da bi visel brez dela doma. Drugi bi delali, on bi pa samo jedel; tudi obleči ne ve več kaj. „Če bi dobil tiste jurje,“ pokazal je na papirje na mizi, „bi izplačala z Malčko na njenem domu. Potlej bi se še kako živelo. Sicer pa: Malčka je mlada, zakaj bi pokvaril dekletu življenje.“ O, ni ga še povsem zapustila pamet!

Nisem ga več spravil v dobro voljo. Dvignil se je in stlačil pismo v žep, a preden je dal gosli pod suknjo, je potegnil z ločcem po strunah in potihlo zapel:

„Imel sem ljubico,
a sem jo zgubil...“

Spravil je gosli pod suknjo, izkašljaj in mi podal roko. Skušal se je smeјati.

„Lahko noč. Dobi mi kupca za gosli! Vrv bi si rad kupil, da bi se s svojo obesil.“

Obraz se mu je nabiral. Hitro se je potegnil iz hrama; zunaj v temi mi je hotel nekaj povedati — postal je že, a je samo nekaj hlipnil in odšel okoli ogla po zamrznjenem blatu. Nisem vedel, ali mu je jok zaprl besedo.

Naspol razpravljen sem se zasedel v izbi — petrolejka na mizi je medlasto brlela — in se zazrl v gluho okno. Tja dol po klancu se je opotekal Tjoš: z goslimi pod letenskim suknjičem in drgetal od mraza, s kuverto s sodnije in z mislijo na Malčko. Pel gotovo ni več; preveč ga je dušilo...

Ne vem, ali bi začel z njihovo kočo ali z otroki — cela kopica jih je bila — ali s starima dvema. Frančku, starejšemu bratu, se je godilo podobno kakor njemu. Zidaril je: skraja doma, a potlej v tujini. Dva njegova strica sta bila prav tako zidarja, vendar ni ležalo Gočlovim zidarjenje v krvi. Ne, lakota jih je gonila po svetu. Imeli so bajto in ozek kos zemlje od hoste do ceste — in rajdo otrok, kakor sem povedal; a sveta tako malo, da so komaj prerediti kravo.

Prva je odšla v svet Zala; ostala je v Zagrebu, kjer si je dobila deda, nekakšnega mojstra, kakor je pisala. Zadnja leta enkrat je prišla kazat stari dom otroku, a dolgo ni vzdržala v domačem kraju. Pravili so, da se Tjoš tiste dni ni prikazal k hiši.

Liza je imela znamenje na obrazu — v mladih letih se je poparila.

Hodila je v fabriko in se precej v letih omožila v neko kočo. Vzela je Lahovega, onega, ki je zabodel Ambroževega, ko so se stopili pri Ploju. Liza še hodi v fabriko, a njen mož šiva po kmetijah; v kaznilnici se je izučil krojaštva.

Preden preidem na Tilo in gostilno, moram povedati, kako je končal Franček. Komaj je utegnil dovršiti s šolo, je že stregel pri zidarjih. Tam se je zaslužilo prvo uro. Bil je postaven fant in široke nature. Čez leto je bil redko doma; delal je v tujini, ponajveč na Kranjskem. Ko se je na zimo vrnil, je plačeval, cele tedne... Takrat so pili in se pretepali. Kajti Franček je moral pokazati, da se ni vrnil suh, da je prinesel denarja. Pripovedovali so, da so nekoč fantje že klečali na njem, a je on odprl z zobmi nož in se jih otrese. O tem se je dosti takrat govorilo po hišah; tudi Tjoša je potegnilo za sabo; saj, Gočli so bili skozi in skozi ponosni ljudje. Potlej pa je Frančka položilo. Prah pri zidarjenju in življenje, ki ga je živel, sta opravila svoje. Koliko noči je preležal na zemlji! Dobro leto je hiral. Suho pokašljevanje se je slišalo do našega brega. Nad kletjo za bajto si je zbil ilovnato hiško, kjer je čakal na konec. Da ne bo drugih okužil in da se hosta imela starša na stara leta kam umakniti, da jima bo kaj zapustil, je govoril in se smejal. Ko ga je na jesen pobralo, so ljudje pravili, da je bil lahek ko pero. A včasih se ga je vse balo.

Malo po Frančkovem koncu — na zimo, je prišel Tjoš iz ječe. Z jetiko, ki se je je nalezal pri zidarjenju, je odšel sedet, bolan se je vrnil. O zadnjem mi je toliko pripovedoval. Na Pragerskem so zidali nekemu železničarskemu penzionistu vilo. Bila je globoka noč — on je spal na skednju, ko so ga prebudili klici na pomaganje. To je bil Štef, ki ga je klical. Pognal se je s hrama in odprl nož v žepu. Prav nič drugega ni dojel, ko da tepejo Štefa. Planil je med nje, zakričal in zamahnil. Samo enkrat je zamahnil — in zadel Štefa, ki se je pri priči sesedel. V srce. Pravil mi je, da ni mogel verjeti; saj je bila tema, da ni videl. Ko so začeli vpiti, da je Štef zaboden, je potipal nož — v temi ni nič opazil, a nož je bil nekam lepljiv. Nekdo je prižgal vžigalico, dà, nož je bil krvav. Kolikokrat sta skupaj pila! Hotel se je zabosti, a so mu iztrgali nož. Svetili so okoli mrtvega Štefa in ga dvigali, a Tjoš se je pognal skozi drevje in po cesti — strašno ga je bilo strah vsega in misli, da bo končal v zaporu. Tako se je zbal zase, da je pozabil, kaj je napravil s Štefom, a proti jutru je odšel na žandarmerijo. Leto in pol je sedel.

Spomin na Štefka ga je glodal, težka je kaj povedal o njem. Včasih — o, kolikokrat sta krokala! — sta se držala, kakor da ne bi mogla živeti drug brez drugega. Zakaj ga je moral ubiti? Samo zagrabil je za nož, da bi ga branil — nikomur ne bi nič napravil — a ga je zabodel. Ali kaj, vdal se je, saj se je vse življenje poigravalo z njim.

Spomladi je dobil delo v mestu, dve uri hoda, a je kmalu izostajal od

zidarjenja. Skraja mu je zdravnik prepovedal kolo, sčasoma pa je moral prenehati z delom. Pljuval je kri — jetika. V rodu je, so pravili, kar ne bi verjel, saj sta bila stara dva korenjaka. Nobeden ni nikdar bolehal, kakor da bi vedela, da morata ostati zdrava, da bosta pomagala otrokom. Franček in Tjoš sta dobila svoje pri zidarjenju, Liza v fabriki, a Tili se je poznalo stradanje iz vojnih let. Zala, ki je živela v Zagrebu, ni bolehal.

Leta se je vlačil od bolniške blagajne do bolnišnice, nikjer ga niso obrajali, napravili so križe čez njega, navsezadnje je pa ta Tjoš s svojo trmasto voljo po življenju ozdravel. Tiste čase je začel hoditi k Malčki. Za hramom je kopal zaraščen breg in ga zasadil s trsjem. Smejal se je in se norčeval, da se bo oženil, ko bo gorica prvikrat obrodila; to bo za tri leta, do takrat ga bo Malčka počakala. Tjoš se je res zlizal.

Znova je zidaril, celó na Kranjsko je odšel za pol leta. Z Malčko sta imela dolgo ljubezen. Jeseni je začel odhajati od doma in ostajati na njenem domu na Desteli. Na pomlad se nameravata vzeti. Preživljala se bosta: poleti bo zidaril, pozimi pa godel.

Noči na zimo so dolge, pri nas se začenjajo z luščenjem; ponajveč se zbere v kmečkih izbah mladega sveta, največ tam, kjer so dekleta. Tjoš je malokatero noč spal doma. Nek večer so luščili na Desteli pri Hedlu, po luščenju sta Tjoš in nek harmonikar godla. Plesali so do druge, tretje ure. Da je igral, so ga naprosile Malčka in Hedlova dekleta.

Povedati moram, da je bil stari Hedl velik surovež. Skraja se je smejal, ker se je nabrala polna hiša lušačev, in nosil pijačo iz kleti. Ko so pa proti polnoči nehali z luščenjem in se je začelo plesati, je postrani pogledoval godce in lušače. Sedel je na kraj klopi pri peči — sam se ga je precej nalezel — in se obregal ob ljudi. Nazadnje je skril ključ od kleti, a dekleta so ga le ukanila. Za njegovim hrbtom, v kuhinji se je pilo, da je bilo veselje. Mladi svet je bil razigrane volje. V tesni izbi so plesali in se zaletavali vanj, ki je drežal ob peči in se držal ko huda ura. Tjoš je skočil na klop in mu godel nad glavo. „Preklete cigomiganje,“ je drežal sam zase, „počakajte, vragi, malo še počakajte!“ Ali tak človek je bil, da ni upal z glasom na dan. Stiskal je pesti, nobene besede ni mogel nihče več spraviti iz njega. Zelen od jeze se je dvignil in odšel v priklet. Dekleta so hitro poskrila posodo s pijačo, a njemu ni ušlo, da se je v kuhinji pilo. Ko je zagledal zmedene obraze, se je obrnil na pragu in odšel iz hrama. Jeza v njem se je kuhala.

Ta čas se je v izbi še nekaj zgodilo.

Tjoša so gledali fantje radi Malčke postrani, dekle je šlo v svoja leta. Nek Destelan jo je pograbil, zaplesal z njo in zapel:

„Pika poka pod goro,
še tole dekle moje bo,
črno gleda, drobno gre,
še tole bo za me.“

Ko sta plesala mimo Tjoša, jo je dvignil in ponovil:

„Še tole bo za me!“

Vse bi mirno prešlo, če se ne bi Destelan tako režal, da je zadnja živa duša v izbi vedela, da poje to pesem Tjošu. In še — po navadi se poje: ...še tisto dekle moje bo... še tisto bo za me.

Malčka je zardela in se hotela iztrgati Destelanu, a ta jo je pritisnil na se in zavriskal. Tjoš je potegnil po goslih, da so zacvilile in jih pognal na posteljo. Skočil je na sredo izbe, si podvihal rokave — pari so nehali s plesom, Destelan je izpustil Malčko — in zaklical:

„Kdo bi se rad svajeval?“

Preden sta se spoprijela — ne verjamem, da bi se zares stepla; Tjoš ni bil pretepač, čeprav se je rad bahal —, je planil v izbo stari Hedl, vzrožil in ga oplazil s sekiro. Tjoš je dvignil roke in se zamajal. Slišal je še, kako je stari Hedl vpil, da ne bo nihče delal zdrahe pod njegovo streho, najmanj kak razbojnik ter da je prepričan, da ne bo niti dneva zaprt, če ga bo spravil s sveta. V veži se je Tjoš zgrudil.

Tako se je Hedl znesel nad Tjošem, da bi se znebil lušačev, zavrela mu je kri, ker so mu spili nekaj ročk pijače. Takih Hedlov najdeš pri nas dosti. Za Tjoša pa se je vsa reč prekleto zamotala.

Naspol mrtvega so ga zavlekli na Malčkin dom. Proti jutru se je zavedel in se dvignil. Poklical je Malčko, a nje ni bilo v kamri. Glava ga je bolela in čutil je, kako se ga loteva omotica. Zbal se je, da se bo zrušil, da bi končal pri njej, da bi jo potlej ljudje opravljali radi njega. Večkrat mi je pravil, da je že takrat vedel, da je konec z njim, in preklinjal je Hedla, zakaj ga ni do smrti pobil. Zavlekel se je iz hiše v grabo. Za hosto je obležal. Slišal je Malčko, ki ga je klicala in čutil, kako mu kri polzi po obrazu in se mu lepijo lasje, pa se ni oglasil. Tam so ga našli drugi dan ljudje; pol strani telesa mu je omrtvelo. Za dva dni ga je zapeljal Mlinarjev v bolnišnico; na glavi je imel še strjeno kri. Hedl mu je pokvaril gibalne živce, desno nogo je poslej s težavo vlačil za sabo.

Dolgo se je zdravil — iz Ptuja so ga poslali v Maribor, od tam v Ljubljano, ali zdravja ni bilo več pravega. Sredi poletja se je vrnil po palici v kočo pomagat stradati in umirati, kakor mi je tolikokrat dejal med tistim svojim nasmehom. V bolnišnici je prebolel pljučnico, kar pa je še ostalo zdravja, ga je začela najedati jetika. Obupaval je in upal.

Okoli novega leta si je začela Tila pripravljati balo. Ob neki priliki, ko sta bila z materjo sama, jo je tako bolj mimogrede vprašal, v katero kočico se bo Tila odselila.

Molčala je, potlej pa se je začudila:

„Kdo pa, meniš, naj prevzame doma?“

Obstal je, mati je šla po pragu, ni je več spraševal. Včasih se je go-

vorilo, da bo prevzel Tjoš; če je premislil, je počasi doumel, da ne more biti drugače. Kaj bi z gruntom on, ki je z eno nogo v grobu. Počasi, niti zavedel se ne bo, kako bodo napravili križ čez njega.

Poslej, ko je vse končano, mi je večkrat težko. Očitam si, zakaj ga nisem zadržal in se pomenil z njim o vsem, kar ga je razjedalo, ko mi je prinesel kazat pismo iz sodnije. Ali saj veš, kako je z nami, vsak se tepe s kako malenkostjo, da je slep za druge.

Naslednji dan, ko je odšel od mene, so ga videli v neki krčmi na Desteli. Kaj je iskal na Desteli, bi težko povedal. Malčka je služila, k njenim staršem pa ni zahajal. Po kaj bi le hodil tja? Stara, Malčkina mati, mu je rekla, naj neha hoditi za dekletom. Kako jo bo preživljal? Vse življenje bi morala prenašati njegovo nesrečo, je rekla in zajokala. Tjoš ni nobene dejal. Obrnil se je, vzel doma gosli in odšel k Hrvatovemu, da sta igrala... Ko je sedel na Desteli v krčmi, so ga prosila domača dekleta, da bi jim godel. Teden pred Tilino ločitvijo se ni ločil od gosli; ali igrati ni hotel. Izgovarjal se je, da čaka na Hrvatovega, ki namerava priti s harmonikami, čeprav ni bilo Hrvatovega od nikoder. Proti polnoči se je dvignil.

Ni dolgo, ko sem govoril s Kejačko; saj poznaš tisto suhljasto in sila zgovorno kočarko, ki živi nad Plohlovo gorico. Ko je nanesel pogovor na Tjoša, je oživela. Bog ve, kolikim je že pripovedovala, da jo je Tjoš sredi noči prebudil — po govorjenju sem sklepal, da je bilo tisto noč, ko se je Tjoš mudil v oni krčmi na Desteli —, in ko ga je vsa prestrašena vprašala, kaj hoče, ji je rekel, naj se napravi in odide po Hedla. Kejačka se je dobro spominjala, da je končal:

„Destela me ne bo več videla.“

„Pa ne, Tjoš, da bi Hedlu kaj storil? Noč je... ljudje spiyo,“ je komaj spravila iz sebe prestrašena Kejačka.

„Tako sem se zbala,“ mi je hitela govoriti, „da bi mi Tjoš storil kaj žalega, ker sem ga tako naravnost vprašala. Stal je na pragu, nikamor se ni ganil, a nazadnje je odšel brez besede, še lahko noč mi ni voščil. Človeka je ubil, nikoli ne bo imel sreče v življenju; velik siromak je.“

Povedala je, da jo pije, ker ni odšla po Hedla; saj se je hotel Tjoš spraviti z njim. Ona tisto noč na kaj takega ni pomislila, če se misli nad Hedlom maščevati.

„Saj Tjoš ni bil rojen za ubijanje,“ me je prepričevala in povedala, da moli zanj.

Skozi teden se je bolj skopo zadrževal doma, ogibal se je domačih in največ posedal v kamri. Slišali so, da je uglasčeval gosli, a igral ni. Po večerih je odhajal z doma; nekajkrat me je iskal, ali mene ni bilo nikoli doma.

V soboto, dan pred Tilino možitvijo, je prišel za materjo v hlev. Ko sta ostala sama — ona je sedela pod kravo in molzla — jo je vprašal:

„Kako bomo spali poslej?“

„Kako?“ se je čudila Gočlca.

Začel ji je pripovedovati, da on tako ne bo več dolgo, da se bo kmalu umaknil.

„Mogoče za vedno,“ je dejal z najokanim glasom.

„Kdo te goni?“ ga je vprašala in obmolnila. „Kaj te moti?“

Tjoš je utihnil.

„Pojdi in se prespi!“ mu je rekla in ga vprašala ko otroka: „Kaj pa toliko piješ?“

„Ne zamerite mi, mati! Napil sem se, ali saj bom odšel. Tja bom odšel.“ Pokazal je proti Desteli. „Sami se boste laže kako razkvaritali; vi boste ležali v moji kamri, onadva“ — mislil je na Tilo in njenega ženina — „pa v izbi. Če se dva oženita, rada spita sama.“

Gočlco je tako govorjenje razjezilo. Ni ga hotela poslušati. Zdel se ji je malo zmešan pri besedah, a zadnje čase je bil večkrat čudaški.

„Glave ni imel nikoli doma,“ je povedal na kratko stari Gočl.

„Na Malčko je mislil,“ je tožila ženska.

„Kaj bi začel z njo in ona z njim? Tudi če bi dobil denar, bi života-rila; ni bil več za delo.“

Na Tilini gostiji je bil židane volje, kakor so pripovedovali. Hrvatovemu, ki je igral na harmoniko, je govoril o Malčki. Prišla bo na gostijo in plesal bo z njo. Ko je odšla Tila k zdavanju, jo je iskal, a je ni bilo.

Ko so se peljali nazaj, se je okrenil na vozu k Hrvatovemu in ga smeje vprašal:

„Ali ni vseeno?“

„Kaj bi bilo vseeno?“ ga je vprašal muzikant in ga gledal.

„Kakšne volje si.“

„Ne misli no toliko na Malčko! Igraj! Kaj bi prodajal žalost svatom! Pogledaj jo, Mimiko, kako se je napravila, vse gori iz nje.“

Hrvat je raztegnil harmoniko in vrezal. Tjoš se je naslonil na gosli in se predal igranju. Svatje so v večernem hladu gnali konje, da so se trije koleslji lovili po cesti; muzika je zvaljala ljudi pred hiše. Onkraj mosta so zavili v krčmo; v mraku so odšli peš na Gočlovo. Tjoš je zavriskal; tako ni še nikoli vriskal. Doma je pil, z vsakim je hotel piti bratovščino: z materjo, očetom, Tilo, ženinom... Hrvat se je bal, da mu ne bi odpovedala prava roka; odkar ga je Hedl udaril, mu je večkrat.

Gostovali so eno noč. Začeli so s pijačo v krčmi in menili nehati po pol-noči. Takrat je pela samo še Hrvatova harmonika, Tjoš je plesal.

S svatovico Kokolovo Mimiko sta se vrtela med pari po ozki izbi — svatje so bili že močno okajeni — in se razgovarjala.

„Kaj pa ti, Tjoš, zakaj odlašaš?“ ga je vprašalo deklet in se mu smejalo.

Pogledal je po izbi — Hrvatov je slonel z glavo na harmoniki —, se spomnil na Malčko in malo popustil razigrano in vročo svatovico iz objema.

„Slišala sem,“ je nadaljevala, „da si jo vabil, pa ni hotela priti, kaj?“ A, poizvedela bi rada, kako je med njima. Tjoš se je napravil povsem nebržnega in povedal tjavendan:

„Kaj bi z muzikantom?“

„O, jaz bi pa hotela muzikanta! Ko bi nama slaba predla, bi vzel gosli v roke — in lakota bi minila sama od sebe.“

„To samo misliš tako.“

Ne, saj ni mislila hudo, le malo se je ponorčevala. Pila je, pa se ji je zahotelo norčavosti. „Zakaj bi se kislila, tako je za starost in slabe čase. Mene imajo radi na gostije; ponekod bi od puščobe pomrli, če bi mene ne bilo.“

Tjoš je čutil, kako se vesi med tem svojim večnim žgolenjem nanj. Zaplesala sta proti vratom. Malčka ni bila Mimika. Ona mu ni nikoli takih govorila, z nobenim fantom ne bi bila tako razigrana. Med njim in Mimiko se ne bi moglo nikoli kaj splesti; preveč je bila frfrasta.

Po plesu sta sedla na konec mize, malo stran od svatov. Mimika se je sklonila k njemu, da ju ne bi kdo slišal. Tjoš je nalahno zardel.

„Veš kaj, nič me ne briga,“ je začela, „ali Malčka bi lahko prišla. Ne pravi mi, poznam ženske, kakšne so; sama sem ženska. Zadnje dni, so govorili pri mizi, si bil radi nje žalosten patron! To sem ti hotela povedati.“

Hrvatov je zaigral, ona pa je vstala, se zasmejala in se pozibala v pojasu pred Tjošem.

„Tokrat vabim jaz,“ je dejala; „ne smeš odreči.“ Pogledala je po omizju in se zavrtela z njim.

Tila in ženin sta stopila preko mize, da ni bilo treba vstajati svatom izza mize in se napravljala za ples.

„Da ga ne boš zmešala“, je rekla Tila Mimiki; „naj zve Malčka.“

„Naj,“ je odvrnila in se ga oklenila.

Pozneje je znova igral; naslanjal se je z brado na gosli in se predajal njihovemu zvenenju. Po natlačeni izbi so se vrteli razgreti svati, se je sukala Mimika. Tako bo plesala ta Mimika skozi življenje, je premišljeval; vesila se bo na fante in jim govorila o svojih malenkostih. Ustavili se bodo pri njej noč, dve — tudi njega bi skoraj premotila —, a ko se bodo naveličali njenega večnega žebranja in opravljanja — saj glas ima prijeten —, bodo šli. On pa se je nameraval umakniti. Saj enkrat se bo moral; bolje je, da se zdaj kakor pozneje. Če bi se nocoj obesil in znova kje privezal za to življenje, bi bila jutri odločitev težja, ko bi bil znova nezadovoljen sam sabo. Vse bi moral začeti od kraja.

Harmonikar ga je dregnil.

„Kje hodiš? Niže, niže!“

Tjoš se je vzdramil. Vino in muzika sta ga upijanila do žalosti. Obrnil se je proti peči in si obrisal mokre oči ter mrzlo in vlažno čelo.

K jutru so se svatje porazšli, nekaj jih je kričalo v kuhinji. V izbi sta

ostala samo muzikanta; Hrvatov je dremal na harmoniki, a Tjoš je godel in momljal svojo pesem:

„Imel sem ljubico...“

Prišla je stara Gočlca in ga hotela spraviti počivat, ali Tjoš ni prenehal gosti. Otrok se ji je zasmilil in ušle so ji solze; no, malo je bila pijana.

„Naj igram!“ jo je prosil, čeprav mu je roka odpovedala.

Odšel je iz izbe in sedel na večni prag. V kuhinji so pili črno kavo, kuharica je kuhala čaj in pomagala peti s cvilečim in pijanim glasom.

Glava se mu je ohladila. Zravnal se je — ves sključen je sedel — in se zagledal v gosli na kolenih. Stopil je preko veže, da bi jih odložil in se odpravil. Ko je odpahnil vrata, se je ustrašil. Tila je kriknila, a ženin je skril glavo v blazino. Tjoš je nekaj zajeceljal in jima pokazal gosli, naslednji trenutek pa se je že zmeden umaknil. Spozabil se je, moj Bog! Tila se bo jezila nanj, da jima je pokvaril noč. Sam je hotel, da bi prespala noč v njegovi sobi, a zdaj je tole napravil. Stal je ob vratih in se hotel opravičiti, nazadnje pa je spoznal, da bi bilo poslej vse velik nesmisel, še dalje bi ju motil. Zakaj sta svetila, se je natihoma jezil. No, saj se jima ne bo več prikazal. Šel bo... A če bi ne bilo z njim, kakor je, bi tudi on lahko spal nocoj z Malčko, menili so se že o tem. Pa se je vse obrnilo. Spoznali so, kar je tudi sam doumel, da ni za ženitev. Nihče pri koči ni več napeljeval pogovora na to; vsem bi bilo nerodno. Župan mu je povedal v obraz, kar so domači skrivali. Usmiljeni hočejo biti z njim, a on noče živeti od usmiljenja, tudi pokojni Franček ne bi mogel.

„Saj,“ je razmišljal, „saj sem se vedno potihoma bal zase in za življenje, ki je ležalo pred mano. Videl sem druge, kako se imajo radi, a sam nisem nikoli verjel, da bi se tudi meni nasmehnil košček tiste sreče, ki je sijala iz drugih.“

Odpahnil je vrata v izbo, muzikant je še dremal na harmoniki. Izpod srede stropa je visela luč, in še ta je ugašala z lahnim cvrčanjem. Po naspol pogrnjenih mizah je bilo razlito vino, so ležali ostanki mesa in pogač. Segel je po steklenici in si nalil vina. Taka žalost ga je trla, da bi najraje zdrobil kozarec v rokah, nazadnje pa je sedel, potegnil z rokavom po očeh in vino izpil.

Razgledal se je po izbi. Da, radi gosli je prišel v izbo. Brenknal je po struni; glas je votlo zapel, a je zamrl v vreščanju svatov v kuhinji. Ko je še Franček živel, so visele gosli nad pečjo, kraj ure. Tja jih bo obesil. Naj visijo tam; čez leta se bo gotovo našel kdo, ki jih bo vzel v roke in igral nanje; lahko da kateri Tilinih otrok. V koči bodo pripovedovali otrokom o stricu, in otroci bodo zvedeli, da ni še nihče v družini in tudi v grabi ne igral tako lepo na gosli kakor stric. Stric je imel pohabljeno roko, ali gosli je vedel prijeti. Bog se usmili njegove duše! Takrat se bo kateremu Tilinih otrok zahotelo, da bi še on postal tak muzikant, da bi tudi o njem kdaj samo lepo govorili. Plaho bo prijel za gosli in odhajal z njimi v goščo za kočjo ter se tam učil na nje, ker ga bo sram prvih nerodnih glasov. Ali z leti bo postal muzikant, da ga bodo dekleta vabila, da ne bo gostije brez njega; ljudje se bodo

čudili, od kod se jemlje in govorili, da ima to po stricu. Spomnili se bodo nanj pri košnji ali pri mlačvi, ko bodo počivali sredi dela in se razgovarjali. „Ta Tjoš bi še tudi lahko živel, za gosli je vedel prijeti kakor malokdo. Če bi ga Malčka vzela, se ji najbrže ne bi tako narobe godilo, kakor se ji — kdo ve, saj je bil dober človek. Ali preveč mu je vse legalo na srce, nesreča se ga je držala, koder je hodil.“ Ko je bilo nocoj najbolj svečano v hiši, ko so jemali Tili venec z glave in peli, se je Tila sredi tega najlepšega trenutka spomnila na Frančka in zajokala, a za njo še mati. Ne bo več dolgo, ko se bodo tudi radi njega jokali. Imeli bodo botrino, krstili bodo Tilinega otroka ali pa koga pokopali in vedno se bo kdo sredi največjega veselja ali žalosti spomnil na pokojnega Tjoša.

Za hip se je Tjošu zjasnilo.

„To je življenje... tako je življenje“, je dejal in se zamislil. „Človek se rodi, se ženi, umira... Vedno je malo žalosti med veseljem, malo veselja med žalostjo.“

Posilil ga je kašelj. Ne bi smel kaditi, tudi izba je bila zakajena. Izkašljal se je in ponesel robec proti cvrkutajoči luči. Kri. Zasmilil se je sam sebi in toliko, da ni zajokal. Rad bi še živel in Malčko bi hotel imeti. Ali z njo bo živel drug, in imela bo otroke, ki mu ne bodo prav nič podobni. Žalost je prišla od vina, naspol glasno se je nasmehnil. Človek se samo vara, vse življenje je eno samo varanje, kar je počasi dognal, četudi mu bo za Malčko do konca hudo.

Oblekel se je v zimsko suknjo — roka ga je že močno bolela, da ne bi mogel igrati — in se potegnil skozi vežo pred kočo. Nihče ni prišel za njim. Oprl se je na palico in za trenutek postal. V kuhinji se je smejala Mimika, bila je pijana, a v dolini so kričali. Bili so kurenti, napili so se in klicali na korajžo. Hiše onstran potoka so se medlo odražale od gozdov po bregeh. Noč je bila hladna, da se je stresel in se malo streznil. Tak se ni hotel srečati s kurenti; zavil je ob Kuharjevi hosti po kolonijah.

— Dan je presedel v neki krčmi za dravskim mostom; sobe so bile zakajene, da je znova pokašljeval in sta bila oba robca napita s strjeno krvjo.

„Zdaj pa gremo“, si je pravil; „zdaj pa gremo zares.“

Na večer se je odpravil k Malčki; tako proti deseti je tolikokrat prihajal k njej. Vrata na ograji so zaškripala kakor prvikrat, ko se je kradel k njej in tudi tesnoba je legla nanj kakor vedno, ko se je bližal gosposkemu hramu. Malčka je svetila kakor po navadi ob tej uri, in si pela. To ga je razgibalo, da se je malo spozabil, se razživel in poklupal s palico na okno.

Zravnila se je, pobledela in povabila roke s posodo.

„Saj si ti,“ je šepnila potihoma in zadržano dihnila, „jaz sem pa mislila...“

Ko mu je spustila ključ v roke in mu rekla naj gleda, da ne bo ropotal s palico, se je ustavil.

„Samo tako sem prišel, porazgovoril bi se rad.“

Nikamor se ni ganil. Malčka je zardela.

„Malo pijan si, ne bi rada, da bi kdo zvedel.“ Ni mislila tako hudo, mu je hitela zatrjevati.

„Nisem pijan,“ je zamrmral na kratko.

Slišala ga je, kako je strgal s palico po pesku.

„Saj... nič ne rečem.“

Tjoš je šel, čeprav se je nekaj upiralo v njem. Do smrti se mora krasti. Plaho je tipal ob stenah. Vse ga je tako strašno žalilo. V kuhinji se je naslonil na mizo in obmolknil.

Malčka je pomivala in šele čez dolgo časa dejala:

„Tak, Tila se je le omožila.“

„Ti nisi hotela blizu,“ je povedal užaljeno, čeprav je sklenil, da ji ne bo tega pokazal. „Zvedela si, kako se je končalo s Hedlom, kaj?“

„Ne,“ je jeknila in se izdala; „kaj bi naj jaz zvedela?“ Na široko mu je začela razlagati, da se je gospoda odpeljala v Haloze po opravkih, da se res ni mogla ganiti in priti.

Včasi sta dolgo v noč govorila o teh jurjih in si gradila življenje. Skraja, ko je zahajal na Destelo k njej, je bilo obema nerodno, če sta začnjala govoriti, da bo Tjoš prevzel doma — sam ji je omenil to —, pozneje pa je ona vedela povedati največ. Verjel ji je, da bo dobra gospodinja in sanjal, da se ne bosta nič več sprla, ko se jima bodo razmere popravile. A ko se je vrnil iz bolnišnice in se je Tila pripravljala na možitev, sta nekam sama po sebi prenehala govoriti o njegovem domu, da ga bo prevzel. A sčasoma sta se domenila, kako bosta napravila. Oba sta postala teh misli, da ne bi bilo kdo ve kaj prevzeti doma; Tjoševa starša sta še oba močna, gospodariti bi hotela po svoje, kar bi prineslo same prepire. Bosta že kako, Malčka bo gledala, da bo prevzela doma. Nekaj bo prislužila, Tjoš pa je povedal, da bo dobil tožbo proti Hedlu. Vedno, ko je prihajal v mesto k njej, ji je pripovedoval o teh jurjih in vedno mu je bilo nerodno; nenehoma se mu je dozdevalo, kakor da bi s temi jurji prosjačil za Malčkino ljubezen. Ta mestna hiša — koliko jih je pomagal graditi! — v katero se je moral plaziti k Malčki kakor tat, ga je od vsega početka tesnila in mu odtuževala dekle. Grabilo ga je, da bi jo zmučil radi vseh teh težkih trenutkov, ko si je na priliko očital, da hodi k njej v to tujo in gosposko hišo in nadleguje napol v grobu, kakor je — njo, ki ima življenje pred sabo, čeprav mu ni nikoli rekla besede. Ali prav to ga je žgalo. Hotel je, da bi bila krivična z njim, a je zardevala, se opravičevala in molčala. Prehudo je bilo v njem, da bi jo mogel videti tako tiho pred seboj, hotel jo je zmučiti, da bi ji bilo tesno ko njemu.

„Ali imaš stekleničico, Malčka?“ je začel.

Za kaj mu bo, ga je vprašala.

„Za drogerijo bi jo rabil.“ Počasi je spravil iz sebe: „Za li-zol...“

Nič se ni začudila, samo pogledala ga je, on pa se je vendarle zbal, da ni preveč povedal.

„Kamro bi moral razkužiti,“ ji je pojasnil; nakar mu je ona rekla, da imajo pri njih precej lizola, za konje da ga rabijo, nalila mu ga bo.

Pustila je pomivanje in odšla v vežo. Vrnila se je s široko zeleno steklenko. Tjoševa bolna noga se je strznila, ko da bi jo preletel srh, koleno se mu je nekam omehčalo, da se je moral močnejše nasloniti na mizo.

„Kaj me tako gledaš?“ je dejala in se nasmehnila. „Počakaj, sama ti ga bom odlila. Polil bi se; tako zoprni duh ima, po bolnišnici.“

„Malčka,“ se mu je brez volje utrgalo iz prsi. Obrnil se je in zrušil na mizo. Krčevito je zajokal.

Čutil je, kako je planila k njemu in ga tolažila. „Kaj ti je, Tjoš? Za božjo voljo... Malo si pil, od gostije je... Glej, dobra sem s teboj... Težko mi je, da nisem prišla na gostijo. Nisem vedela, da si se žalostil. Oh, ko pa res nisem utegnila. Mi verjameš?“ Po vsej sili je hotela zvedeti, če se joče radi nje.

„Ne,“ je rekel na kratko.

Kaj mu pa je, ga je vprašala.

Dolgo ni mogla nič spraviti iz njega. Trpel je; tudi ona je trpela. Čutil je to; zavest, da se še ona muči, mu je lajšala bolečino, ki ga je dušila. Vedel je, da ji dela krivico, a si ni mogel pomagati; preveč je bilo gorja v njem. Nazadnje se je le toliko pomiril, da ji je rekel eno samo besedo:

„Pozneje.“

„Vse mi boš povedal?“ Čakala je na odgovor.

Potegnil je z nogo po podu in s težavo izustil:

„Vse.“

Obenem pa je čutil nejevoljo, ker ni mogel zdržati, ker ji je podlegel. Če jo je opazoval, kako se je gibala po kuhinji, kako je imela vse roke polne dela — sam se je doma vlačil okrog kočice in posedal —, je ni mogel prenesti take. V mestu se je popravila, telo se ji je nekam zalilo, roke so bile močnejše. Izpod nazaj zavezane rute — doma je ni nikoli nosila tako — ji je sililo nekaj las in neprestano si jih je morala popravljati.

Vse to mu ni dalo, da bi jo pogledal, ko se je motala okrog njega, da bi ga potolažila. Odšla je v kamro in mu pomignila, naj pride za njo; ni se zganil. Ugasnila je luč v kuhinji in jo napravila v kamri. Na prazni steni kamre je njena senca odgrinjala posteljo, se slačila, se opazovala in se zarila pod odejo.

„Tjoš!“ ga je potihlo klicala. „Tjoš!“

Ni se ganil.

„V postelji sem. Slišiš?“ Videl je senco, kako se je Malčka vzpela, da je postelja zaškripnila.

Ne, ni se mogel oglasiti, čeprav je čutil, kako hoče postati vsa njegova

in biti dobra z njim. To je bilo usmiljenje, on pa ni hotel usmiljenja. Trpel je in hotel, da bi še ona trpela. Da bi čutila, kako je v njem, a povedati ji tega ni mogel.

Stopila je iz postelje in postala na pragu kamre. Trmasto je buljil v tla, a je vendar videl, kako si z roko sklepa srajco na prsih.

„Zakaj ne prideš?“ ga je preplašeno vprašala in stopila bosa po cementu pred njega. Začela je jokati. „Kaj sem ti storila? Ves večer si tak. Hotela sem, da bi bilo lepo, ti pa se me otepaš. Zakaj si tak?“ Znova se je opravičevala, ker ni prišla na gostijo. Razpela je suknjo in se mu naslonila na prsi.

Zamomljaj je, da se ne jezi radi gostije.

„Zakaj pa?“ Prijela ga je za roko in ga siloma potisnila proti kamri. „Vse mi boš povedal!“ je rekla z veseljem, ker je napravil nekaj korakov. „Obljubil si mi.“

„Ne!“ se ji je uprl in se zmračil.

„Saj ne bom silila vate,“ je dejala in se stresla, ker jo je zeblo; „samo k meni se boš stisnil in me pogrel. Tako me zebe.“

Temu se ni mogel upirati, sam je bil ves premražen. Prepustil se ji je, da mu je pomagala sleči suknjo; roko je imel skoraj povsem brezčutno.

Hotela je, da bi pozabila na vse, da ne bi mislila na nič več; samo rada da bi se imela; saj je to največ, kar je lahko med njima.

„Še bo lepo med nama. Ne verjameš, Tjoš?“

Zakaj ne bi verjel. Nič več ni mislil na župana, na domače, na lizol...

Pomirila sta se, čudovito sta se upokojila. Nazadnje sta sedla, da bi se laže porazgovorila. Tjoš je prižgal luč.

„Srečna boš, Malčka,“ ji je rekel in ji popravil lase.

„Ti tudi.“

„Ne vem,“ je rekel na kratko.

„Zakaj ne bi vedel? A jaz, kako bi bila jaz srečna brez tebe?“

„Vesele narave si. Kaj bi ti z mano, si mislim? Onesrečil bi te.“

„Ne bi smel tako govoriti!“ je dejala užaljeno. „Težko mi je. Prej si bil tako dober z mano, zdaj si pa tak, da bi se razjokala.“

„Jurji so šli po vodi,“ je povedal iznenada.

„Krivico mi delaš,“ je skoraj zavpila in zajokala. „Sam si govoril o njih. Nikoli te nisem vprašala za nje.“

„A glede jurjev si vedela; nisi me več pričakovala,“ je nadaljeval.

„Ni res,“ je zatrjevala in jokala. Glavo je imela sklonjeno na oprto roko in po licu so ji polzele solze. Včasih jih je obrisal in popil, ko je jokala, in tako mehka in topla je bila takrat, a nocoj, zadnje čase, so bile njene solze grenke in žgale bi, če bi se jih dotaknil z licem. Očitala mu je, da jo samo muči.

„Še lizola si mi nalila, da bi se spravil s sveta,“ je zamrmral.

„A tako?!“ je vzkliknila in se v trenutku zavedla. „Zdaj pa vem, da me samo mučiš. Ne boš me več.“ Obrisala si je solze; jezna je bila nanj.

Nasmehnil se je in jo objel.

„Rad te imam,“ ji je povedal.

„Ali je to pri tebi ljubezen?“ ga je vprašala. Ali zdaj se je kmalu pomirila. Jela mu je pripovedovati o njenem življenju, kako bosta prevzela in gospodarila. Leta do takrat bodo hitro minila. Tudi on se bo do tistih časov popravil; naj ji le verjame, da se bo.

„Misliš?“

Potlej je sedel napravljen na rob njene postelje, da bi odšel. Naj še ne odide, ga je prosila in mu pripovedovala o vsem mogočem. Gledala mu je v oči, on pa je zrl nekam v steno.

„Zakaj nič ne poveš?“ ga je vprašala nazadnje.

„Kaj bi jaz povedal? V gorici za kočjo bo začelo kmalu poganjati; malo še, pa bo pomlad tu. Koliko jih je, ki je ne bodo dočakali.“

Kaj takega mu ona ni pustila govoriti. Dovolj jo je namučil, mu je povedala.

Odhajal je z lizolom v žepu; sama mu ga je potisnila v žep; saj je rekla, da je prepričana, da je bil malo preje samo zato tako govoril, da bi jo jezil. Ko je bil pod oknom, jo je poprosil, da bi se odgrnila. Mrzlo je, mu je povedala, a tega veselja mu ni mogla odreči. Pokazala se mu je, se sama pogledala in opazil je, da so ji od sreče prišle solze v oči. Potlej je dolgo slonel za ograjo, dokler ni ugasnila luči.

Prijel je za žep in obtipal steklenico. Napotil se je po pešpoti in potihoma zapel:

„Imel sem ljubico,
a sem jo zgubil.
Srečen bo tisti fant,
ki jo bo ljubil...
Srečen...“

Spomnil se je na gosli pod pečjo in krenil proti koči. Hladno jutro ga je potresalo. Postajal je zaspan...

Tisto noč, ko se je Tjoš vračal od Malčke, je potrkalo na moje okno. Zdelo se mi je, da sem slišal trkanje, a se dolgo nisem mogel predramiti. Napravil sem se in stopil na prag; nikogar ni bilo pred hišo. Poklical sem psa. Nategnil je verigo in bevsknil proti klancu.

Ko sem pozneje pripovedoval ljudem doma o trkanju, so mi vsi zatrjevali, da ni bil Tjoš, ampak samo znamenje, ki mi ga je poslal. Kaj takega se večkrat zgodi, da potrka, ali pa počti tram v izbi, če kdo znanih umira; le oglasiti se ni dobro, ker si potlej vse življenje nesrečen. Pravijo, da je

v človeku elektrika, nekaj, kar še ni odkritega. Vendar me ne bo nihče prepričal, da ni bil Tjoš. Kdo drugi bi pa tako boječe trkal in tako hitro odšel od hrama? Ta Tjoš ni hotel biti v življenju nikomur v napoto.

Tikvičev kovač ga je srečal med njivami, svitalo se je; takrat je šel Tjoš od naše hiše. Kovač je pripovedoval, da ga Tjoš ni preje opazil, dokler ni bil ob njem; neko pesem je vlekel in se zdrznil, ko ga je zagledal. Še vprašal ga je, če je bil pri Malčki, a Tjoš se mu je nasmehnil in nadaljeval pot. Takrat se kovaču ni zdelo, a zdaj pozneje se mu le dozdeva, da je bil Tjoš nekam zmešan.

Zgoditi se je moralo, ko je posijalo sonce na njihovo gorico za kočo, ko so začeli ljudje lezti iz hramov. Tiste dni pred pustom so bila jutra čudovito lepa.

Če začnem govoriti o tistem njegovem zadnjem trenutku, ne bi rekel, da je zakrivil prav župan, kar se je zgodilo, ali domači, ker so dali domačijo Tili; saj mu je Malčka zagotavljala, da se bosta ženila na njen dom. Lahko pa ga je potrla, ker sta mlada dva spala v njegovi izbi, on pa ni imel iti kam spat, ko je bil truden. Tudi ne verjamem, da si je izbral gorico za konec, ker je včasih govoril, da se bo ženil, ko bo prvič rodila; da bi se torej tako spominjal Malčke; prej bi verjel, ker se je počutil v njej še najbolj na svojem — sam jo je prekopal; največ bo pa verjetnosti, ker je gorica ležala za hramom. Ni se jokal za Štefom, tudi na Hedla se ni jezil. Bila bi romantika, če bi trdil, da se je spomnil na gosli, hotel še zadnjič zaigrati na nje: „Imel sem ljubico...“; kaj takega ni storil Tjoš niti preje, še manj pa pozneje, ker so bile takrat bolečine prehude. Vendar je vse ležalo v njem in ga gnalo v obup. In prav ta obup, ki ga je vse navedeno pomagalo ustvarjati, je bil neposredni vzrok, da je odšel od doma in se mu je dozdelo, da ga vsi postrani gledajo. Še pri Malčki je govoril samo zato o lizolu, ker jo je hotel mučiti — radi bolečin, ki so ga glodale. Ne, ko je prišel pri njej ves ta obup do polne zavesti, ko se je Tjoš takorekoč zavedel iz vse te letargije, da je na priliko mlad in bi moral viseti doma, četudi pri Malčki ter prinesel iz žepa krvava robca, ko ga je posilil kašelj — takrat je segel v žep, zaprl oči in izpil lizol v duško.

Našli so ga šele pozno popoldne, ko so zaduhali lizol. Glavo je imel zarito v ilovko, a roko iztegnjeno proti Desteli. Tam je bila Malčkina koča, a tam je bilo tudi pokopališče. Ko je rekel materi pred Tilino možnostjo, da bo kmalu na Desteli, je mislil na pokopališče. Tjoš, on je iztegnil roko proti Desteli povsem nezavedno, od bolečine. Te so mogle biti strašne, ker je bila vsa zemlja okoli poteptana. A čudno je le, da ga ni nihče slišal; saj je gorica tik za kočo in je Tjoš gotovo klical na pomoč. Umrl je zavestno; proti koncu je začel klicati na pomoč, a ko mu je oslabil glas, je prenehal; vdal se je in počakal na konec. V teh zadnjih zavestnih trenutkih, je lahko, da je mislil na Malčko in na pesem, a pel je ni nikoli več.“

Tovariš je utihnil; tudi midva sva molčala. Potlej je Ljuba vstala, stopila preko izbe, udarila nekaj glasov in dejala, ko so izzveneli:

„Kako so prav za prav te naše pesmi nekaj žalostnega. Na lepem bi se zjokala, če jih slišim; taka tesnoba leže name. Ali ne?“

Vprašala je in se obrnila k nama; hotela se je nasmehniti, a se ni.

Radivoj Rehar

Pesem sedanjosti

Slava ti veliki, z božjo ljubeznijo ljubljeni svet!
Pesem življenja mi pojejo ptice vseh tvojih poljan,
sanje omamne dehtijo vse rože vseh tvojih mi gred,
rast mi oznanjajo, pravlјice pravijo mi brez besed
znova vse leto, vsak mesec, vsak teden, vsak dan . . .

Večna ljubezen izvira iz tvojih oplojenih tal,
večna resnica poganja iz tvoje klijоče brsti,
vriska v omamne ljubezni roditeljski sli
sredi razorov in travnikov, sredi goščav in dobnav.

Vse je prežeto z nadejami v daljnji obstoj,
vse je sproščeno v zaupanja polni razvoj:
samo le človek je v svojo zgubljenost ujet,
samo le človek je sredi lepote preklet . . .

Tuj in razdvojen potuje po svojih poteh,
kakor sovražnik sovraži še lastni svoj rod,
sam s seboj sprt in ves poln brezdanjih zablod,
s sojem pogube v zaslepljenih, kalnih očeh.

Nič več ne véruje, nič več ne upa v vstajenje,
tavanje v grozi postaja njegovo življenje . . .
Strašna in bridka, v pogubo bodeča njegova je pot,
reši vsaj v uri poslednji propasti ga zadnje, Gospod!

Kukavica v snegu

Smejalo se je sonce skoraj kresno.
Kar zli bog Stribog rezko zareži
in že po polju bel ovoj leži,
da mraz užaljeno pretresa Vesno.

Čez plan zeleno sapa brije besno,
na drevje v cvetju zdržema sneži,
v grmičju kos zastonj na plen preži,
za mlade, zase v srcu mu je tesno.

Čuj, kukavica žalostinke kroži,
po daljnem jugu menda se ji toži:
„Bo konec nas, bo konec naraščaja?“

I v moji duši kljuje misel kruto:
„Kako še daleč ona je postaja,
ko vse človeško strto bo, zasuto?“

Janko Samec

Bog

(Spominu R. M. Rilkeja)

Je Bog? Ga ni? — To je skrivnost vprašanja,
ki nam srce skoz vse življenje muči!
Če eden ga glasno povsod oznanja,
pa ti ga drugi brž povsem izključi!

Odkod je vse, kar iz zemlje poganja
in hoče vedno k živi sončni luči?
Odkod nebo, ki se nad nami sklanja?
Odkod valov morjá globoki buči?

Odkod življenje je poslednje bilke,
kipeče v polju v svojo bujno rast?
Odkod te ptice, lepših dni znanilke? —

In to, vse to dobil je človek v last?!
O, prav imel si, slavni pevec Rilke,
ki pel si svoje pesmi Bogu v čast!

Ivan Šebjanič

V vasi je že blizu deset let vršil službo občinskega tajnika Ivan Šebjanič, postaven mož, krepko začrtanega, nekoliko oglatega obraza, valovitih črnih las in temnih oči, v katerih je nekdanji ponos pregnala topa vdanost v usodo. Odkar je zapustil ali bolje: moral zapustiti bogoslovje — le črni klobuk s širokimi krajci je še spominjal nanj — ga doma niso več poznali; ženska, dvajset let starejša od njega, mati njegovega nezakonskega otroka, pa bi ga sprejela samo tedaj, če se poroči z njo. Kakorkoli je bil Ivan v stiski, v to ni privolil. Po večletnem potikanju mu je nekdanji sošolec pomogel do službe občinskega tajnika. Na srečo je imel Ivan v tej vasi tetico, pri kateri je živel ta leta za majhen denar. Toda vse preveč mu je že dala čutiti, koliko je storila zanj. Z novim občinskim proračunom mu bo zvišana plača na pet sto dinarjev mesečno — to je bilo zanj že dosti — in najeti si bo mogel majhno posest. „Še prašiča bom redil, pa zajce in kure; h kruhu bom drobil orehe, v kleti hranil jabolka, in še za sodček jabolčnice bo,“ se je veselil, ko se je v hladnem nedeljskem popoldnevu vračal od licitacije. Nenadno se je domislil koze, ki jo je bil pred letom prodal, in široko se je zarežal: „Mleka mi boš zopet dajala; tu te deca vsaj ne bo dražila in ne bo ti treba biti vedno privezani h kolcu!“ Prijetna zavest, da bo sam svoj gospod, četudi na tujem, mu je pospešila korak. Tetica, ki je že nakrmila prašiča, ga je nestrpno pričakovala. Čeprav se mu je malo ljubilo, ji je glede licitacije vse povedal, se pravi, da hiše Gostanovih nihče ni maral najeti, ker je bila pred leti pomrla posestnikova družina za jetiko. Edino Agica, brhko šestnajsetno dekletce, je ostala, izročena v milost in nemilost raznim najemnikom.

Na orehu je bilo komaj opaziti, a jablan je že čvrsto odpirala popje, ko je dal Ivan v izbi, v katero se bo vselil, prekriti ilovnata tla z deskami. Potlej so jo še obelili. Velike, družinske sobe ni potreboval, le kolo in nekaj ropotije je spravil tja, ko se je preselil. Prijazna izba, v katero sta prihajala žgolenje pomladnih pevcev in vonj vzcvetelih jablan, se mu je močno prikupila. Ko je kupil nekaj grahastih kur, ki so pridno legle, pet zajcev, da bi si včasih privoščil pečenko, in naposled še kozo, je bilo njegovim zahtevam ustreženo.

Večere je prebiral v fantovski družbi. Vsak mu je bil naklonjen, saj ga je v občinski pisarni marsikdaj potreboval, na priliko ko je šlo za živinske liste pred sejmi, ali za transport sezonskih delavcev, pred vsem pa: na sodniji. Kolikokrat so se fantje stegli, tudi kri je večkrat tekla, in tedaj je bil Ivan tisti, ki je lahko pomagal ali škodil. Že res, včasih se je vroče-krvnežu zameril, ko ga je miril, vendar se ga nihče ni lotil. Spoštovanje,

ki ga je vzbujal med fanti, mu je pripomoglo do naklonjenosti deklet. Toda le za eno se je potegoval: za Agico. A ljudje, pri katerih je stanovala, je niso pustili k vajah, kjer bi bila prilika za sestanke: Ivan je namreč tudi vadil mladino na domačem odru. Sicer pa Agica ni zavidala igralcem, saj so se večkrat sporekli in na vsem lepem je bilo treba iskati novih moči. Toda Ivan je imel potrpljenje. Če je šla igra po sreči, je dobil vsak od sodelujočih par dinarjev in pili in plesali so po predstavi, če pa se je stvar prej razvrgla ali jih je nenadno preveč odšlo na sezonsko delo — ker to je bilo prvo — se Ivan tudi ni razburjal. „Bomo pač pozimi nadaljevali,“ se je nasmehnil in želel vsakemu srečno pot.

Lagodno so se vrstili mesci, poletje je zdrknilo v jesen. Neprijaznega jesenskega opoldne, ko se je Ivan vrnil iz občinske pisarne, pa sta se mu mir in zadovoljstvo v hipu porušila: pred vrati ga je čakala ženska in ob njej fantič . . . Nenadno se je zdramil v njem spomin na tisto noč, radi katere se je potlej pokoril in bi se še zdaj, da se ni sprijaznil z usodo.

„Tvoj sin!“

Ivana ob pogledu na slabo oblečeno ženo, ki so ji izpod temnega robca silili osiveli lasje, ni obšlo usmiljenje, ampak nekaj sovražnega. Tudi pričakujoči pogled sinov ga ni otajil. Šele besede: „Zdaj pa ostaneva pri tebi!“

„Stopi notri,“ je dejal, hoteč se izogniti posmehu vaščanov, kajti ženska je hotela izliti svoje trpljenje kar v pričo dece, ki se je pravkar vsipala iz šole. Zmeden ju je vodil v izbo. Ni vedel, če je rekel, naj sedeta, le to je videl, ko je bil zaprl okni, da sedita na dolgi klopi ob peči. Žena je komaj hropla.

„Zadosti sem pretrpela . . . In ti, ki si tega kriv, me zdaj najrajši niti ne bi poslušal . . . in okna zapiraš, da ne bi kdo slišal, da imaš sina! . . . Name pa lahko vsak s prstom pokaže in otrok mora od vsakega paglavca čuti, da je pankrt! . . . Ne, ne, zdaj se me več ne odkrižaj!“ . . .

Dalj ko je govorila, bolj ko se je Ivan čutil krivega pred njo, določneje so vstajale pred njegovimi duhovnimi očmi poteze mladega obraza, velikih otožnih oči, ki so se mu zadnje čase zmerom češče prikazovale ter ga vzpodbujale, naj spregovori. „Toda ne smem, zdaj tem manj!“ stisne ustne. In ko obliče, skoraj še otroka, utone v tolmunu, ki preti pogoltniti tudi njega, se zave . . .

„Ne moreš tukaj živeti, ne moreta!“ — Bilo mu je, da bi povedal, zakaj. A bolj kot kdaj koli se je moral obvladati: izogniti se resnici. „Zapustiti moram nezdravo stanovanje in potem bi bili na cesti,“ je bil uvod žalostne zgodbe o jetiki, ki je pobrala Gostanove. Žena ni takoj verjela, nato se je Ivan, kakor drugi moški v takem položaju, zatekel k denarju: za sto dvajset dinarjev mesečno sta se naposled zedinila in žena je z otrokom odšla.

Zaskrbljen je hitel proti pisarni. Zadnjič je bil nekaj pozen, in župan,

ki se ga je bil v krčmi nalezal, se je zadiral nanj in mu grozil s pestmi. Ivan se je premagal, kajti poznal je župana: četudi ima glavno besedo v občini, se zna komaj da podpisati; in to ga grize, dokler se kdaj pa kdaj v pijanosti ne olajša. Toda zdaj ga še ni bilo v pisarni. Ivan je sedel na vegasti stol in si prižgal cigareto.

Vaščani, ki so govorili marsikaj že takrat, ko je prišel sem, so ga seveda nekaj časa vlačili po zobeh. Tudi Agici je prišlo na uho in ni ji bilo vseeno. Toda v letih, ko je bila prepuščena raznim najemnikom — poslednji jo je celó pregnal iz hiše, njene hiše, do katere pa ima pravico šele, ko bo polnoletna — se je privadila trpljenju. Le ko je sama za hišo cepila šibje in v dolgih nočeh, ni mogla solzam zaustaviti poti. Toda ker se ženska z otrokom ni več prikazala in ker se Ivan — vsaj tako so vsi pravili — radi plačevanja za otroka ni zadolževal, se ji je rana v duši po malem celila.

Ivan se je ogibal ljudi: nekaj zato, ker se mu je zdelo, da sumijo ali celo zagotovo vedo za njegovo skrivnost, pa tudi zato, ker ni maral biti dolžnik. Sicer so fantje, ki so mu bili plačevali pijačo, zaslužili ta denar več ali manj na lahek način — zaupali so mu še tako kočljive tihotapske zgodbe — vedno pa le ni prijetno biti odvisen. Zato je po večerih posedal doma. Čital je, še večkrat pa mislil, kako je nekoč bivala v tej izbi Agica z bolešno babico, kako je, reva, blodila v jasnih nočeh — mesečna — na materin grob. Čutil se je, da je, po vsem kar je doživel, sploh še zmožen ljubezni; a zavest, da kot tak: pregnan bogoslovec, nezakonski oče, denarno na robu prepada, ne sme potegniti za seboj dobrega dekleta, je ljubezen le še podžigala: nekaj trpko-sladkega je bilo v tem.

Sneg je zasipal ravan. Samo za svetke je Ivan še srečaval Agico. Toda nje prijazni nasmeh ga ni pomiril.

Na prvo predpostno nedeljo sta prišla s Preka dva godca in se ustavila v vaški krčmi. Eden si je naslonil harmoniko na kolena, drugi pa ga je z napihnjjenimi lici spremljal na klarinet. Kmalu po večernicah se je do dobra napolnila krčma in mladi pari so se poskakovali, visoko dvignjenih rok, da si ne bi bili na poti, vrteli. Med njimi tudi Agica, ki so jo bile pajdašice zvabile sem, na njen prvi ples. Ivan, ki je sedel sam v kotu, podpirajoč si glavo z rokami, ji je z mračnim pogledom sledil: „Balažičev, ta okornež torej lazi za njo! Seveda, on je posestnikov sin, njemu se že lahko dobrika!“

Prevzel je nekomu dekle. Ne da bi se zavedal, sta se vrteč zmerom bolj bližala krogu, v katerem je plesala Agica. Ko se je njen okorni plesalec zaletel vanj, se mu je opravičujoče nasmehnila. Zdelo se mu je, da ga njene oči vabijo. In v gneči, ko sta se njuni roki dotaknili, je začutil blažen drget, ki ga je v hipu sprostil omahovanja: „Mar nimam tudi jaz, iztirjenec, pravice do sreče?“

Tiho sta zaplesala. Kakor da se mu ob njej vrača izgubljena mladost. Toda ko sta se omotična ustavila, se mu je povrnila zagrenjenost: „Izseliti se bom kmalu moral!“

Čvrsto mu je pogledala v oči: „Poznam tvojo zgodbo; pa, če hočeš, ostani.“

„Hej, godca: čardaš, samo za naju!“ je velel in krepko objel dekle.

Janko Samec

Poldanska pokrajina

Cesta bela. Sonca svit.
Mir leži povsod okoli.
Tiho sanjajo topoli
v blišč daljav, ki jemlje vid . . .

Kamorkoli se ozrem,
vse se v beli luči ziblje;
pa se nekam v dalje giblje
ter izgublja se očem . . .

Hiše, cerkev, dolg zvonik
tonejo med vinogradi.
Ob potoku na livadi
ugasnil je osamljen krik —

To je svet, zapreden v sen
sredi sončnega poldneva,
ki v pokrajini sameva
ves opojen, tih in len . . .

Josip Murn

(Poglavje iz avtobiografije „Moja pot do tod“)

Zdaj pa mi iz spominov vsa duša poleti k Josipu Murnu.

Ko bi bilo ostalo pri najinem znanstvu s tistega ljubljanskega „razstanka“, bi ga bil osebno pač že pozabil. Toda ko sem se bil na Kollhofu komaj ogledal, sem dobil celo polo njegovih pesmi. In nato se je, ker je on rad pisal, jaz — v tisti samoti — še rajši odgovarjal, med nama razvila silno živahna korespondenca. (Samo znamke na obe strani sem moral tegniti jaz; češ da so v Ljubljani „hudo drage“.) Je pa bilo tu pa tudi z njim, kakor z vsemi ljudmi, ki imajo veliko opraviti s seboj: za uvod mi je vselej privoščil nekaj pristrčnih ali celo priznavalnih besed, toda potem se je vse kar prekopicalo od njegovih tisočernih načrtov in naklepov. (Tudi ta drago-cena pisma mi je požrla vojna.)

No, še to bi se bilo najbrže polagoma nehalo, kakor se nehajo vse take stvari, ko ne bi bil jaz v nekem pismu omenil tako-le mimogrede, da mi cigar kar preostaja.

K mojim baronskim dohodkom je namreč spadalo, a samo „in natura“, dnevno po pet pristno „dunajskih“ portorik. (Brez tega se najbrže nikoli ne bi bil ti strasti vdal. No, svojo plačo boš vendar pospravil, naj je spočetka še tako hudo in slabo! A prav radi teh težav mi jih je prve mesce zadostovalo po troje na dan.)

Tu pa pride navdušeno Murnovo pismo, naj „odviške“ pošiljam kar njemu. Sicer je vajeen bolj cigaret, a z božjo pomočjo bodo tudi cigare šle v dim.

Po nekaj mescih sem moral že sam dokupovati in prišel torej v zadrego. Pa spet tako-le mimogrede omenim ekselenci, kako je s temi pesniki prav za prav. („Z umetniho sama zguba“, mi je pozneje rekel gospod Jean Schrey.“)

Odtlej je Aleksandrov iz Velikovca dobival vsak mesec kar cel zaboj. Ih je najina zveza postala neločljiva že po tem.

Tako sva se do mojih prvih počitnic drugo poletje domenila za sestanek na Bledu, ki ga jaz dotlej nisem poznal.

Še naju vidim, kako korakava po sredi tiste ceste z Lesec. In kako v vetru plapolajo škrici njegove „flajde.“ (Bogme, v pravi „salon“ se je bil „odel“!)

In potem je kar žarel od ponosa, ko sem gori na vrhu, kjer se je pred nama odprl ta raj, od same vzhičenosti prav pošteno po tolminsko klel.

„Lepo je že, a drago!“ je menil Murn in mi namignil tja gor na desno: da bi za prenočišče poskušal rajši z Gorjem.

Pa hajdiva! O, kako sva zadela: nekakšno gostijo so imeli kar v krčmi,

gospod učitelj pa je oba „slavna mlada pesnika“ poznal že iz naše lanske knjige.

Razume se, da morava prisesti, prigrizniti in priskniti. A če hočeva, seveda lahko tudi zapleševa.

Jaz že. Hoj, kako lep deklič je to tu tam! In še enkrat okoli, pa še drugič in še tretjič — četrtič prileti zaušnica, da se dalje kar sam še nekaj minut vrtiš.

Vse je osuplo. In vse že nad surovežem, ki zleti kar čez zid.

Samo eden gleda in vidi, kakor je treba: On! Stoji tam in burno ploska. „Si videl? Divno! Nebeško! To ti je narod! Pa kar brez besed! In je bilo dovolj, da sem ga dvakrat, trikrat z očmi opozoril nate!“

Proti jutru sva jo mahala proti Bledu — prenočišče sva si bila prihranila — in spotoma mi je povedal tisto strašno povest o svoji materi. Kako je — nezakonski sin — vendar začutil potrebo, da vidi žensko, ki ji drugi pravijo mati. Po dolgem trudu se mu je bilo posrečilo, izslediti njen tržaški naslov. In mu je pisala, da ga počaka gori nekje nad mestom. In se je peš napravil na tisto dolgo pot. In sta se res našla tam in ga je vprašala, po kaj je prišel. In da ona nima denarja. In se je na mestu obrnil in se vračal za vekomaj spet sam — zato tako potreben ljubezni nas, ki smo mu je dali, kolikor smo je imeli.

Drugič sem ga našel v njegovi „cukrarni“ — v tisti sobici gori nekje vrh betežnih stopnic. Pa mi je sam skuhal čaja in prelepo postregel.

Potem me je spremljal še na postajo — okrog polnoči je šel moj vlak proti Gorici. Živo sva se menila in jaz sem si naročil gulažek, on pa „veliko, lepo porcijo gnjati, prosim!“ Pa mu je, vsa slastna, šla tako v slast, da si je poklical še eno in potem še eno! „Ali tebi, človek božji, niti kaj takega več ne diši?“ Diši mi že, a je stvar res predraga — kako on more? Saj on bi seveda tudi ne mogel, a kaj ne bi, ko bom plačal jaz! Ali ni moj gost, kakor sem bil jaz prej njegov?

Kriste Jezus! Ali bom še imel vsaj za vlak? In ura teče tako počasi! Saj vse kaže, da se človek namerava najesti kar za štirinajst dni!

Ko je potem prišla strašna vest, sem občutil, da svojih zadnjih grošev še nikoli nisem bil tako dobro naložil . . .

O svoji žalosti ne bom pripovedoval — morala se je sama sebe sramovati pred trpljenjem Otona Župančiča, ki sva se bila našla v Gradcu takrat. Če je komu kdaj privrela pesem iz srca globin, so to v vseh literaturah enkratne njegove posmrtnice prijatelju, ki je bil tudi samo enkrat.

Radivoj R e h a r

Hans Welack

Kjer v mehkem se objemu šum in frat
zeleno Pohorje v polje preliva,
tam te nekoč je, neki dan pod mrak,
slovenska mati v zibel položila,
odpadnik, izdajalec, renegat,
zdaj „deutschgesinnter Kaufmann Hans Welack.“
Na stari bukvi v rebri za vasjo —
kot si nekdanj ga, neboljenec mlad,
vrezljal z nožičem v sivkasti lubad —
pa še pozna tvoj pravi se podpis:
„Veljakov Janez, šolar iz Previs.“

Še tvoja mati moli „Oče naš...“,
ko nate misli sključena in stara,
in joka se, ker njen je vnuk, buršak,
poznati noče in več k njej ne mara,
ker „rasno čiste“ vede je pristaš:
„Parteigenosse Egon Kurt Welack.“
A ona ve še, česar on ne več:
da njih slovenski je veljaški rod
ponosen in svoboden vladal tod
v davninah že, in da le kot Veljak
veljak je, kot Welack samo prostak...

Kriza in obnova gledališča

Zadnja leta mnogo govorimo in pišemo o krizi gledališča ter obenem razpravljamo o obnovi gledališča.

Eden izmed vzrokov, da ta pomembna kulturna ustanova, brez katere ne more biti noben narod, dandanes bolj ali manj le še životari, hira in propada, so nedvomno težke gospodarske razmere, v katerih živimo. Prav tako pa je tudi gotovo, da je ta obupna socialna podoba današnjega sveta samo posledica notranjega duhovnega položaja v sodobnem človeštvu. Najvidnejša znamenja tega stanja so razrvani odnošaji človeka do človeka, do narave in do Boga, kar je v bistvu posledica neomejenega individualizma, ki že nekaj stoletij razkraja evropsko človeštvo ter ga tira v brezupni materializem.

Toda ta duh ni danes viden le v „družbi“, marveč se dovolj razločno razodeva tudi v umetnosti, zlasti v tistih dveh njenih panogah, v katerih se najizraziteje zrcali tako imenovani duh dobe oziroma socialna in moralna struktura družbe: v literaturi in gledališču. Posebno v današnjem gledališču čutimo veliko idejno razrvanost, nestvariteljski artizem in neobčestvenost, same značilne pojave propadajoče kulture, v kateri je tudi gledališče že izgubilo vse tisto, kar je zanj bistveno, nepogrešljivo in nujno. To so zlasti pomembna življenska vsebina, ki jo gledališče črpa iz del pesnikov in pisateljev, plemenito igranje, ki ne zamenjuje umetnosti z artizmom, ter slednjič — občinstvo, ki bi mu tako pravo in resno gledališče še bilo živa notranja potreba.

Gledališče se je tako v resnici oddaljilo od svojih osnov in v tem je njegova najhujša kriza. Ko torej govorimo o njegovi obnovi, se moramo predvsem vrniti k — staremu gledališču. To sta zlasti antično (grško) in krščansko (srednjeveško) gledališče, ki ne predstavljata samo dve cvetoči dobi v razvoju dramske umetnosti, marveč tudi zelo nazorno kažeta, v čem nam je treba iskati bistvo gledališča.

Tako grško kakor srednjeveško gledališče imata svoj izvor v verskih obredih: prvo v misterijih, nekakih religioznih ekstazah, ki so z njimi častili vinskega boga Dioniza, drugo v krščanski liturgiji. Dasi se oba verska kulta kajpada bistveno ločita glede na vsebino verovanja, ki jo po navadi imenujemo tudi mit, moramo vendarle v obeh primerih videti izraz tiste strani človekove duševnosti, ki jo imenujemo religioznost. Pripomniti pa je treba, da so bili v teh verskih obredih dani slej ko prej le zarodki za poznejši nastanek in razvoj gledališča, ki se je začelo šele tedaj, ko je bogoslužje izgubilo svoj čisto verski značaj ter postalo — igra. S tem seveda ni rečeno, da je le-ta prevzela funkcijo verskih obredov, marveč hočemo le

poudariti tesno zvezo med verstvom in prvotnim gledališčem tako v antičnem kakor tudi v krščanskem svetu.

Vprašanje je, kako je bilo to mogoče in kateri so bili tisti elementi, ki so omogočili in povzročili ta prehod. Odgovor na to vprašanje ni težak. Ne da se namreč tajiti, da n. pr. skakanje, ples, petje, maske ter sploh telesne kretnje oziroma mimika, s pomočjo katerih so se prej omenjeni obredi vršili, niso bili samo posledica človeku prirojenega svojstva, da na zunaj dá izraza svoji duševnosti — v tem primeru torej svojim religioznim doživetjem, — ampak prav tako tudi izraz potrebe njegovega čustva in domišljije, da se izživita v podobi in kretnji. Ta potreba je v bistvu potreba po igri.

A kaj je prav za prav igra? Ali ne posnemanje in izražanje tega, kar smo videli v resnici ali pa si predstavljamo le v domišljiji? Pomisliti moramo na primer samo na igro otrok. Ali se ne igrajo vsega, kar so videli, ali o čemer so slišali? Pri tem je zlasti treba poudariti iznajdljivost njihove domišljije, ki je dejansko torišče vsake igre. Igranje je prav za prav neke vrste iluzija, torej nasprotje dejanskosti ali resničnosti. Otroci, ki se igrajo trgovino, v resnici niso trgovci. Ljubimec in ljubimka, ki igrata na odru, se dejansko ne ljubita. Ali je zato igra brez pomena? Ne, njen globoki smisel je ravno v tem, da nam nadomesti resničnost. Otrok, ki se igra trgovino, se z igro popolnoma zadovolji, kakor bi bilo vse res. Prav taka igra na odru vzbudi v nas iluzijo resničnosti. Saj nas žaloigra — čeprav je le igra in ne resnica — gane do solz, in pri komediji se prav tako iz srca smejemo, kakor bi prisostvovali resnični „komediji“ v življenju.

Na tej osnovi — igri — sta tudi iz verskih obredov nastali prvotna drama in gledališče. Kako je bilo to mogoče oziroma kakšen je razloček med verskim obredom kot takim pa med religioznim „gledališčem“, naj ponazori naslednji primer.

Mislite si službo božjo v cerkvi. Gotovo ste že kdaj opazili — posebno pri slovesni maši, ko vrši opravilo več duhovnikov, — da je v cerkvenem obredu nekaj igri podobnega. Kajti mašniki ne bero samo iz mašne knjige, ampak v nekem določenem redu hodijo sem in tja, poklekajo, vstajajo in se uvrščajo v vrsto ter izmenoma, zdaj ta, zdaj oni, recitirajo besede iz evangelija. Vse to hoče biti zunanji izraz, le vidna podoba duhovnega misterija (skrivnosti). Seveda verniki pri teh obredih niso navzoči samo kot gledalci, marveč kot soudeleženci. Zato tudi ne pravimo, da smo gledali mašo, ampak da smo bili pri maši.

Precej drugače je na primer s procesijo. Tudi procesija je verski obred, le da se vrši po navadi na prostem. Pri tem se dogaja, da mnogo ljudi ne gre za procesijo; le-ti se torej ne udeleže tega verskega obreda, ampak pridejo samo gledat. Oni so potemtakem le gledalci, zanje je procesija samo „teater“.

To velja seveda samo za primero; kajti v resnici tudi to še ni gledališče. Eno pa smo vendarle spoznali iz te primere: za gledališče je treba ne le tistega, kar naj se predstavlja (vsebina, bosedilo, drama), pa tudi ne samo tistih, ki naj predstavljajo (igralci), ampak tudi tistih, katerim naj se predstavlja (gledalci, občinstvo).

Tako je bilo tudi pri nastanku gledališča. Ko so se namreč verski obredi po snovi in obliki priredili tako, da niso bili namenjeni več bogočastju, ampak gledalcem, je nastalo gledališče v pravem pomenu besede. Pri bogo-služnih obredih je bil verski namen edini; sedaj pa se je temu pridružil še estetski namen. Po vsem tem pač lahko spoznamo, da prvotno gledališče ni bilo zabavišče, marveč je bilo namenjeno predvsem človekovemu duhovnemu dvigu, očiščenju ali katarzi, kakor so to imenovali Grki. To gledališče, tako antično kakor srednjeveško, je bilo prav zaradi tega visokega namena za čudo enotno ter ni predstavljalo samo organske skladnosti svetovnega nazi-ranja in umetnosti, ampak tudi prelepo ubrano občestvo pesnikov-prerokov, igralcev-interpretov ter gledalcev-vernikov.

Gotovo je, da gledališče našega časa ne vzdrži nobene primere s temi dobami, ko je bila kultura duha na višku. Glede današnjega gledališča moramo reči, da je na težkem razpotju in da na splošno ne ustreza potre-bam sodobnosti ter zato trenutno ne more dati tega, kar človek potrebuje. Temu sta vzrok predvsem dve napaki. Prvič današnje gledališče ni ogledalo resničnosti, v kateri živimo, ni podoba borbe, katero bojujemo z življenjem, ni odsev našega najglobljega doživljanja in stremljenja. Razen tega pa se je današnje gledališče oddaljilo od tega, kar imenujemo njegovo bistvo. To gledališče je zapadlo vplivom modernega pozitivističnega in docela meha-ničnega gledanja na življenje, zapustilo potemtakem svoje lastne osnove ter tako razkrojilo elemente, iz katerih je nastalo. In to je postalo zanj usodno.

Moderni individualizem, naturalizem in formalizem so privedli gledališče na rob prepada. Ali je postalo gledališče zgolj zabavišče in zadeva dolo-čenega stanu, meščanstva, ali pa je — v najboljšem primeru — izgubilo stik z življenjem in se izživlja v ozkem larpurlartizmu.

V prvem primeru sploh ne moremo govoriti več o gledališču, zakaj tu je odpadlo vse, kar je za gledališče bistveno. Namesto globoke in pretres-ljive življenske vsebine nam nudi spored takega gledališča le še golo anekdoto življenja, fotografično kopijo brez poezije, namesto katere je stopila navadna spolzka šala. Zato je razumljivo, da tudi igralec v tem gledališču ni več stvaritelj, mimični interpret notranje življenske vsebine, tragike in komike, bolečine in radosti, hrepenenja in lepote, marveč le še klovnski glumač. Njegove kretnje niso več obredno-plemenite, marveč mehanično-brezdušne, in njegova govorica ni več razodetje najplemenitejšega človeškega organa, besede, v kateri se nam razodevata čustvo in duh, marveč zgolj navadno, vulgarno govorenje. Kakšno naj bi sicer bilo, ko pa je namenjeno samo še

zabave željnemu občinstvu, plehki meščanski družbi, ki ne potrebuje več pravega gledališča in nima več smisla zanj! Razen tega je isti duh usužnjil gledališče tudi v dobičkarske namene in tako ponižal gledališče na stopnjo cirkusa ali varieteteja.

A tudi v drugem primeru, kjer moremo sicer še vedno govoriti o umetniškem prizadevanju, čutimo, da nekaj bistvenega manjka. Individualistične, psihološke in analitične drame, slike skrajno subjektivističnega sveta morejo privlačevati samo posameznike. To je poglavitni vzrok, zakaj manjka današnjemu gledališču občinstva. Brž ko gledališče v vsebinskem in idejnem pogledu ni tako imenovano „ogledalo časa“, izgubi svoj sociološki pomen, ki ni nič manjši od zgolj umetniškega. Pa tudi igra sama mora nujno obubožati, če ji ne prilivata ognja velika dramatična umetnost ter občestvo gledalcev, v katerem se dopolnjuje in tako rekoč šele izpolnjuje smisel in namen gledališča.

Zato se slišijo tu in tam glasovi, češ da pomen gledališča stopa vedno bolj v ozadje. Res da nam danes gledališče že davno ni več velika duhovna potreba, marveč vsakdanjost, večkrat celo samo še zatočišče pred dolgim časom. Ravno ta vsakdanjost je najbolj bolna točka današnjega gledališča. Seveda bi bilo pravilno iskati krivdo za to le pri občinstvu. Nasprotno, podoba je, da vse drugje prej. Predvsem manjkajo etično-duhovne osnove v kulturnem življenju samem. Brez tega pa ni tistega pravega, pomembnega gledališča, o katerem lahko rečemo, da je etična in umetnostna ustanova.

Kljub temu obubožanju in pozunanjenju gledališča pa še nikoli ni bilo opaziti tako strastnega prizadevanja za novo gledališče kakor danes. Dasi je med raznimi strujami, ki so si v novejšem času prizadevale za obnovo gledališča, bilo mnogo ponesrečenih eksperimentov, je vendarle mogoče ugotoviti resnična odkritja, ki morejo rešiti in dvigniti gledališče.

V prvi vrsti moramo omeniti dve skrajni struji, izmed katerih poudarja ena avtonomno ali tako imenovano čisto gledališče, druga pa idejno gledališče. Prva struja skuša torej obnoviti gledališče s pomočjo čisto gledaliških elementov, z obnovo igranja, odra, inscenacije, druga s pomočjo obnove sporeda.

Prva struja, katere najizrazitejša predstavnika sta bila Rus Tairov in Poljak Witkiewicz, je izdala geslo: gledališče zaradi gledališča oziroma gledališče čiste forme. Gledališče, trdi ta struja, je samobitna umetnost, neodvisna tudi od dramske literature. Gledališče sloni na igri in zato je vse podložno igralcu (režiserju, arhitektu itd.). Posebna važnost se posveča zato igranju, mimiki, kostumom, zlasti pa sceneriji. Ta struja je uvedla tudi tako zvane odrske priredbe dramskih del, češ da je dopustno — ako to zahteva uprizoritev — pisateljem črtati oziroma dodajati besedilo. Besedilo je tako samo sredstvo; cilj je igranje, osnova gledališča.

Nedvomno je ta misel Tairova v osnovi pravilna, zakaj gledališče v ožjem

smislu je, kakor smo videli, v resnici samo igranje, iluzija. Umetniška resničnost je nedvomno nekaj drugega kakor življenjska resničnost. Ta struja je zadala smrtni udarec gledališkemu naturalizmu, ki je namesto iluzije — kar je naposled sleherna umetnost — hotel tudi v gledališču prikazovati „pravo“, „resnično“ življenje, kar je vendar mogoče in prav za prav absurdno. Kajti v čem bi bil potlej še razloček med umetnostjo in življenjem? A kljub temu je ta struja enostranska. Prvič je prezrla, da je gledališče navezano na publiko in le-ta na splošno ne prihaja v gledališče samo zaradi igranja — da bi gledala igralce in scenerijo — ampak vedno tudi zaradi vsebine uprizorjenega dramskega dela. Razen tega pa je nevarnost, da zaide tako gledališče v mrtvi esteticizem in prazno teatralnost.

Prav tako pa je enostranska druga struja, ki poudarja idejno, vzgojno gledališče. Geslo te struje je gledališče za ljudstvo. To gledališče hoče biti v prvi vrsti etična in socialna ustanova; namenjeno je predvsem ljudski izobrazbi in notranjemu dvigu in se danes goji zlasti od strani katoliške akcije in revolucionarnega socializma. Najvidnejši predstavniki tega idejnega (verskega, socialnega, političnega itd.) gledališča so Piscator, Keršencev in Ghéon¹⁾. Tudi ta smer, ki ji je poglobljena skrb obnova sporeda, je enostranska in sicer prav v obratnem smislu kakor tako imenovano čisto gledališče. Dasi je zadela jedro sodobne gledališke problematike, ko poudarja idejno poglobitev oziroma vobče novo življenjsko vsebino, pa zanemarja nasprotno estetsko stran gledališča.

Kakor je namreč gotovo, da sama teatraličnost in „čista“ forma gledališča ne bosta rešili, prav tako pa tudi najmočnejša vsebina brez polne igralske interpretacije pomeni okrnitev tega, kar si predstavljamo pod gledališčem. Naše prizadevanje mora zato stremeti za takim novim gledališčem, ki bo nastalo le iz čim tesnejše skladnosti gledališke iluzije in življenjske vsebine, mimosa in poezije, igre in človečnosti. Zato pa potrebujemo sodobnih pisateljev, močnih igralcev in občinstva, ki terja od gledališča, da bódi predvsem „ogledalo časa“ in „etična ustanova“, kakor sta gledališče imenovala Shakespeare in Schiller.

Nemogoče je sicer, da bi novi spored tvorila le nova, sodobna dela. Časi so se od antike in srednjega veka bistveno spremenili in ideal duhovno in umetniško enotnega gledališča, kakršnega so poznali takrat, zlasti v današnji še vedno silno individualistični dobi ni uresničljiv. Kljub temu pa se da doseči, da bo tudi današnje gledališče celota in sicer tako, da združimo v njem pretekle gledališke vrednote z duhom in tvornostjo današnjega časa.

¹⁾ Tudi pri nas se je v zadnjih letih pojavilo dvoje gibanj v tej smeri. To sta Delavski oder s socialno-kolektivistično smerjo in Ljudski oder z religiozno-občestveno smerjo.

Za novimi izpodbudami

Letošnje počitnice sem izbral za daljše potovanje v inozemstvo. Napotila me je želja, da si pridobim novih izpodbud v svoji dirigentski stroki. Zato sem hotel v Salzburg, kjer je imel dirigentski tečaj moj učitelj, znameniti ruski dirigent Nikolaj Malko. Naprej me je pa mikalo v mesto mojega dolgoletnega hrepenenja, v Pariz, ki je bil letos radi svetovne razstave še posebno privlačen. Ta drugi del potovanja, izlet v Pariz, mi kot glasbeniku ni dal posebno veliko novega, saj tega tudi nisem pričakoval. Bil sem pa deležen tega, kar v podeželju najbolj pogrešamo: novih, svežih vtisov in nadvse poživljujočega doživetja neznanega, velikega sveta.

Izbral sem si pot Salzburg—München—Pariz—Marseille—Nice—Benetke; dalj časa sem se ustavil v Salzburgu in Parizu.

O salzburškem festivalu se govori in piše pri nas malo; skoro nič ni zanimanja za to edinstveno, v največjem slogu izpeljano glasbeno prireditev. Saj bi se morda našlo nekaj razlogov, ki bi pojasnjevali našo brezbriznost, pa vendar je težko razumljivo, kako je mogoče to-le: komaj 300 km od Maribora in Ljubljane se uprizarjajo najlepša dela svetovnega opernega in koncertnega sporeda (repertoarja), največji umetniki sveta so srečni, če morejo prispevati svoj del k salzburškemu prazniku. Tu se zbira vse, kar v evropski glasbi kaj pomeni, naši listi pišejo pa poleti o vseh mogočih kislomumarskih zadevah, o festivalu pa skoro nič. No, pa saj je dobrohotna usoda poskrbela za to, da se nam prihodnje leto ne bo treba več sramovati: politični prevrati so imeli za posledico propad cele ustanove, vsaj v sedanji obliki. Tam ne bo več Toscaninija, Bruna Walterja, ne Reinharda, ne Nikolaja Malka, ne Maksa Grafa in ne tega in onega, na katerih je upravičeno slonel veliki sloves festivala.

Salzburg, rojstno mesto Mozartovo, je nad vse pripraven za prirejanje velikih mednarodnih festivalov. Mesto mogočnih škofov ima bogato zgodovino in sijajno, večstoletno kulturno tradicijo, leži ugodno na iztoku vzhodnih Alp v bavarsko nižino, ima prijetno podnebje in krasno okolico. Od jeseni do poletja dremlje v enoličnosti podeželskega mesta, v juliju pa v nekaj dneh oživi in temeljito izpremeni svoj obraz: na hotelih, na mostovih čez živahno Salzach, na javnih poslopjih zaplapolajo zastave vseh narodov sveta, v ozkih srednjeveških ulicah zagospodarijo razkošni avtomobili Angležev, Amerikancev, Holandcev, Francozov in Italijanov. Prav malo sem videl rajhovskih, še manj čeških in prav nobenega jugoslovanskega Y. Mesto preplavi anglosaško pleme tako, da drugi jeziki, celo domača nemščina, skoraj utonejo v čebljanju trščatih Albionk. Cene si pa pod „blagodejnim“ vplivom funta in dolarja dovolijo za nas navadne zemljane prav neprijeten skok navzgor.

Dunajska državna opera, filharmonija, najimenitnejši dirigenti, režiserji in pevci vsega sveta pripravijo slavnostne predstave, ki sodijo po vsem med najpopolnejše na svetu in so večinoma razprodane že nekaj mescev pred začetkom slavnostnih tednov. Mozarteum, salzburški konservatorij, pa prireja počitniške kurze in seminarje, med njimi sta najodličnejša Malkov dirigentski in Reinhardov režiserski seminar. Operne predstave in koncerte dirigirajo Toscanini, Walter in Knapertsbusch.

Osrednja in vse obvladujoča osebnost Artura Toscaninija daje festivalu še svoj posebni sijaj. Genialni Italijan, ki je o njem napisana že cela literatura, o katerem že krožijo legende, je nekronani kralj in tiran Salzburga: njegova volja je ukaz, ki ga ne premakne nobena sila na svetu, pred vedno grozečim izbruhom njegove „svete jeze“ trepeta vse, od prvega prominenta pa do zadnjega gledališkega sluga.

Kje tiči vzrok tej bajni Toscaninijevi sili? V njegovih nenavadnih dirigentskih in glasbenih sposobnostih, v njegovi neverjetno sugestivni izraznosti in njegovi kot vulkan žareči vitalnosti. In mož je pri sedemdesetih letih! Toscanini dirigira vse na pamet, velikansko število opernih, oratorijskih in koncertnih del, ne samo pri predstavah in koncertih, ampak tudi na vseh vajah. Na pamet pa zna vsako noto, pa tudi strani v partiturah in klavirskih izvlečkih, orientacijske črke, znamenja itd. Ta njegova spominska zmožnost je nekaj skrivnostnega, skoraj nedoumljivega.

Toscanini je nedosegljiv umetnik v prenosu svoje volje na orkester in na občinstvo; orkester se mu podredi z vnemo, ki ob idealnem sodelovanju ustvarja čudeže. Nikomur orkester ne „poje“ tako, kot njemu. Zadnji vzrok njegove čarobne sugestivne sile je pa na našem razumu tako nedosegljiv, kot na primer nagon.

Pred Toscaninijem — in žal večkrat tudi v sedanjem času — so hoteli dirigenti vtisniti interpretiranemu delu svojo „osebno noto“, odkrivati „skrite čare“ in tako za vsako ceno nekako zromantizirati kompozicije. Toscanini je živo nasprotje takih in podobnih stremeljenj. Nikdar ne dela samolastnih izprememb v tempu, dinamiki itd., dosledno, naravnost pedantno se drži komponistovih predpisov in posveča vse svoje izredne zmožnosti kar najobjektivnejšemu prikazovanju kompozicije. Njegov način interpretacije se splošno uveljavlja. In v tem je morda njegova največja in trajna zasluga.

Prav posebno me je zanimal dirigentski seminar v Mozarteumu, ki ga je vodil ruski dirigent Nikolaj Malko. Malko je ustanovil dirigentske šole v Moskvi, Kijevu in Harkovu, jo reorganiziral na leningrajskem konservatoriju, ki mu je bil rektor. Njegovi učenci so razkropljeni po vsem ozemlju sovjetske Unije. Ko je pred leti prišel iz Rusije, se je proslavil kot znamenit dirigent in zlasti sijajen interpret ruske, češke in moderne glasbe v Evropi in Ameriki. Naklonjen je naši moderni glasbi, izvajal in „krstil“ je že več

jugoslovanskih del. Tudi v Evropi ni čisto opustil vzgojnega dela, izobrazil je lepo število mladih dirigentov, med njimi tudi več Jugoslovancev.

Dirigentska umetnost je še zelo mlada in ni čudno, da do danes še nimamo prave učne knjige dirigentske umetnosti. Nikolaj Malko nam jo obeta; zbral bo v njej izsledke dolgoletnega znanstveno urejenega iskanja, dela in izkustev. Ima svoj sestav pravcate dirigentske gimnastike, nauči učenca pravilnega taktiranja, za tem ga postopoma navaja na jasno in natančno podajanje vseh mnogovrstnih prehodov in posebnosti dinamike in agogike, vzbudi v učencu spoštovanje volje komponistove, izobrazí smisel za linijo, ritem. Način njegovega predavanja je tako zanimiv, da te potegne za seboj tudi pri najbolj suhoparnih tehničnih podrobnostih. Zanimiva je sestava njegovega letošnjega avditorija: en Estonec-stipendist in 16 Angležev in Amerikancev. Za ta kurz zahteva namreč Mozarteum samo malenkost — 900 šilingov!

Z Nikolajem Malkom me druží desetletno, lahko rečem, prijateljstvo. Bil sem njegov učenec, še preden sem stopil prvič pred orkester, s posebno vnemo sem se udeleževal letos njegovih predavanj, saj sem gledal na problem dirigiranja že dokaj zreleje kot pred šestimi leti. Njegova šola je značilno ruska, kar bi opredelil nekako tako: strogo je potegnjena črta ločilnica med tehnično, rokodelsko stranjo in estetiziranjem; živ, rekel bi osebni odnos do vsake kompozicije; kultiviranje posameznosti. V njegovi šoli smo mestoma celo uro obravnavali in študirali eno samo podrobnost, postavim, kako fermato. V tej uri pa ni bilo samo rešeno vprašanje dotične fermate, ampak je bilo dano razumevanje za več podobnih mest in neka tehnična osnova za tehnično pravilno rešenje splošnega problema fermate. (Podobno delajo ruske dramske šole, recimo Stanislavskega ali Meyerholda: majčkeno podrobnost v mimiki ali izgovarjavi enega samega zloga obdelajo in izčrpajo do skrajnih dosegljivih možnosti ter z urejeno, pravilno izdelavo mnoštva takih podrobnosti do viška izobrazijo tehniko mladega igralca.)

V Salzburgu sem slišal Mozartovo c-mol mašo, izvajano v stolnici, manj zanimivo po kakovosti izvedbe kot po krasni akustiki lepe poznorenesančne stavbe. Nekaj malega sem ujel pri skušnjah v gledališču in slišal generalko za Verdijev „Requiem“.

To čudovito delo smo izvajali v Mariboru pred dvema letoma, tu sem ga pa slišal podanega v vsakem oziru idealno. Krasni solisti, med njimi Zdenka Kunz, ki ji je prav ta koncert odprl pot v svet (sedaj žanje velikkanske uspehe v Ameriki), izvrstni zbor dunajske opere, dunajska filharmonija, ki je med najboljšimi na svetu, v mehki lepoti godal pa neprekosljljiva, nad vsemi pa maestro Arturo Toscanini. Bil je to najlepši koncert v mojem življenju.

Obiskal sem tudi Štefanijo Fratikovo in Antona Drmota, dva naša

veliko obetajoča mlada pevca, ki sta se letos na težkem „terenu“ festivala lepo uveljavila.

V celoti in ne da bi si lastil pravico do meritorne sodbe, saj sem vse premalo slišal in videl, bi zbral svoje vtise tako-le: ves festival je posvečen kultiviranju starega, prošlega glasbenega sveta, predvsem Mozartovega, in kar je značilno za duha stare, zdaj že v vsakem oziru pokojne Avstrije: brez najmanjšega razgleda po stremljenjih naprej. Kar je podano v Salzburgu, je zaokrožena celota in v pravem smislu besede popolno: vsaka malenkost profinjena in vestno pretehtana, izvedena z napornim in poštenim delom največjih umetnikov sveta. Vse to velikansko in vrednostno delo je posvečeno kultu stare, slavne tradicije. (Če pa slišim besedo „tradicija“, se neizprosno spomnim na grobe besede Gustava Mahlerja: „Tradition ist Schlamperei“.) Meni je vendar milejše in bližje to, kar se snuje za jutri, iskanje novega, tisočkrat poraženo in redko zmagovito, a vendar prinašajoče umetnosti, glasbi nove oblike in vrednote.

Iz Salzburga sem odšel preko Münchena, kjer sem ostal samo pol dneva, v Pariz.

~~Ali~~ Slovenci smo navajeni gledati na vsako stvar z nemškimi očali. Saj ni čudno, nemški kolos nam je 1000 let sedel na plečih, skopo nam je meril kruh in nas je podjarmil materialno in duhovno. Razumljivo je in ne more biti drugače; v teku stoletij smo se navzeli navad, ki niso izšle iz nas, ampak so nemške. V našem okusu, v gledanju na svet in njegove probleme smo prevzeli nemškega duha, postalo nam je vse tako vsakdanje in samo po sebi umevno, da preveč poredkoma začutimo, da to ni naše, da so na svetu drugi narodi, ki gledajo in živijo drugače, po svoje, da bi si mi ravno tako morali s polno zavestjo prizadevati za to, da se osvobodimo duhovnega vodstva in se osamosvojimo, da zaživimo, kot to pritiče svobodnemu narodu. Ne bom o tem pisal obširneje, ker ne spada v moj referat neposredno. To vprašanje se je samo od sebe v svojem polnem obsegu sprožilo v meni letos v Parizu. Česar ne vidiš in ne občutiš, to ti tudi ne manjka. Kako nam manjka našega, lastnega gledanja na življenje, sem občutil šele tedaj, ko sem spoznal, da živi Francoz po drugih vidikih, da je čisto drugače usmerjen kot Nemec in temu vse preveč podobni Slovenec. Saj to sem že vse tudi popreje vedel teoretično, iz literature. Ko sem pa v Parizu tako početno doživel popolnoma nov svet, meni prijazen in takoj prikupljiv, sem šele začutil vso težino in važnost tega našega — v pravem smislu besede — slovenskega problema.

Pariz je duhovna prestolica sveta, ni ga naroda na svetu, ki bi njega znanost in umetnost ne dobila izpodbud iz Pariza. Tudi nam je Župančič opeval luksemburške vrtove, naši slikarji in glasbeniki so rasli in zoreli v Parizu. Srce je francoske zemlje in francoskega človeka, prvotno povezano z ljudstvom. Tisti čudoviti aroma Pariza prihaja od ljudstva, ki ga je oblikovalo: vedno politično aktivno in izpodbudno, je prožilo eno revolucijo za

drugo. Največji čar Pariza je po mojem mnenju iskati v popolni harmonični povezanosti mesta in njegovega ljudstva. To občutiš pri vsakem koraku. Saj bi ne bilo tistega čudovitega pogleda od tuillerijskih vrtov čez bajno avenijo Champs Elysées, ko ne ki revolucija leta 1871. pometla tuillerijskega dvorca; Bastille je živ spomin na Veliko revolucijo. Povsod čutiš, kako si je francosko ljudstvo samo krojilo svojo usodo, po vsakem porazu se zopet dvignilo in nikdar izgubilo vere v svojo tvorno silo.

V Parizu sem preživel deset dni, dosti premalo, da bi mogel vsaj površno preleteti vse, kar me zanima, in dosti preveč, da bi mogel v kratkem orisu vsaj površno obdelati vse, kar sem videl.

Najprej nekaj besed o gledališčih. Bil sem v Veliki operi. Zgradba sama, ponos vsakega Parižana, je eno najmonumentalnejših in najrazkošnejših opernih gledališč na svetu. Bajno je opremljena dvorana, velikanski foyer je izdelan v krasnih marmorjih. Vsa razsežna, harmonično proporcionirana stavba je bila za letošnje poletje do temelja prenovljena, nadela si je svečano, lesketajočo se obleko za obisk tisoče tujcev, ki so jo obiskali iz vseh krajev sveta. Vršina predstave je bila vredna blestečega zunanjega okvira. Videl sem predstavo Berliozovega „La damnation de Faust“, Faustovo pogubljenje, ki ga poznamo pri nas le kot oratorij.

Berlioz, vrhunec francoske romantike, je v svojem vsestranskem reformatorskem delu ustvaril v Faustu menda prvo oratorijsko opero. Dramsko dogajanje in scenerija je le zunanji okvir in vizuelna podpora za glasbo, ki je glavni nosilec Faustove problematike. V tem okviru s stacionarnim zborom in solisti vpliva Berliozova glasba vse močnejše kot pa oratorij. Solisti, zlasti Mefisto, so bili prvovrstni, zbor mogočen v svoji veliki vlogi, dokaj nov mi je bil zvok še posebej v pihalih izvrstnega orkestra.

Drug večer sem si ogledal Opéra comique, ki me je v enem oziru še bolj zadovoljila, kot Velika opera. Slišal sem pristno francosko Carmen v prvotni redakciji, ki se pri nas ne izvaja in ki ima ohranjene vse dialoge v prozi. Gotovo predstava ni imela te visoke vršine kot Velika opera, bila je pa drugačna kot pri nas, vse živahnejša in podnetljivejša.

Tretji večer sem šel v moskovski Hudožestveni teater Stanislavskega.

Letošnje gostovanje Hudožestvenega teatra je vzbudilo v Parizu in s tem v vsem zapadnem kulturnem svetu naravnost pozornost in živahne obravnave. Bilo je v svoji neekspresionistični, poglobljeni, neakademski, a vendar klasični dovršenosti in močni življenjski noti dokajšnje nasprotje zapadni gledališki umetnosti, ki se izživlja bolj v poudarjanju virtuosnih kreacij posameznikov; najgloblje človeško občutje in tista, prav iz naše koncepcije življenja in njegovih nerešenih problemov izvirajoča sramežljivost in vase zaprtost se tu skriva v pogumni kretnji in zato ne izčrpa vseh nalog gledališča tako odkrito in iskreno, kakor to zmore MHT.

MHT in druge igralske skupine so gostovale v „Théâtre des Champs

Elysées". Gledališče je bilo kljub temu, da zapadnjaki ne razumejo ruščine, vedno razprodano in zanimanje za Ruse od predstave do predstave večje. Francozom so že vzbujali spoštovanje gotovi manj važni zunanji pojavi tehničnega značaja: pripeljali so s seboj tudi vse odrske delavce, elektromonterje; zgodovinski kostumi, uniforme ter pohištvo so bili vseskozi izvirni. Pred predstavami v novem gledališču in v novih akustičnih razmerah so se še dolgo in vestno vadili, študirali še med predstavami in disciplinirali celo svojeglavo in muhasto pariško občinstvo, ker so — za Francoza dokaj nenavadno — začeli točno, si med posameznimi slikami prepovedali aplavz in dosegli pri poslušalstvu neko, skoraj bi rekel pobožno zatopljenost in sodoživljanje. Zato so se seveda po predstavi oddolžili poslušalci z nenehajočim, burnim ploskanjem.

Veliko atrakcijo letošnjega Pariza, svetovno razstavo, sem občudoval celih pet dni. To je seveda prekratek čas, potreba bi bilo vsaj desetkrat toliko, da bi res preštudiral, si dovoljno ogledal in obdržal v sebi vse to, kar je bilo videti na velikanskem prostoru ob Seni, kar so skovali stotisoči možganov in rok vseh narodov z različno miselnostjo, načinom in pogoji življenja in kar se je vse zlilo v eno samo veličastno simfonijo dela in napredka.

Vendar te v tej simfoniji zbode včasih grda disonanca: v španskem paviljonu kažejo diagrami bogastvo zemlje, almadenski rudnik je razstavil vedno tekoč studenček živega srebra. Ali ne tečejo radi tega blestečega studenčka potoki krvi? Če vidiš potem v prvem nadstropju slike španskih mest, univerzitetne naselbine „pred in po“, se zamisliš v neznansko otožne oči vojskinih sirot, ki govore in obtožujejo, te pretrese mraz do kosti. V spomeniku miru so prikazane strašne rane, ki jih je zadala človeštvu svetovna vojska, blazni tempo oboroževanja po vsem svetu preteče grozi človeški civilizaciji; včeraj je divjala vojska v Abesiniji, danes v Španiji, na Kitajskem. Kdo pride na vrsto jutri?

Pasteur je dejal: „Je crois invinciblement que la science et la paix triompheront de l'ignorance et de la guerre, que les peuples s'entenderont, non pour détruire, mais pour construire“ — neomajno verujem, da mora znanost in mir triumfirati nad nevednostjo in vojsko, da se bodo narodi sporazumeli, da ne rušijo, ampak stvarjajo. V tem stavku je obsežena ideja, kot so jo zamislili in prikazali Francozi in ki bo enkrat morala biti priznana in izvajana od vsega človeštva: združiti vse napore za miren, konstruktiven napredek sveta. Najlepše in najčistejše je prikazan izraz te misli v „Palais de la Découverte“, palači odkritij.

Razstava je nameščena v velikopotezno preurejenem „Grand Palais“. Tu je na lahko dostopen način prikazan napredek znanosti v zadnjih sto letih, metode, s katerimi raziskuje moderna veda naravne zakone, vpliv znanstvenih dognanj na življenje. Kdor hoče vsaj približno dojeti vse tu

nakopičeno duševno bogastvo, mora tej razstavi posvetiti tedne in tedne, kdor hoče vse do konca razumeti, mu je življenje desetkrat prekratko.

V sous-terrainu je biologija. Aparati, diagrami, razni preparati, izreki demonstrirajo, kaj vemo o zakonih življenja, rasti, prehrani, dednosti itd. Na živih objektih, petelinih, zajčkih in racah so prikazani problemi transplantacije; izolirano živalsko srce utriplje in živi dalje v umetni, od kemikov producirani snovi. Posebna zanimivost tega oddelka je „stožec razvoja“ po Darwinu. Vrh stožca predstavlja prvo živo snov, protoplazmo, od vrha navzdol pa teko pasovi, se širijo, cepijo in nazorno kažejo, kako so nastale in se razvijale živalske in rastlinske vrste v 2000 milijon letih. V pritličju je medicina; razložene so bolezni, njih vzroki, potek in zdravljenje, demonstriran ves današnji mogočni arzenal orožja proti smrti; v petih sobah vidiš cel potek operacije, izveš, kaj je sterilizacija, transfuzija itd.

Tu v pritličju je velikanski, od Joliot zgrajeni elektrostat: med dvema bakrenima kroglama, ki imata tri metre v prerezu, švigajo snopi bliskov. Vrste se dvorane fizike, posvečene raznim problemom elektrike, zgradbi atomov, kozmičnim žarkom, magnetizmu, optiki, radioaktivnosti itd. V meteorologiji je zastopano tudi delo slovenske znanosti. Ing. Dušan Avsec, asistent pariške Sorbonne, je izumil aparaturu, ki demonstrira tvorbo oblakov. Kako prijetno preseneti tu v palači Pasteurja, Lavoisierja, Ampèra in drugih velikanov neki, kot pravijo Francozi, Důšan Osék, ki je prav tako Slovenec kot ti ali jaz.

Dalje, v prvo nadstropje, v carstvo zvezd. Najprej velik planetarij: majčkena Zemlja se suče okoli Sonca, okoli nje teka še manjša Luna, z njo se sučejo planeti in njih trabanti, vse v pravilnem časovnem razmerju. Stopiš v dvorano Zemlje, vidiš, kako smo postopoma spoznavali dolino solz, kako bi jo videli z drugih planetov. Prihodnja dvorana Lune ti pokaže, kaj vemo o prijaznem nočnem soncu. Vsak planet ima svojo dvorano, tu je nazorno prikazano, kaj že o njih vemo, koliko napora je bilo za to potrebno in — kako malo je vse to. Iznenadi posebna dvorana astronomije. Saj smo vendar že nekaj čitali o fantastičnih zamislih poleta na luno in podobno, kaj ni vse to utopija? Ni čisto tako: veliko poizkusov je že bilo v tej smeri, še več načrtov, in dela se na tem, dela uporno in vztrajno, enkrat mora biti delo kronano z uspehom. Velik komite resnih mož, akademikov, profesorjev astronomije, znanstvenikov zvenceh imen pripravlja pot človeku iz tesnega objema zemeljske privlačnosti.

Na drugo stran tega nadstropja so dvorane kemije. Vidiš, kako se je človek pritipal do spoznanja kemičnih zakonov, razkrinkal elemente, jih ukrotil in se jih naučil spajati po svoji volji; tu imaš cel laboratorij alkimista. Nikar se ti, razsvetljenec 20. stoletja, ne posmehuj njegovim čarovnijam, silfidam in homunkulom. Brez njih bi ne bilo Lavoisierjevih aparatov v sosednji sobi in brez teh ne bi mogel postaviti v naslednji dvorani moderni

kemik svojih čudovitih instrumentov, s katerimi pričara barve iz premoga in sladkor iz lesa.

Še naprej: dvorane matematike, geometrije, prekrasna dvorana, ki kaže vpliv znanosti in umetnosti na vsakdanje življenje, vidiš prvi znameniti balon bratov Montgolfierjev, aeroplan, s katerim je pred 28 leti Blériot preletel Rokavski preliv.

Ves prenasičen in truden od vtisov sem zapustil palačo odkritij, pretresen od doživljenega in čudno potrta. Prijatelji, ki sem jih povpraševal po njih vtisih, so mi vsi povedali isto, kar sem občutil tudi jaz: kako malo vemo in razumemo, kako strašno malenkostno je vse, kar delam jaz, kar delaš ti, kar dela vsak od nas pred veličastjem narave in njenimi čudovitimi, nikdar do konca preiskanimi in doumetimi zakoni.

Prekrasen je bil pogled z vzvišene ploščadi Porte d'honneur od Trocadéroja preko prostranega trga z velikanskimi vodometi na množico nacionalnih paviljonov, na plapolajoče zastave, na monumentalni stavbi Nemčije in Sovjetov, pa preko mosta na drugo stran Sene, kjer je med množico razstavnih palač kraljeval Eiffelov stolp, in na desettisočglavo, neprekinjeno valujoče mravljišče ljudi vseh narodov in stanov. Fantastično lep je bil ta pogled ponoči, pri veliki razsvetljavi. Rdeče žareči Tour Eiffel je bruhal iz sebe vedno nove stotine raket vseh barv in oblik, vodometi na Seni so se lesketali v vseh mavričnih barvah, umetni ognji so razsvetljevali palače na obeh bregovih Sene, vse te orgije barv in luči so zgradile pravljico, ki je ni mogoče opisati.

V razstavišču samem, na tokijskem keju, je zgrajen muzej moderne umetnosti. Svoj namen bo izpolnil šele sedaj, za časa svetovne razstave pa sta bili v njem dve razstavi.

Muzej že po svoji zunanosti predstavlja tendenco moderne umetnosti, v mirnih črtah in harmonični, preprosti koncepciji združuje moderno tehniko in klasično formo. Muzej ima dvoje kril, ki ju veže monumentalen portikum z Bourdellovim kipom „Francije na straži“.

Notranjost muzeja ustreza zahtevam muzeografije in daje vse predpogoje za ustvaritev pravilnega okvira delom raznih mojstrov in smeri.

Desno krilo ima v pritličju muzej mesta Pariza. Obsega 13 dvoran in z nešteti slikami, tabelami, načrti in spomeniki ilustrira pisano zgodovino Pariza od keltske dobe naprej; prikazuje današnje mesto in propozicije za njegov daljnji razvoj.

Dvorane prvega nadstropja so bile posvečene muzejski vedi, v njih je bilo prikazano, kako je treba namestiti razstavljene predmete, kakšna luč, kakšne morajo biti sploh vse okoliščine, da pripomorejo razstavljeni umetniki do čim večjega uspeha. Slede dvorane z raznimi tipi muzeja v nemški, ruski itd. koncepciji.

Muzeografija je razmeroma mlada veda. V Louvru sem gledal oboje, stari

in novi način razstavljanja. Grška doba, egipčanska, del rimske so že preurejene po novih vidikih: v vsaki dvorani je samo omejeno število umetnin, ozadje mirno in nevtrarno, da ne odvrača pozornosti, luč pada pravilno, vsi predmeti stojijo v primerni višini. Pri takem načinu razstavljanja res lahko umetnino uživaš in doživiš. Dvorane prvega nadstropja Louvra pa še niso predelane: preobložene kraljevske dvorane s pisanimi štukaturami, freskami, vitrinami so prenatrpane s slikami, ki vise v treh in več vrstah ena vrh druge, slaba razdelitev luči napravi povrh še svoje, tako da preobilica in nesmotna razvrstitev ubijeta tisti vtis, ki bi ga umetnine sicer mogle doseči.

Toda nazaj. Prešli smo dvorane muzeografije. Priključena je razstava Van Gogha, ki naj bi bila nekaka živa aplikacija teh novih vidikov. V par dvorinah je razstavljenih okoli sto Van Goghovih slik, zbranih iz raznih francoskih in inozemskih zbirk. Dela so podana kronološko, razviden je ves potek njegovega življenja. Zraven slik in med njimi vidiš slikarjeva izpričevala, rodovnik rodbine, podatke o njegovih potovanjih, o usodnem prijateljstvu z Gauguinom, na stenah bereš njegove značilne izreke, od katerih sta mi ostala dva v spominu: *La tristesse vaut mieux que la joie* (žalost je več vredna kot veselje) in obupne njegove zadnje besede: „*Le misère ne finira jamais*“. Prikazani so njegovi vzori, smeri, ki so umetniško vplivale nanj, tako n. pr. slike nekega japonskega slikarja, ki so močno vplivale na njegovo znamenito delo „*La pluie*“. Dalje začetek in razvoj duševne bolezni, ki ga je zgrabila (iz te dobe datira njegov „*L'homme à l'oreille cassée*“) in njegov žalostni konec.

Van Goghova razstava je bila v vsakem oziru vzorna, verno je pokazala delo umetnikovo in vso trnjevo pot, ki jo je moral prehoditi.

V drugem krilu palače je bila prirejena retrospektivna razstava pod naslovom „*Les chefs d'oeuvre de l'art français*“, prerez čez celo zgodovino francoske umetnosti. Čez tisoč umetnin je bilo tu zbranih, večinoma iz Francije, veliko pa tudi iz inozemstva, saj je 17 držav poslalo sem svoje bisere francoske umetnosti. V tem poudarku leži izredni pomen te razstave, preje si ni bilo mogoče ogledati vseh teh znamenitih del, ki so sicer raztresena po celem svetu, brez njih bi pa celotni vtis ne bil tako popolen.

V kronološkem redu in na kar najmanj utrujajoč način so tu zbrane slike, skulpture, gobelini, skrinjice, spomeniki, relikviariji, vse reprezentirano tako neprisiljeno, da skoraj ne občutiš, kako drsiš iz stoletja v stoletje in spremljaš francosko umetnost v njenem razvoju. Od najstarejše, brezimne umetnosti, črpajoče izključno v verskih motivih, prehajaš preko prvih primitivnih gobelinov in skulptur 12., 13., 14. stoletja do prvih posvetnih motivov 15. stoletja, do prvih znanih imen; potem čudoviti vzpon mojstrov renesanse, ki so jih predniki že zaslutili (La Hire, la Tour, Blanchard); preideš v barok, igračkast in gracilen, do Boucherja, kasneje do uglajenega Watteauja; dalje romantiki z Delacroixjem do novejših, Maneta, Rodina (ki je bil pa tu sla-

beje zastopan, ker je imel istočasno posebno razstavo), primitivista Gauguina, prijatelja Van Gogha, in več drugih.

Na prav poseben način sem tu doživel kontinuiteto stoletja trajajočega razvoja. Le škoda, da ta sijajna razstava ni mogla ostati trajna.

Ker sem že pri muzejih, moram citirati krasni napis nad vhodom levega krila Trocadéroja, kjer bo pozneje muzej komparativne umetnosti in ki bi bil vreden, da se blesti nad vhodom vsakega muzeja: „Il dépend de celui, qui passe, que je soi tombe ou trésor que je parle ou me taise, ceci ne tient qu'à toi, amis, n'entre pas sans désire“. (Od tebe, ki greš mimo, je odvisno, ali sem grob, ali zakladnica. Samo od tebe je to odvisno, prijatelj, ne vstopaj brez hrepenjenja.)

Ti dnevi v Parizu so bili skrajno naporni, hlastno sem srkal v se vse te krasote, dnevi pa so tekli hitro in nad menoj je visel Damoklejev meč v podobi 25. avgusta, ko je bilo treba naprej. Deset dni sem živel in užival s polnimi pljuči in ko sem se odpeljal proti Marseillu, sem čutil, da je moja zmožnost apercpcije izčrpana. Tri dni sem v Marseillu in Nici samo užival morje, gledal čudovito južno nebo in mislim, da me tedaj ne bi bilo mogoče spraviti v muzej. Prehobil sem obalo od Nice do Monte Carla, vesel in razposajen kot šolarček in užival še zadnje urice na Azurni obali, preden je bilo treba nastopiti preko Benetk zopet pot v vsakdanjost.

Dr. Vladimir Murko

Pozabljeni vrednostni papirji

Članek bi tudi lahko imenoval: o izgubljenem denarju in kako ga je mogoče zopet najti, če se človek še pravočasno pobriga za svoje pravice. Morda bo torej kdo izmed čitateljev ugotovil, da še ni zamudil časa in se mu bo morda kak vrednostni papir, ki ga ima kje spravljenega, spremenil še v denar. Drugi bodo najbrže ugotovili, da so zamudili zadnjo priliko za vnovčenje kaknega vrednostnega papirja in da se je njihov vrednostni papir, ki so ga imeli kje založenega, morda celo v depotu kaknega denarnega zavoda, spremenil že v brezvreden kos lepo potiskanega papirja, ker se niso brigali za njegovo usodo. Mogoče bom še komu pokazal pot, po kateri lahko pride do svojega denarja, obenem pa mu s tem tudi vrnil zaupanje v vrednostne papirje, ki ga je izgubil marsikdo radi izgube, ki jo je sam zakrivil, dočim so seveda drugi izgubili zaupanje zaradi drugih okoliščin.

Vrednostni papirji so v večjih količinah izdane listine, ki se glasijo na neko imovinsko pravico, katera se lahko izvršuje le na podlagi posesti te listine. Ne spadajo pa sem menice, čeki, hranilne knjižice in denar. Vse-

kakor bi bilo potrebno, razpravljati malo podrobneje o posameznih vrstah vrednostnih papirjev, ki so v prometu zlasti v naši državi, ampak za to tu ni dovolj prostora. Natančneje bomo razpravljali o vrednostnih papirjih v posebni knjigi, ki bo izšla v kratkem času v Ljubljani (založba tiskarne „Merkur“).

Vrednostni papirji oziroma efekti se delijo na kratko na take, ki se stalno obrestujejo in predstavljajo terjatev, in drugač take, ki predstavljajo člansko ali deležniško pravico na kakem podjetju. V tretjo skupino spadajo srečke, ki so različnega značaja. V prvo skupino papirjev s stalno obrestno mero štejemo zlasti obveznice države in raznih samoupravnih korporacij, n. pr. dežel, mest, nadalje obveznice železnic, melioracijske obveznice, industrijske obveznice (pri nas zelo malo), pa tudi komunalne zadolžnice in hipotečne ali zastavne liste, kakršne je izdajala pred vojno pri nas Kranjska deželna banka. Tip deželnega posojila so bile kranjske deželne obveznice različnih vrst, komunalne obveznice pa je v zadnjem času izdala Mestna občina ljubljanska. Leta 1937 je izdala Dravska banovina 5 odstotno posojilo za sanacijo zadružništva. Pri vseh teh papirjih se izplačujejo obresti vsako leto v istem času, n. pr. 1. februarja in 1. avgusta in podobno. Obresti dospevajo navadno polletno ob točno določenem času. K papirjem, ki predstavljajo članske ali deležniške pravice na kakem podjetju, spadajo predvsem delnice, katere izdajajo delniške družbe, dočim so kuksi ali deleži na rudarskih združbah v prometu zelo redki. Družbe z omejeno zavezo ne smejo izdajati listine o deležih-vložkih. Delnice se obrestujejo na ta način, da delniška družba iz čistega dobička po vsakoletnem občnem zboru izplačuje dividendo. Če dobička ni, navadno tudi ni dividende. Nekatere delniške družbe imajo tudi tkzv. prioritete ali prednostne delnice, ki uživajo navadno to prednost, da se mora izplačati iz čistega dobička dividenda v določeni višini, n. pr. 4⁰/₀, predvsem njim, dočim prejmejo navadne ali temeljne delnice dividende šele, če je dobiček zadosten ne le za pogojeno najmanjšo dividendo na vrednostne delnice, temveč tudi na navadne delnice. Take delnice imajo nekatere sanirane banke.

Tretja skupina vrednostnih papirjev so srečke. Srečke se udeležujejo žrebanja za dobitke in so torej vrsta igre na srečo. Čiste srečke so lahko deležne le dobitka ali ev. tudi premije, ne da bi jim bilo zajamčeno izplačilo glavnice ali zneska, na katerega se pač srečka glasi. Sem spadajo n. pr. srečke naše državne razredne loterije, dočim je posest inozemskih razrednih srečk prepovedana. Poleg tega pa obstojajo take srečke, pri katerih je določeno, da se morajo v teku let izžrebati vsaj z nominalnim zneskom, ev. tudi z dobitkom, če ga zadenejo. Take srečke imenujemo premijske obli-gacije, če nosijo tudi stalne obresti. Tako n. pr. se srbsko loterijsko posojilo iz leta 1881 obrestuje z 2⁰/₀, dočim se srečke srbskega Rdečega križa in srbske tobačne srečke iz leta 1888 obrestujejo na ta način, da skoro

vsako leto narašča najmanjši znesek, s katerim se izžreba ali amortizira srečka, poleg tega lahko zadene še dobitok. Dobitkov je deležno le manjše število srečk.

Na kak način pridejo lahko imetniki posameznih vrednostnih papirjev do denarja za sam papir in do obresti in na kak način lahko pridejo ob vse, če so nepozorni?

Državnim obligacijam odnosno stalno se obrestujočim obligacijam, ki se glasijo na ime ali pogosteje na imetnika, je priložena pola odrezkov ali kuponska pola. Na kuponu stoji, kdaj dospeva, kje se bo izplačal in v katerem znesku. Če ima torej kdo obveznico našega 7 odstotnega investicijskega posojila, bo ob dospelku lepo odrezal kupon in ga nesel na pošto ali v Poštno hranilnico ali tudi kak denarni zavod, da mu ga izplačajo. Vsakokrat, preden dospejo obresti kakega jugoslovanskega posojila, se razglasi v časnikih, po katerih pogojih izplačujejo te kupone celo posamezne pošte. Včasih so omejitve glede večjih zneskov. V vsakem slučaju pa izplačuje vse kupone oddelek za državne dolgove in državni kredit pri ministrstvu za finance v Beogradu, kamor se lahko pošljejo dotični kuponi, nakar se nakaže protivrednost brez odbitka. Vloge zaradi izplačila kuponov so takse proste. Ko je izplačan zadnji kupon kake kuponske pole, je treba zahtevati novo kuponsko polo na podlagi talona, to je odrezka, ki je na koncu kuponske pole. Na ta talon je treba zelo paziti, da se ne izgubi!

Pri izplačevanju obresti gledajo izplačujoče blagajne zlasti na to, ali dotični kupon še ni zastaran. Vsaka pravica ugasne namreč po preteku nekega števila let, če se ta pravica ni izvrševala pravočasno. Tej ugasnitvi pravic se pravi zastaranje. Upnik, kateremu zastara kupon, ima tako po lastni krivdi v svojih rokah kos lepega papirja, ki bi ga bil morda par dni poprej še lahko vnovčil. Ko mu to povedo, bo seveda zabavljaj na predpise, namesto da bi zabavljaj na svojo lastno lenobo. Pogosto namreč ljudje popolnoma pozabijo, da imajo kakšne vrednostne papirje, ali pa ne vedo, da so v kakšni dediščini, katero so podedovali, tudi taki vrednostni papirji, ki so še nekaj vredni. Zato naj bi vsak srečni dedič dal pregledat dediščino po kakem strokovnjaku, najbolje denarnem zavodu, da mu ta pojasni, kakšne papirje ima, kdaj dospejo obresti, kdaj se papirji žrebajo in kdaj obresti zastarajo. Koliko ljudi n. pr. ne ve, da zastarajo obresti našega najpopularnejšega papirja — $2\frac{1}{2}\%$ ne loterijske rente za vojno odškodnino ali Ratne štete — že v enem letu po dospelku? Po enem letu so torej ti kuponi brez vrednosti.

Iz besedila vsakega vrednostnega papirja je točno razvidno, kdaj zastarajo obresti. Navadno znaša ta doba pri naših vrednostnih papirjih pet let. Pri Ratni šteti zastara tako na leto gotovo več milijonov dinarjev samo na obrestih vse po krivdi malomarnih lastnikov, ki se niso zanje brigali. Pred leti so vsiljevali razni agenti ljudem povsod na deželi posamezne kose teh ob-

veznic, večinoma po pretiranih cenah in na obroke. Marsikdo ne računa več s tem, da imajo ti papirji lepo vrednost, danes celo okrog 470 dinarjev. Kje pa naj poizve, kdaj se plačujejo obresti? Kdo mu pove, kdaj se ti papirji žrebajo? Pri obrestih drugih obveznic, katere zastarajo šele v petih letih, škoda navadno ni tako velika, ker se morda v teku petih let lastnik le odloči za to, da koga vpraša za nasvet, kako bi lahko prišel do svojega denarja.

Nadalje moramo upoštevati, da se obligacije večinoma žrebajo. To pomeni, da se vsako leto izplača del celega posojila na ta način, da se z žrebom določi izvestno število obveznic, ki se bodo izplačale z nominalnim ali imenskim zneskom. Od dne, ko izžrebane obveznice dospejo v plačilo, preneha obrestovanje; če torej kdo po več letih predloži že izžrebano obligacijo in ev. še nepropadle obresti, prejme samo kapital, dočim bi se mu bil medtem lahko ta znesek obrestoval kot vloga v denarnem zavodu. Še večja nesreča je seveda, če zastara obveznica sama. To se navadno dogaja šele po 30 letih in je to treba ugotoviti iz besedila samega papirja. O izžrebanju Ratne štete bom še govoril. Izmed ostalih naših državnih obligacij se sedaj ne žreba za glavnico zaenkrat nobena, razen srbskega premijskega posojila iz leta 1881 ter srbskih srečk, pač pa se žrebajo n. pr. ljubljanske mestne obligacije iz leta 1927 in 1936. Dokler je tečaj ostalih papirjev pod nominalom (imensko vrednostjo), jih kupuje država na trgu. Glede teh ljubljanskih obveznic je treba ugotavljati v Službenem listu ali pri izdajatelju, to je mestni občini ljubljanski, ali so bili izžrebani ali ne. Vsekakor bo morala sčasoma tudi država pričeti zopet z žrebanjem raznih obveznic, katere sedaj kupuje deloma na trgu po borznem tečaju. Potem bo treba zasledovati žrebanje tudi dotičnih državnih obveznic.

Mnogo denarja propade lastnikom srečk. Pri razredni loteriji je treba zahtevati plačilo izžrebanih srečk najpozneje v 120 dneh. Pri Vojni škodi (Ratni šteti) se vršijo sedaj letno štiri žrebanja za dobitke. Dobitek je treba vnovčiti najpozneje v 1 letu po žrebanju, drugače zapade v korist invalidskega sklada. Vendar se za amortizacijo izžrebana obveznica zastara v 5 letih (zaenkrat takih žrebanj ni). Pri srbskem loterijskem posojilu iz l. 1881 zastarajo obresti ($2\frac{1}{2}\%$) v 5 letih, dobitok in obveznica sama, ki se glasi vedno na 100 dinarjev, pa v 30 letih. Srbske tobačne srečke in srečke Srbskega rdečega križa imajo to posebnost, da v teku let narašča najmanjši znesek, s katerim se srečka izžreba za amortizacijo. Amortizirana srečka se izplača (srečka Rdečega križa pri Narodni banki), srečka pa igra še dalje za dobitok na podlagi premijskega kupona, kateri se vrne. Če je srečka zadela dobitok, igra še naprej za amortizacijo. Torej je treba premijski kupon in srečko shraniti. Ljubljanske mestne srečke iz leta 1876 so vse izžrebane in jih izplačuje mestna blagajna.

Pri srečkah je treba največje previdnosti, da ne zapadejo dobitki, pa

tudi morebitne obresti. Zato je dobro dati jih vsako leto vsaj enkrat pregledat.

Pri delnicah ni posebnosti, ker se navadno ne amortizirajo, temveč ostanejo stalno v veljavi. Tudi dividende zastarajo. Kako malo se brigajo ljudje za svoje pravice, izhaja iz bilance raznih bank, ki izkazujejo tudi milijonske zneske nedvignjenih dividend. Če bi se sešteli vsi ti zneski pri naših delniških družbah, bi se dobili visoki zneski pozabljenega denarja.

Poglavje zase so inozemski vrednostni papirji. Tu ne morem razpravljati o vseh vrstah papirjev, ki se nahajajo v rokah naših ljudi. Sam sem se večkrat prepričal, da celo juristi niso vedeli, ali so njihovi lastni papirji še nekaj vredni ali ne. Tako se nahaja pri nas mnogo galiških papirjev, katere je Poljska deloma valorizirala in katere so naši imetniki pokopali, n. pr. gališka deželna banka, gališka deželna posojila, Albrechtova železnica itd. Pri nekaterih je medtem že potekel rok za zamenjavo ali za žigosanje. Koliko je tu zastaranih obresti! Koliko je propadlo delnic in obligacij! Marsikdo ima zopet obligacije Severozapadne železnice in druge papirje, katere je prevzela Češkoslovaška. Tudi nekateri romunski papirji imajo še neko vrednost, n. pr. Hermanstädter Sparkasse; nadalje turške srečke. Srečke italijanskega Rdečega križa so vse izžrebane. Avstro-ogrska vojna posojila so sicer pri nas menda brez vrednosti; zato pa mora naša država v smislu mirovnih pogodb prevzeti in izplačati avstro-ogrsko predvojno državno posojilo, všteti deželna posojila, n. pr. kranjska, hrvaška, dalmatinska in bosanska, ki se nahajajo v jugoslovanski posesti. V proračunu za leto 1931/32 in 1932/33 je že bilo po 15 milijonov dinarjev za izplačilo teh papirjev, nahajajočih se v jugoslovanski posesti. Tedaj ti zneski niso bili izplačani, vendar pa mora do tega enkrat priti, četudi bodo lastniki prejeli mesto gotovine nove jugoslovanske državne obveznice.

Končno moram omeniti, da vrednostni papir še ni izgubljen za lastnika, če ga res izgubi. Predlaga namreč lahko v smislu nepravdnega postopanja uničenje ali amortizacijo dotične listine in prejme mesto stare izgubljene obligacije novo. Natančneje tu o tem ne morem razpravljati.

Če ima kdo doma vrednostne papirje, glede katerih vrednosti si ni na jasnem, naj se obrne na svoj denarni zavod, če pa ta ne bi mogel vsega povedati, pa naj se obrne ev. pismeno na zveze denarnih zavodov, ki bodo gotovo radevolje dale potrebne informacije. To so za banke Društvo bančnih zavodov, za hranilnice Zveza jugoslovanskih hranilnic, za zadruge pa Zadruga zveza, Zveza slovenskih zadrug in Zveza gospodarskih zadrug, vse v Ljubljani. Če upravlja papirje kak denarni zavod, zasleduje navadno tudi žrebanje in vnovčuje kupone. Mogoče bo kdo še pravočasno rešil pozabljeni del svoje imovine, obenem pa sprevidel, da je treba skrbeti za svoje vrednostne papirje, če se naj prepreči nepotrebno razočaranje.

Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica

Katasterske občine. V vseh Jeruzalemskih gorica pripada lastnikom izven Jeruzalemskih goric 2730,9 ha ali 43,37 % celotne produktivne površine, saj jim pripada njiv 23,64 %, travnikov 31,36 %, vrtov 51,03 %, vinogradov 69,51 %, pašnikov 41,13 %, gozdov 46,06 % in stavbišč 38,55 % površine.

V posameznih katasterskih občinah se to razmerje pri nekaterih spreminja v korist lastnikov v Jeruzalemskih gorica, drugod v korist lastnikov izven njih. To je deloma зависno od razmerja med posameznimi kulturami (njivami, travniki itd.) v posameznih občinah. Sorazmerno bolj je gojena kultura polj, sorazmerno ugodneje je razmerje v lastništvu v korist onim v Jer. gorica; sorazmerno večji je v pos. kat. občini odstotek predvsem vinogradov, sorazmerno ugodnejše je razmerje v lastništvu za lastnike izven Jeruzalemskih goric. Podrobneje je to razvidno iz primerjave med preglednico razmerja (v odstotkih) med površino posameznih kultur v posameznih kat. občinah in med spodnjo preglednico, iz katere je razvidno, kolika površina posameznih kultur pripada lastnikom izven Jeruzalemskih goric, izraženo zgoj v %:

Kat. občina	njive	travniki	vrtovi	vinogradi	pašniki	gozdovi	stavbišča	skupno
Litmerk	27,38	37,82	49,95	73,13	52,52	77,22	41,95	57,83
Libanja	12,65	30,13	24,47	50,33	12,71	35,93	19,12	26,62
Pavlovski vrh	24,02	18,29	52,89	58,33	39,71	39,96	40,88	37,90
Mihalovci	7,85	5,39	26,27	37,12	13,44	21,00	21,76	16,92
Ivanjkovci	33,26	28,70	51,37	67,27	39,10	39,56	31,92	40,64
Veličane	14,94	25,70	34,86	42,59	26,63	21,60	25,35	26,80
Cerovec	31,19	73,59	55,37	73,93	45,64	41,71	44,66	50,00
Plešivec	45,16	58,04	60,76	69,55	53,93	57,48	63,33	60,35
Brebrovnik	27,54	38,86	61,68	65,49	41,25	45,68	40,73	46,46
Vinski vrh	9,93	18,62	36,92	68,27	16,70	25,49	29,68	25,66
Sv. Miklavž	13,34	13,07	49,55	66,35	17,73	30,19	17,90	24,73
Kajžar	47,15	60,00	46,65	57,74	36,18	100,00	41,41	54,35
Vuzmetinci	33,42	26,31	44,30	74,63	64,95	32,76	44,06	44,45
Ilovci	44,34	66,69	71,60	81,69	67,96	54,43	63,92	65,52
Hermanci	30,13	36,47	53,65	81,62	43,84	74,27	51,18	57,60
Gomila	42,18	55,88	58,68	75,28	27,89	44,18	47,40	54,81
Kog	11,00	11,56	31,12	45,72	25,88	20,38	30,74	27,47
Lačaves	5,90	4,32	30,01	50,72	12,94	9,65	22,76	16,83
Vitan	5,64	7,78	16,22	45,30	8,39	15,79	8,74	12,55
Jastrepci	6,54	12,12	12,55	28,71	6,92	6,11	9,72	10,60
Radomerje	18,18	16,32	44,67	73,19	39,68	33,07	30,41	34,90
Gresovščak	79,81	67,68	92,63	92,84	94,98	96,89	92,21	90,86
Slamnjak	44,72	63,78	68,15	94,35	65,01	75,77	49,72	68,33
Rinčetova graba	64,36	78,50	66,29	80,55	82,02	86,20	68,85	78,81
Nunska graba	61,76	92,97	81,09	90,82	56,28	86,58	77,58	80,64
Presika	57,23	60,24	64,07	80,55	68,62	69,48	55,21	70,28

Od gostote naseljenosti v Jeruzalemskih gorica, pa tudi v posameznih kat. občinah je lastninsko razmerje med onimi, ki bivajo v Jeruzalemskih gorica in onimi, ki bivajo izven njih, zavisno v majhni meri.

Gostota naseljenosti. V vseh Jeruzalemskih gorica je po zadnjem uradnem ljudskem štetju 1931.⁴ l. bivalo 7584 ljudi. Povprečno biva na 1 km² 120,4 ljudi, odnosno odpade na posameznega prebivalca povprečno 0,83 ha površine zemlje. Jeruzalemske gorice so izrazito kmečka pokrajina, skoro vse prebivalstvo se preživlja z obdelovanjem zemljiških kultur.

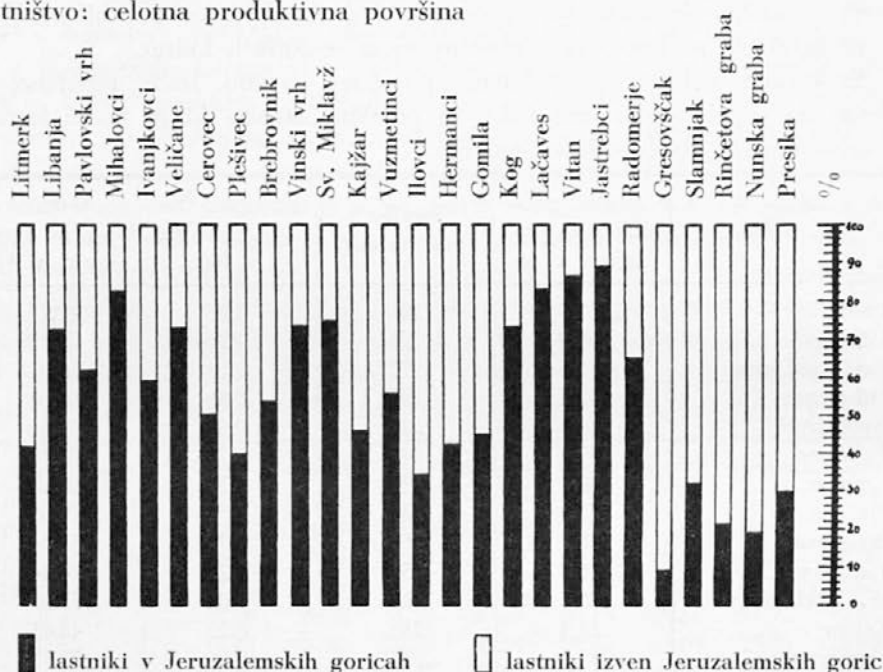
Primerjaje celotno produktivno površino, število ljudi, površino, ki odpade na posameznega prebivalca in površino zemlje, ki jo imajo lastniki iz Jeruzalemskih gorica, vidimo sledeče:

Kat. občina	celotna produktivna površina v ha	število prebivalcev	površina na 1 prebivalca v ha	lastnina ljudi iz Jeruz. gorica v ‰
Litmerk	277,8	266	1,05	42,17
Libanja	309,9	256	1,21	73,38
Pavlovski vrh	175,6	272	0,61	62,01
Mihalovci	252,5	298	0,85	83,08
Ivanjkovci	210,0	227	0,93	59,36
Veličane	249,4	317	0,79	73,20
Cerovec	140,8	192	0,73	50,00
Plešivec	172,9	239	0,72	39,65
Brebrovnik	506,1	655	0,77	53,54
Vinski vrh	436,3	357	1,22	74,34
Sv. Miklavž	438,8	425	1,02	75,27
Kajžar	83,4	285	0,29	45,65
Vuzmetinci	213,0	234	0,91	55,55
Ilovci	206,2	219	0,94	34,48
Hermanci	257,3	273	0,94	42,40
Gomila	204,2	256	0,79	45,19
Kog	262,5	443	0,59	72,53
Lačaves	144,7	198	0,73	83,17
Vitan	320,7	303	1,06	87,45
Jastrepci	175,6	288	0,61	89,40
Radomerje	280,3	406	0,69	65,10
Gresovščak	325,9	291	1,12	9,14
Slamnjak	315,3	403	0,72	31,67
Rinčetova graba	128,4	150	0,86	21,19
Nunska graba	121,8	206	0,59	19,36
Presika	87,3	125	0,69	29,72

⁴ Podatki so objavljeni v „Krajevem leksikonu Dravske banovine“, Ljubljana 1937. Imena naselij se večinoma krijejo z imeni kat. občin. V nekaterih kat. občinah pa je več naselij in sicer v kat. o. Litmerk (Litmerk, Lesniški vrh), k. o. Plešivec (Plešivec, Jeruzalem), k. o. Sv. Miklavž (Sv. Miklavž, Krčevina), k. o. Radomerje (Radomerje, Radomerščak), k. o. Gresovščak (Gresovščak, Železne dveri) in k. o. Slamnjak (Slamnjak, Podgradje).

Jeruzalemske gorice so gosto naseljene, gosteje kakor drugi okoliški predeli s prav tako izrazitim kmečkim značajem.⁵ Ljudstvo obdeluje vso zemljo v Jeruzalemskih goricah, toda le 56.63 % celotne produktivne zemlje je lastnina ljudi v Jeruzalemskih goricah. Nazorneje je to razvidno iz naslednje ponazoritve:

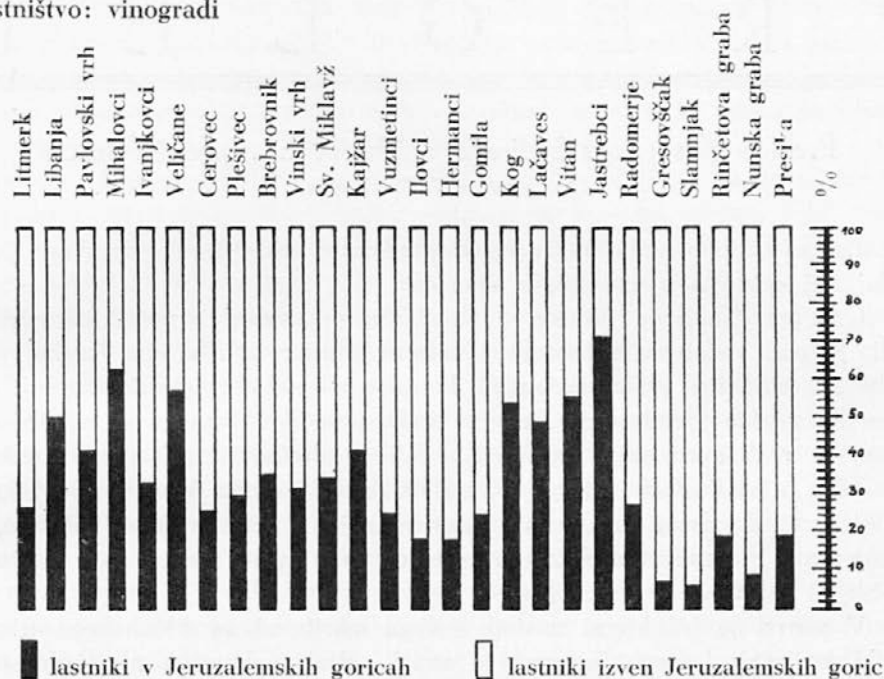
Lastništvo: celotna produktivna površina

Sorazmerno gosta naseljenost v Jeruzalemskih goricah je v zvezi z močnim vinogradniškim značajem predela, saj merijo vinogradi dobro petino (21.65 %) celotne produktivne površine. Toda manj ko tretjina (30.49 %) vse vinogradne površine je lastnina ljudi v Jeruzalemskih goricah. Nazorneje to kaže za pos. kat. občine naslednja ponazoritev:

⁵ Navajam nekaj primerov za upravne občine (vsaka vsebuje več kat. občin). Podatki so preračunani na osnovi podatkov o površini in o številu preb., objavljenih v „Krajevem leksikonu“. Na 1 prebivalca odpade zemlje v ostalih Slovenskih goricah: Sv. Tomaž 1.07 ha, Velika Nedelja 1.08 ha, Polenšak 1.58 ha, Sv. Lovrenc—Juršinci 1.34 ha; na sp. Dravskem polju: Središče 1.25 ha, Hum 1.19 ha; na Murskem polju: Ljutomer okolica 1.06 ha; v Medmurju: Štrigova 0.85 ha. Medmurje je zelo obljudeno, pribl. kakor Jeruz. gorice. V Haložah, za katere je znana visoka obljudenost, odpade na prebivalca: v Zavrču 0.84 ha (36 % vinogradov!), v Sv. Barbari 1.04 ha, v Podlehniku 1.48 ha, v Majšperku 1.55 ha, v Leskovcu 1.19 ha. — Seveda je pri teh primerjavah upoštevana celotna površina (tudi ceste in vode), v Jeruz. goricah pa le produktivna zemlja.

Lastništvo: vinogradi

Iz vseh dosedanjih ugotovitev lahko izvajamo sledeča dejstva:

Jeruzalemske gorice so gosto naseljene. Pogoji preživetja skrajne večine ljudstva so zavisni od zemljiško lastninskih odnosov. Že samo dejstvo, da bivajo lastniki 43.37 % produktivne zemlje izven Jeruzalemskih goric, ima za posledico, da lastniki porabijo ves morebitni čisti donos na 43.37 % površine izven Jeruzalemskih goric, in to pri vinogradih, kjer je sorazmerno najvišji čisti donos še v občutnejši meri, njega celih $\frac{7}{10}$. Tako so v begu tkzv. čistega donosa izven Jeruzalemskih goric v sosednje kmečke predele (16.11 % celotne odnosno 26.95 % samo vinogradne površine), v Ormož in Ljutomer (14.21 % celotne odnosno 18.99 % samo vinogradne površine), v ostale predele Slovenije (2.58 % odnosno 5.03 %) v druge predele države (0.99 % odnosno 1.41 %) ter izven države (celih 9.48 % celotne odnosno 17.13 % samo vinogradne površine), dani pogoji leto za letom za vedno večjo gospodarsko slabitev Jeruzalemskih goric.

(Nadaljevanje bo sledilo)

P R E G L E D

Pregled glasbenega življenja v Mariboru v pretekli sezoni

(Nadaljevanje iz 1.—2. štev.)

Če se ozremo sedaj na pregled glasbenih prireditev iz lanskega leta, tedaj naj omenim najprej naše domače.

Orkester Glasbene Matice v Mariboru, pomnožen z vojaškimi godbeniki, je pod vodstvom ravnatelja Glasbene Matice g. Marjana Kozine priredil 22. januarja 1937. simfonični koncert v veliki unionski dvorani. Na sporedu so bili Beethoven, Mozart in Dvořak. V Mozartovem violinskem koncertu v A duru se je uveljavil z veliko tehniko in nič manjšo nežnostjo tona v violinskem solu g. Taras Poljanec. Izvedba koncerta je bila v veliki meri dovršena in ubrana, interpretacije z razumevanjem podane, v posameznih instrumentih prozorno izdelana in v celoti smiselna ter dojetna. Obisk ni bil povsem zadovoljiv.

V marcu je bil krstni nastop novega mariborskega klavirskega tria v veliki kazinski dvorani. Koncert je uspel v kljub nekaterim nepopolnostim, ki so bile spričo začetnega udejstvovanja povsem razumljive. Tako je bila interpretacija še nekoliko nehomogena in zato izraznost medla in premalo poudčrtana. Izvajali so Beethovna, Schuberta in Dvořaka. V začetku novembra pa smo v naše veliko veselje imeli priliko slišati že drugi koncert klavirskega tria, ki nam je odprl novo glasbeno sezono in z doseženim uspehom dokazal upravičenost svojega obstoja. Vsebinsko je napravil trio velik korak naprej. Poleg Dvořaka in Brahmsa nam je bil predstavljen še sloviti ruski zastopnik moderne linearne muzike Čerepnin s sonato za klavir in čelo, ki je bila našim „razvajenim“ ušesom zaradi svoje oglate in razkosane ritmike ter povsem samostojne linearne melodike težje dostopna. Gg. čelist Bajde in pianist dr. Klasinc sta težko nalogo dostojno rešila. Pri triu je v interpretaciji še prevladovala razumska resnoba nad čustveno razgibanostjo. G. dr. Roman Klasinc je naš priznani pianist, ki z lahkotno prožnostjo obvlada tehnično najtežje partije, pa jih v interpretaciji včasih ne izčrpa do vseh emocionalnih potankosti; je tudi idejni vodja tria; pri g. Poljancu smo pogrešali še pojoče mehko v izraznosti; g. Bajde je v triu najbolj lirično mehak in v primeri z obema ostalima odločno prešibak.

Pevsko društvo „Maribor“ je 9. aprila priredilo v veliki unionski dvorani Gregorčičev večer, ki naj bi proslavil našega „goriškega slavčka“ z govorom, z recitacijami njegovih pesmi in s petjem skladb na njegovo besedilo. Prireditelj je imela bolj značaj prosvetnega večera kot pa koncerta. G. Marijan Rus, ki je sodeloval s samospevi, je bil s svojim obsežnim glasom v izrazu

preveč patetičen in neenoten, bolj je ugajal v lirični nastrojenosti. Zbor (vodil g. J. Ev. Gašparič), ki je bil v interpretaciji enoten, v izreki razločen ter v intonaciji čist, je pokazal veliko pevsko disciplino, dočim je bil v zveneči ubranosti manj popoln. Spričo izpiljene izvedbe bi lahko še ubranije zvenel, ko bi bil bolj vpet in uglajen.

Pevsko društvo „Jadran“ je priredilo 8. maja vokalni koncert moderne, v pretežni meri slovenske sodobne umetne in narodne pesmi. Pod vodstvom g. Ubalda Vrabca se je zbor z drznim korakom lotil težavnega programa. Uspeh je bil velik; seveda se je pa v ubranosti čutilo, da zbor še ni kos tako velikemu skoku. Na žalost je zbor vprav v zadnjem času spet preživel krizo, kakor sem omenil že v prejšnji številki.

V dneh od 26. maja do 2. junija je Glasbena Matica v Mariboru polagala račune o gojitvi glasbene umetnosti in o glasbenem izobraževanju mladine. V kazinski dvorani so se vršili štirje zaporedni nastopi, na katerih so gojenci pokazali svoje uspešno napredovanje v pouku klavirja, violine, čela, solopetja, mladinskega petja in orkestra. Uvod v te prireditve je bila koncertna revija, ki jo je priredila Glasbena Matica 26. junija v veliki unionski dvorani s sodelovanjem glasbene šole, mešanega pevskega zbora in orkestra, pomnoženega z vojaško godbo. Pestrost sporeda je bila torej povsem razumljiva. Pevski nastop gojencev in mladinskega zbora (vodil g. Bajde) je zapustil le bežne vtise; škoda, da nismo slišali kaj več od njih. Nastop mladinskega orkestra pod vodstvom g. Poljanca je bil v primeri z drugimi sličnimi nastopi vzoren. Nastopom zrelejših gojencev (klavir, violina) je sledil pevski zbor Glasbene Matice (dirigent Kozina). V izvedbi skladb Adamiča, Slavenskega, Pahorja in Tomca je zbor pokazal muzikalno ubranost in enotno interpretacijo. Škoda, da zbor sedaj ne napreduje po tej uspešno začrtani poti in se redkeje uveljavlja! Dober vtis je napravil orkester z izvedbo Bravničarja in Čajkovskega.

Koncert nar. žel. glasb. društva „Drave“ dne 2. junija v unionski dvorani ni bil v toliki meri dovršen, kakor je bil n. pr. njen koncert ob 15 letnici. Program je bil sicer dobro naštudiran, zato je bilo čutiti v izvedbi veliko gotovosti. Tudi pevska disciplina je bila vzorna, dinamika enotna. Manjkalo pa je posameznim glasovom plemenitosti in uglajenosti, celoti pa melodiozne ubranosti. Ob spremljevanju društvenega orkestra sta sodelovala tudi solista gg. tenorist Živko in baritonist Faganeli. Koncert je vodil g. Albin Horvat.

Spominu tragične smrti kralja Aleksandra I. Zedinitelja je bil posvečen žalni koncert pevskega društva „Jadran“ 8. oktobra v frančiškanski cerkvi s sodelovanjem gdč. F. Brandlove, org. Blaža Arniča iz Ljubljane in pevskega zbora „Jadrana“. Gdč. Brandlova je s svojim občutenim goslanjem dala večeru najprimernejši značaj. G. Arnič se nam je tokrat prvič predstavil na orglah. Petje zbora je zvenelo v čisti harmonični ubranosti, ki so jo motile le nekatere manjše pevske nepopolnosti.

V okviru umetniškega tedna se je vršil 26. novembra v unionski dvorani koncert, ki naj bi podal sliko mariborskega glasbenega življenja. Prvi del koncerta nam je predstavil našo sodobno, na ožjih domačih tleh izniklo glasbeno produktivnost (Cvetko, Pahor), drugi del pa domače pevske zборе ob izvajanju del domačih skladateljev.

Prvi del programa je izpolnil dr. Klasinc, ki nam je na klavirju predstavil mladega mariborskega glasbenika Cvetka s prvencem klavirske sonatine, in ljubljanski godalni kvartet, ki je težko izvedljivo, strogo atonalno pisano in zgoščene linearne kompozicije polno delo mariborskega prof. Pahorja podal z vso požrtvovalno vnemo. Obe deli sta bili ob tej priliki prvič izvajani in sta bili od ocenjevalne komisije umetnostnega tedna tudi nagrajeni.

Drugi del sporeda so izpolnili mariborski pevske zbori. O „Jadranu“ in njegovem nekoliko prenačnem poletu sem že prej govoril. Zbor Glasbene Matice je ponovil Pahorjevo Polžjo suito, ki stavi za izvedbo dosti zahtev, a je zaradi duhovite invencije, odete v preprosto, igrivo kompozicijo zelo učinkovita, — slišali smo jo bili prvič že na koncertni reviji. Zbor ni dosegel svoje siceršnje višine. Številčno šibak ni zvenel v običajni ubranosti. „Drava“ je pokazala svoje lepo umirjene glasove in enotno doneče glasovne skupine, pogrešali smo kvečjemu več agilnejšega zanosa.

„Maribor“ je nastopil ob spremljevanju klavirja. Škoda, da ne à capella! Saj je pokazal zadostno številčno moč, glasovno ubranost in sočno barvitost.

Poleg navedenih domačih koncertov smo imeli lani v Mariboru tudi več gostovanj. Tako smo 8. marca pozdravili v svoji sredi bolgarski pevske zbor „Rodna pesem“, ki je prišel k nam iz Sofije in nam predstavil bolgarsko pesem v vsej njeni svojstvenosti. Tu naj navedem tudi vokalni koncert ge. Oberwalderjeve, koloraturne pevke, in g. Slavka Lukmana iz Ljubljane dne 17. aprila v kazinski dvorani. Ga. Oberwalderjeva je pokazala v opernih arijah veliko koloraturno spretnost, glasovno obsežnost, mladostno barvitost in enovito zvonečnost, pa manj iskrene vsebinske izraznosti. Nastop g. Slavka Lukmana ni sodil na ta večer. Njegov glas je morda nekoliko sličen onemu filmskih pevcev, a je povsem neizšolan in neizoblikovan.

V kazinski dvorani smo z največjim občudovanjem prisluhnili 12. maja zboru zagrebških madrigalistov. Zbor solistov, z neverjetno vsestransko pevsko in glasbeno kulturo, nas je vse prevzel s svojim preciznim in nepopisno dovršenim izvajanjem, ki nam je odkrivalo skrivnostni svet najčistejše glasbene umetnosti brez vsake primesi zunanje, čutne učinkovitosti. 20. oktobra je bil v kazinski dvorani koncert salzburskega Mozartovega kvarteta, ki nam je v fini dovršenosti podal Mozarta, Bergerja in Dvořaka. V frančiškanski cerkvi se je vršil 7. novembra orgelski in solistični koncert, na katerem je spretno orglal č. g. p. Kanizij Fricelj in pel solistične točke ob njegovem

orgelskem spremljevanju g. Tone Petrovčič iz Ljubljane s prikupljivo barvanim, a nekoliko pretirano dramatičnim basom.

Zelo redko se Maribor razgiblje v vseh najširših plasteh, da za kakšno umetniško priliko napolni unionsko dvorano. To se je zgodilo 15. novembra, ko je koncertiral praški klavirski virtuoz Ruda Firkušný. Velike so umetniške sile bogonadarjenega umetnika pianista in za svoja presenetljiva izvajanja je vsekakor zaslužil vse priznanje, s katerim mu navdušeno občinstvo tudi ni štedilo. Le nehote se mi vrine ob tem številnem in navdušenem obisku misel na slabo obiskane domače koncerte: nemo propheta in patria.

18. decembra smo doživeli veliko priliko, da smo v unionski dvorani poslušali Akademski pevski zbor iz Ljubljane, ki je v svojem sporedu podal povprečni pregled o vsem svojem dosedanjem desetletnem plodovitem delu. Koncert je bil umetniško na vrhuncu, pevske vrline zbora neprekosljive. Prireditelj je bila v vrsti mariborskih glasbenih nastopov svojevrstna prikazen. Pa se njegove glasbeno umetniške in slovensko narodne pomembnosti za naš Maribor nismo zavedli in smo dopustili, da je bil obisk vse prej kot dovoljen.

Z operetnim repertoarjem našega gledališča se na tem mestu ne bom podrobno bavil iz zgoraj navedenih razlogov. Samo to naj ugotovim, da je z dramatično in glasbeno dovršeno, z vsestransko dostojno vprizoritvijo Leharjeve operete „Dežela smehlaja“ naše gledališče pokazalo, da vendarle tudi v opereti zmore nekaj takšnega, kar je v dramatičnem, še bolj pa v glasbenem oziru nad povprečno višino. Pri tej uprizoritvi smo iz vsega načina izvedbe spoznali, da nam naši igralci tudi v opereti lahko nudijo nekaj odličnejšega in dostojnejšega. Tu smo res lahko enkrat prisluhnili pevskim kvaliteta naših gledaliških pevcev.

V preteklem letu so bile na sporedu še naslednje operete: Visokost pleše (Ascher), Sveti Anton, vseh zaljubljenih patron (Jara Beneš), Dolarska princesa (Fall), Pri treh mladenkah (po Schubertu-Berté) in Pod to goro zeleno (Jara Beneš). Svojo krstno predstavo je doživela tudi domača opereta Rdeči nageljni, ki jo je uglasbil g. Pavel Rasberger, igralec in režiser mariborskega gledališča. Glasbeno sloni opereta na istih temeljih, ki jih je g. Rasberger nakazal v svoji prvi opereti „Prebrisani Amor“. Ljubi lahko glasbo starejšega stila, izogiblje se modernemu šlagerškemu tonu. Značilnost njegove glasbe je preprosta, melodiозна arioznost, ki ima več prikupne dojetnosti kot originalne invencije; marsikaj mu zveni v prav domačem tonu. Instrumentacija je včasih zabrisana, manjka ji prozorne plastike.

Med gostovanji naj omenim go. Ančico Mitrovičev v „Baronu Trenku“, g. Marija Šimenca tudi v „Baronu Trenku“ in go Marico Lubejevo v „Deželi smehlaja“.

V vrsti glasbenih večerov, ki jih gledališka uprava prireja svojim abonentom, se je 5. aprila vršila v gledališču koncertna akademija, na kateri so nastopili: ga Fr. Bernot-Golobova, članica ljubljanske opere, gdč. J. Stuci-

nova, plesalka iz Maribora, in g. prof. René Gallatia, pianist iz Ljubljane. V sporedu, ki so ga sicer delno zastopali slovanski, a noben slovenski skladatelj, je ga Bernot-Golobova z odličnim altom, ki je v začetku pokazal nekoliko preveč barvne različnosti v menjavi glasovnih leg, očarala v obsežni in krasni nižini. G. prof. Gallatia se je predstavil v zelo dovršeni klavirski igri. V plesnem nastopu gdč. Stucinove pa je bilo mnogo enakomernosti in sličnosti kretenj v vsebinsko si nasprotujočih točkah.

Vse slične prireditve je daleko nadkrilil koncert Brandl tria v gledališču dne 22. aprila. Na sporedu so bili Brahms, Beethoven in Dvořák. Izvedba programa je bila vseskozi popolna in umetniško dovršena. V načinu interpretacije vseh treh umetnic, ob njihovem osebnem doživljanju umetnine, ki jo podajajo, se nam odkriva čisti glasbeni svet. Izklesano in prozorno oblikovanje arhitektonike ter enotno razumevano in občuteno podajanje je njihova neprecenljiva odlika. Da je trio nastopil na gledališkem odru, je bilo akustiki nekoliko v kvar.

Božidar Bajuk

Mariborska opera

V 1.—2. številki „Obzorij“ pravi g. Božidar Bajuk v članku „Pregled glasbenega življenja v pretekli sezoni“, „da velik del krivde (za nezdrave glasbene razmere v Mariboru) ...nosijo naše glasbene kulturne ustanove, ki si vse do danes niso znale in mogle vzgojiti dostojne publike in ji vcepiti vsaj v nekaj skromnih mejah pravega okusa ter estetskega čuta“ itd. Pred tem omenja operetne predstave v gledališču, ki da so vse polne, dočim so koncerti v Mariboru prazni. Torej bi prav lahko sklepali, da je predvsem gledališče krivo, da so razmere tako žalostne, ker pač z opereto kvari okus publike!

Ker je v zadnjih letih padlo že več sličnih opazk in da ne bi nepoučeni dobili vtisa, da gledališče ali noče ali pa ni sposobno, da bi delovalo pravilno, pač ne bo škodilo, če na kratko orišemo, pod kakimi okolnostmi je delovala mariborska opera. S tem bodo tudi objasnjene smernice glasbene repertoarne politike mariborskega gledališča.

Mirno lahko trdimo, da je mariborsko gledališče — in to baš pod sedanjostjo upravo — svojčas v glasbeno-vzgojnem pogledu storilo in žrtvovalo več ko se je od njega sploh moglo zahtevati: vzdrževalo je pod najtežjimi pogoji skozi šest let stalno opero, in to nekaj časa — skoroda na škodo drame — na tako visoki vršini, da bi bila lahko mnogo večja mesta Maribor zanjo zavidala.*) Ko pa je

*) Opereto je vpeljal že Nučič proti koncu prve sezone, v drugi pa je vpriporil tudi že tri kratke opere. Kompletan mali operni ansambl pa je prvi angažiral že Bratina.

bila potem pred desetimi leti mariborskemu gledališču itak že najmanjša državna subvencija še za več ko polovico zmanjšana, je bilo seveda konec stalne mariborske opere. Saj je bilo gledališče sploh v svojem obstoju ogroženo, če bi jo bilo hotelo še nadalje vzdrževati. Menda pa vendar ni treba še poudarjati, da je, zlasti iz narodnih razlogov, obstoj slovenskega gledališča v Mariboru neobhodno potreben, iz česar sledi, da je bilo treba opustiti opero, če bi bilo radi nje celo gledališče propadlo. Žal, staro in neizpodbitno dejstvo je, da vsaka opera veliko stane, a malo donša in je torej pravi luksuz za vsako gledališče. Zato pa so tudi povsod po svetu opere sijajno subvencionirane, dočim se drame po večini same vzdržujejo (razen pri nas, ki na gledališkem polju šele več ali manj ledino orjemo).

Dobro se zavedajoč, da je opereta glasbeni vzgoji publike prej škodljiva kot koristna, jo je samo mariborsko gledališče v sezoni 1928/29. skušalo stopnjema ukiniti. Zmanjšalo je operetni ansambel pod minimum, istočasno pa je podprlo dramo na vse načine. Toda kakšen je bil efekt? Gledališki dohodki so padli skoraj na polovico! Da bi ne bilo gledališče zopet ogroženo, je moralo v prihodnji sezoni na novo angažirati popoln operetni ansambel...

Odkar je bila torej mariborskemu gledališču državna subvencija zmanjšana, mu je bilo absolutno nemogoče še dalje vzdrževati stalno opero. Pa tudi s samo dramo ni moglo živeti... Kaj torej? Gledališka uprava se je znašla takrat pred najtežjo in najbolj odgovornosti polno odločitvijo. Preostali sta ji le dve poti: ali da likvidira slovensko gledališče v Mariboru, da ne bi nosilo odija, da z opereto kvari okus občinstva, ali pa, da gre preko tega pomisleka in gleda, da ohrani mariborsko gledališče za vsako ceno (pri tem pa tudi 50 ljudi ne vrže kar tako na cesto). Uprava se je odločila za slednje, po njenem najboljšem prepričanju manjše zlo. Glavno pozornost je poslej posvečala drami, opereti pa je dovolila vedno le toliko razmaha, kot je bilo potrebno za obstoj gledališča. Kolikor le mogoče pa je dala prednost klasični in muzikalno kvalitativnejši opereti. Pri tem pa se je trudila, da naštudira vendarle vsako leto (s pritegnitvijo gostov) po možnosti tudi še eno do dve operi. To seveda ni šlo brez gmotnih žrtev in težav, zlasti odkar se radio širi bolj in bolj in je vedno težje zadovoljiti radi tega vse bolj razvajeno občinstvo. Napore gledališča pa je menda najbolj oteževala od leta do leta pomanjkljivejša vojaška godba. Zato je bila v Mariboru ustanovljena mestna godba (h kateri je gledališče največ prispevalo), ker pa žal ni našla dovolj razumevanja pri poklicnih krogih, je kmalu zaspala.

Kljub vsemu je mariborsko gledališče delovalo na tej podlagi vse do velike krize, tedaj pa žrtev tudi za malo opero ni moglo več riskirati, kajti dohodki so vedno bolj padali. Zato se je domenilo z ljubljansko opero

in ta je dve leti gostovala v Mariboru (predlanskim trikrat s „Seviljskim brivcem“, lani pa dvakrat z „Madame Butterfly“). Žal so bila tudi ta gostovanja pasivna, zato se je gledališče to sezono zopet odločilo za lastno opero, seveda v najskromnejšem obsegu (da ni zopet celo gledališče v nevarnosti!). In to v svojo srečo, kajti s „Trubadurjem“ je imelo nepričakovano velik moralni uspeh, pa tudi finančno menda ne bo doplačalo. Četudi druga opera, „Dalibor“ morda ne bo odrezala tako povoljno, se vedno še mariborsko gledališče lahko tolaži s tem, da bi letos tudi gostovanje ljubljanske opere (radi odhoda Gjungenčeve in Gostiča) bilo v Mariboru zelo, zelo pasivno in bi stalo morda še več. In slednjič, ali ni za Maribor večji dobiček domača, z lastnimi silami postavljena, čeprav po vršini nekoliko nižja opera, saj jo temeljiteje sodoživlja neprimerno več ljudi ko za posameznika dražje in redkejša nastope ljubljanske opere. Gostovanje poedinih zunanjih gostov pri naših predstavah pa do gotove mere pritegnejo tudi mnoge petične snobe, ki si sicer „ne morejo kvariti okusa z mariborsko opero“, dasi bi baš njihov pogostejši obisk gledališča finančno pripomogel, da se dvigne vršina zavoda. Da je to pretirano omalovaževanje, od časa do časa pa tudi krivična ali pristranska kritika, iz Maribora pregnala že nekaj pomembnih umetnikov, ki so dobili potem drugod vse drugačno priznanje, bodi med drugimi težavami mariborske drame le mimogrede omenjeno.

Kljub vsem težavam in očitkom pa razmere vendar niso tako žalostne in okus občinstva le ni tako strašno oporečen kot se trdi. Kako bi potem bil naš „Trubadur“ tolikokrat in tako dobro obiskan?! Nasprotno, iz tega se vidi, da imamo v Mariboru poleg operetne tudi že posebno operno publiko, ki pa žal ne pride dovolj na svoj račun, in to samo radi preslabe državne subvencije našega gledališča.

Zato bi bilo zlasti sedaj, ko bo Velika Nemčija avstrijskim mestom zopet omogočila stalna gledališča (Celovec baje dobi celo opero!) nad vse umestno in potrebno, da vsi naši ministri, senatorji in poslanci mariborskemu gledališču slednjič izposlujejo večjo, vsaj pa tako veliko subvencijo, kot jo imajo druga oblastna gledališča.

Tedaj, in le tedaj ne bo treba več delati z manj solisti kakor je prstov na roki, takrat bo mogoče povečati tudi zbor in izpopolniti orkester z dovoljnim številom civilnih godbenikov, mariborska opera pa bo zopet na prvem mestu sodelovala pri muzikalni vzgoji občinstva, prav tako kakor je to delala že nekoč skozi šest let.

Dr. Radovan Brenčič

Jovan Dučić o pesništvu

„Ja sam uvek čitao jedno delo pre njegovog predgovora, i verujem, da nisam grešio“.

V dvojini številki Glasnika jugoslovenskega profesorskega društva za julij in avgust 1937 je napisal Jovan Dučić prekrasen esej o Aleksu Šantiću. V tem eseju pravi o pesniku in njegovem ustvarjanju: „Kako naj se v resnici ocenjuje književno delo z ozirom na piščevo življenje? Polno primerov imamo, da pesniki v ničemer niso bili podobni delu, ki so ga sami ustvarili. Bili so v književnosti veliki humoristi, ki so bili v zasebnem življenju melanholiki; bili pa so tudi strupeni satiriki, kateri so bili sicer po jeziku najmanj ujedljivi in hudobni. Gotovo je, da žive ljudje mnogo bolj z domišljijo nego s stvarnimi naključji. Ljudje bi morebiti poblazneli, ko ne bi vedno verovali v nekaj drugega, nego v ono, kar že je. Zato resnično življenje morebiti ni ni nič drugega kot svet samih obsesij, čakanja, padanja, razočaranja; to se pravi, da živi človek v absurdnosti in nemogočem. Kje je torej meja resničnega in neresničnega? Prav posebno še v življenju pesnikovem. Njegovo delo bi se ne imelo za ustvarjanje, ko bi ves njegov izvor ne bil v niču.“

Sicer pa morebiti samo najznatnejši pesniki pojo izključno o sebi. Celo sam Chopin je, če ni prejel pisma od gospe Sand, mogel napisati žalostno sonato, v življenju Beethovnovem pa je bila tuga kosmična. Človek je oseben le tedaj, kadar ne more biti univerzalen. Zato pojo mali pesniki o ženski, veliki pa o ljubezni. Petrarca je pel o ljubezni v nekem transcendentalnem prividu, ne pa v resničnem doživljanju. Drugi italijanski pesnik, Leopardi, je pel o ljubezni do dveh deklic, ki jih je poznal samo, ko sta hodili mimo njegovega doma. To se pravi, da so ideja o ženi in ljubezen in strast do nje v človeku vedno močnejše nego kako doživeto ljubezensko naključje, ki je vedno omejeno, ker ima svoj začetek in konec. Največjemu številu pesnikov je žena le povod za ljubezen — za ljubezen, ki je duševna lepota, potreba po spolnem in vzletu, izvir ustvarjanja, vez s splošnim, utapljanje v kosmičnem...“

O patriotskem pesništvu pa pravi Dučić v omenjenem eseju: „Patriotska poezija ima svoj čas, ko se piše in bere. To je vedno čas velikih epskih dogodkov, ali čas prevratov in razkolov v kakšni družbi... Treba pa je razločevati med patriotskimi in političnimi pesniki, kakršne je sovražil Goethe. In najboljše politične pesmi utrpe na svoji vitalnosti in lepoti, kadar že preide čas in ljudje, na katere so se te pesmi nanašale... Pravi patriotski pesniki pa ostanejo sodobni, njihove patriotske pesmi vedno lepe. To pa zato, ker opeva dobra patriotska pesem ljubezen do rodni tal in do domačega ognjišča bolj kakor mržnjo do tujcev ali mržnjo do tuje domovine. Taki pesniki torej pojo o svobodnih, pa globokih — večnih človekovih čustvih...“

Taka patriotska pesem je v resnici vedno ljubezenska pesem, ker tudi ona poje o ljubezni. Patriotsko čustvovanje je prav tako čustvovanje za-ljubljenega človeka, kakor je ljubezensko čustvovanje v navadnem smislu besede. Mračno je in surovo, ljubosumno in nekompromisno (nesporazumno) kakor ono drugo. Stvar krvi in telesa je, čustvovanje skoraj barbarsko, bistveno, nerazsodno, atavizem, ki je pridelek (produkt) dolgih dedovanj. Človek veruje v vse velike stvari na isti način in z istim zanosom (ekstazo). Kakor ljubezenska pesem ni dobra, ako opeva ženo, a ne ljubezni, tako tudi patriotska pesem ni dobra, ako opeva bolj mržnjo do tuje domovine, kakor pa ljubezen do svoje. Vsemu, kar je božanskega v človeku, se je gibanje sprožilo vedno iz istega čistega vrela. Ljudje imenujejo svojo domovino Mater, kakor bi jo lahko imenoval Bogorodico ali zaročenko. Zato lahko iz vsake globoke vere ali ljubezenske pesmi napravimo patriotsko, le simbol je drugi, vsebina pa je ista.

Tudi danes še ni minil čas patriotske pesmi, minil bo le, kadar mine človeka čustvo patriotizma, to pa nikoli minilo ne bo. Če ne cvete patriotska poezija v eni generaciji tako kakor v drugi, je to zato, ker vsaka poezija, in nič drugega tako kakor poezija, odgovarja svojemu zgodovinskemu času. Vsak čas pa ni zgodovinski ne epski, zato tudi vsebina pesništva vsakikrat nima najlepšega sadu. Zakon človeškega srca je: majhni časi — majhna poezija. Majhni časi pa so kakor ti današnji, v katerih tava človeštvo po nenravnosti, ne verujoč v nič več, kakor je verovalo nekoč vsaj v Boga. Neoporekljivo je, da čas po evropski vojski radi splošne zmede in velikih neredov, kakršnih človeštvo morebiti ne pomni v svoji zgodovini, sploh ni za poezijo. Da se napiše „Božanstvena komedija“ in „Osvobojeni Jeruzalem“, ali da nastane slikarstvo Giottovo in Fra Angelica, ni dovolj le to, da se rode Dante in Tasso, Giotto in Fra Angelico, ampak da je tudi velik moralen in duhoven čas.“

Ivan Dornik

Nekaj vtisov z razstave italijanskega portreta

Stari dvorec v Beogradu, sedaj muzej kneza Pavla, je sprejel portrete znamenitih osebnosti in znamenitih slikarjev (včasih kar dvojno znamenite, ker je znane osebnosti delal znan umetnik) in jih razstavil na ogled širokim ljudskim množicam. Popolnoma na sodoben način prirejena razstava je bila jasna in pregledna, ne prenatrpana. Na temnih, žametnih ozadjih so bile razstavljene včasih tudi samo po tri slike v eni sobi. Nikjer preveč naenkrat, izbrani so bili le posamezni kosi posameznih dob, vendar dovolj značilni, da so mogli karakterizirati čas, okolje in mišljenje dobe, v kateri so nastali, poleg tega pa še malo označiti tudi mojstra samega.

Čeprav portret sam na sebi ne nudi gledalcu zunanje zanimivosti slik, ki pritegnejo gledalca bodisi z dramatično snovjo ali z veliko kompozicijo, razgibanimi telesi, z barvnimi in svetlobnimi učinki, in čeprav zahteva pravo razumevanje umetniške vrednosti portreta ne samo poznavalca umetnosti, marveč tudi nekoliko psihologa in historika, da more slediti notranjemu življenju upodobljenca, si sicer pod pričujočo razstavo ne smemo predstavljati galerije prednikov kakega grofovskega rodu z rodovnikom tja do križarskih vojsk, vojaško „postrojene“ vrste hladnih obrazov, brezizrazno zroče na gledalca, ki v zadregi odvrne pogled in skuša najti zanimanje vsaj v pisanih oblekah, marveč opazimo na vsej razstavi živahno menjavo in o dolgočasju ni sledu. Prireditelj je spretno izbral poleg čistih portretov tudi slike, kjer je portretiranec vsaj v zvezi z dejanjem, če še celo ne soudeležen akcije in podrejen celoti slike, ali pa kjer je oseba le izgovor, da je mogel naslikati tedanjo nošo, opremo in običaje. Poleg vse te pisanosti pa moremo slediti skozi vso razstavo živo nit in končni namen vse razstave je: prikazati razvoj italijanske umetnosti do danes.

V duhu sedanjega prepričanja o dvatisočletni kulturi italijanskega naroda začno razstavljeni portreti že z dobo rimske republike, kjer so opazni gotovo še vplivi etruščanske umetnosti, še več pa jih je iz cesarske dobe. Sama znana imena portretirancev (Scipio Afrikanec, Cezar, August, Vergil itd.), pri katerih se človek spomni svojega znanja o osebi in potem s toliko večjim zanimanjem ogleduje podobo. Sploh je potrebno za interpretacijo in klasifikacijo portreta podrobno poznati življenje, usodo in značaj osebe, da moremo slediti potem tudi njenemu psihičnemu karakterju na sliki. (To je poizkusil tudi organizator, ki je v katalogu opisal ne samo slike in karakteriziral umetnika, marveč je položil skrb tudi v to, da nekoliko osvetli življenje in dela upodobljenčeva.)

Po razpadu cesarstva postane Italija obljubljena dežela, kjer so si napovedali rendez-vous narodi, ki s seboj niso prinašali kulture, temveč uničevali še tisto, kar je ostalo tam. Redki so radi tega že ohranjeni umetnostni spomeniki, kaj šele portreti, kajti mišljenje in duh dobe srednjega veka sta taka, da imata oči obrnjena k onostranosti, samo Bog in duša sta merilo vsega, vse zemeljsko je minljivo, ne nosi v sebi višje, božje ideje in je sub specie aeternitatis nevredno upodabljanja. Redki portreti so tipizirani obrazi, med seboj slični, enaki drugim glavam. Rdeča nit je pretrgana in se razvoj ne da in continuo zasledovati.

Zanimanje za človeka, za osebnost začne rasti šele z renesanso, začetnico sedanje individualistične dobe. Človek začneja dobivati na veljavi, postane merilo vsega in v zvezi s tem začne odkrivati naravo in jo obnavljati. Človek postane vreden radi tega upodobitve, ker je človek, in sedaj nastajajo portreti tudi manj znanih oseb, ki jih danes ne moremo več spoznati. Kako temeljito je novo humanistično gibanje zajelo vso Italijo, nam

kaže tudi naša razstava, ko imamo prav za prav relativno največ razstavljenih objektov iz XV. stoletja. Strog, podroben deskriptivni naturalizem, ponavljajoč natanko do slednje gubice in bradavice na obrazu upodobljenca, je značilen za ta čas. Najučinkovitejša soba na razstavi je bila vprav soba zgodnje renesančne plastike, polna lepih in grdih obrazov podrobne resničnosti. Med njimi naj omenim samo Francesca Laurano (Franjo Vranski), že od sodobnikov nazvanega „Schiavone“ (Slovan), ki ima v mehkobi dela in nežni finesi poleg sodobnih tedaj splošnih znakov tudi nekaj svojkega, slovanskega in nam je zelo blizu. Grobi zunanji naturalizem se kmalu umakne idealiziranju visoke renesance (Rafael, Sarto), katera pa se skuša poglobiti v človekovo dušo. V Benetkah se reši problem vtisa enotne resnične barvne ploskve, sestavljene iz raznih barvnih enot (Tizian) in pozneje cepi še z efekti svetlobe in sence (Tintoretto). Ta nova benečanska barvna spoznanja, združena z rafaelsko lepoto in michelangelovskim patosom ter veličastnimi telesi, ustvarijo skupno barok.

Barok ljubi patetične poze in lahen sentiment, človek se zaveda svojega dostojanstva in ga še celo pretirava, oblači se v elegantna in pisana oblačila, obraz pa dobi izraz resnosti in važnosti upodobljenega človeka. Kmalu je draperija skoro prav tako pomembna kot osebnost, ker jo samo dvigne in vedno večjo vlogo dobi lepa ter pisana obleka. V slikah 18. stoletja je videti, kakor da so ljudje samo še občudovali svilo in brokat obleke in zlato in srebro okraskov. Risba kmalu izgineva in čisti slikarski problemi se pojavljajo tudi v portretu; zrak, svetloba, barve — to so problemi, ki zanimajo 19. stoletje vse do novega časa. Tudi Italija je k ustvaritvi nove, moderne umetnosti mnogo doprinesla, sama ustvarila tudi svojo smer, aeropitturiste, ki pa na razstavi ni bila zastopana. Od novejših del morem omeniti le portreta sedanjih vodij naroda, kralja in cesarja ter duceja, katera dostojno zaključujeta razstavo.

Naštevane posameznih imen bi vodilo predaleč, vse znamenite osebnosti od renesanse do danes so zastopane vsaj s par deli, sicer ne s svojimi najboljšimi, toda glavno za ljudi je, da je čim več znanih imen in resnično se je trlo največ ljudi prav v sobah vodilnih imen. Fini in ljubki Desiderio da Setignano je imel manj občudovalcev od Donatella, ki ni bil ravno dobro zastopan, Parmigianinova lepa Antea manj kot Tintoretov senator Soranzo, ki mojstra ni preveč karakteriziral in Moronijeva portreta zakoncev Spini manj, kakor Giorgionejev vitez, ki je sploh problematičen. Bila je za prvič pretežka razstava za neučeno ljudstvo in tako je bilo opaziti, da so ljudje bolj opazovali s svedrom vrtane kodre Verrocchijeve lepe dame, kakor njen pravi izraz, bolj občudovali detajlni verizem oklepa in opreme pri Barrociu in pozabili na obraz ter bolj sočustvovali z žalostno usodo Beatrice Cenci, kakor pa opazili mojstra Renija. Velike dimenzije Bassanove slike so bolj vplivale od malega formata Mantegne ali Lippija. Ena največjih vrednosti

razstave Piera della Francesca je v sredi dvorane ostal skoro neopažen, kakor tudi večina ni opazila tehnične posebnosti, ko je bila na razstavo prenešena velika freska Andrea del Castagne — Pipa Spana. Toda že to, da so bili vsi umetniki Italije, katere je treba drugače iskati in spoznavati po raznih galerijah, zbrani na enem mestu, daje razstavi prav posebno in veliko vrednost!

Hi koncu naj omenim še veliki uspeh te razstave; številka obiskovalcev, ki presega 82.000, bi bila tudi za večje in pomembnejše mesto ogromna, posebno če upoštevamo kratko trajanje razstave. Zadnje dneve je bila po sobah naravnost gneča, posebno pri znamenitih in slavljenih imenih. Res, da velika večina, po mojem mnenju, ni prav pojmovala te razstave, marveč je gledala le s svojega, popolnoma subjektivističnega odnosa do slike in vtisa, ki ga je umetnina napravila nanj ter se pri tem še dala sugerirati od nimba znanih imen, bodisi da so bili ti vtisi tehničnega, lepotnega, predmetnega ali umetnostnega značaja, bodisi da so opazovali le modo, obleko in frizuro, je vendar razstava svoj veliki propagandni namen izvršila v polni meri. Škoda le, da je niso bila deležna tudi druga mesta.

F. K. Kos.

Popravek tiskovnih napak v članku: Gospodarske in socialne razmere v Prekmurju v 1.—2. št. 1. 1938 Obzorja. Beri: Na 43. strani, 3. odstavek, 4. vrsta mesto Novih — pravilno Kaki. Na 44. strani, 1. odstavek, 3. vrsta mesto ogrski pravilno agrarni. Na 44. strani, 2. odstavek, 15. vrsta, je izostala beseda bolj med besedama okraju in razvito. Na 45. strani, 1. odstavek, 5. vrsta, mesto na pravilno od. Na 46. strani, 2. odstavek, 9. vrsta izpadejo besede: po odpravi agrarne reforme in. Na 47. strani, 1. odstavek, 2. vrsta mesto Slovenijo pravilno Slavonijo, v 3. vrsti mesto 53% pravilno 35% ter v 2. odstavku, 1. vrsta mesto ljudstva pravilno ljudstvu.

O C E N E

Stanko Cajnkár: Potopljeni svet. Drama v štirih dejanjih. Založila Nova založba v Ljubljani, 1938. Str. 72.

„Potopljeni svet“ je prvo večje leposlovno delo, s katerim se je sicer že znani pisatelj Stanko Cajnkár predstavil slovenski javnosti tudi kot umetniški oblikovalec. Ne vem, ali je pričujoče delo avtorjev dramski prvenec, a reči moram, da se je doslej le malokateri slovenski dramatik bolje in prepričevalneje uvedel v naše slovstvo. „Potopljeni svet“ spada namreč v vrsto tistih redkih slovenskih dramskih del,

ki nadaljujejo po Ivanu Cankarju začetno tradicijo tako po svoji idejno-sociološki kretnji kakor tudi po svoji umetniški pomembnosti.

Pričujoča drama, katere prvo dejanje je izšlo že lani v Domu in svetu in povzročilo tedaj mnogo napačnega zgledovanja, je ne samo ena izmed najizrazitejših in najdovršenejših del naše povojne, zlasti katoliške literature, ampak je tudi nadvse zanimiva osebna izpoved in hkrati dokument vsega današnjega pokolenja. Po vsebini je ta drama na moč aktualna, saj posega tako rekoč v vsa pereča vprašanja današnjega časa in odkriva usodne globine sodobne duhovne stiske. Pisatelj se je resda dotaknil v prvi vrsti vprašanja vere v sodobnem človeku in v današnjih razmerah; a prav dejstvo, da je s tem osrednjim problemom zvezal vse polno važnih in celó delikatnih življenjskih vprašanj, najbolje označuje njegovo delo in priča, da ni nastalo morebiti iz nekega apriornega hotenja, marveč se je rodilo iz močnega doživetja. Cankarjeva drama v resnici ni zgrajena le na opazovanju in analizi življenja, ampak je osebna bolečina, izpoved in krik. Kajpada velja to zadnje samo za njeno duhovno vsebino, katere nikakor ne smemo zamenjati s tako imenovano dramsko zgodbo.

Le-ta je ob kratkem takale: dr. Pavel Velnar, duhovnik in profesor na univerzi, je doživel v sebi tragiko kot človek in kot katoličan ter se nenadoma znašel v obupni duhovni praznini; v tej srčni stiski že ni več videl smisla življenja, ki pa ga vedno išče, čeprav izstopi iz Cerkve, ki mu je bila dosihmal vse in v kateri je videl vse, kar je lepo, dobro in plemenito. Kako je prišlo do verske krize in odpada, izvemo iz prvega in drugega dejanja, ki vsebujeta nekako zasnovo in zaplet dramske akcije, ki pa sloni, kakor bomo videli, predvsem na dialogu in ne toliko na prizorih. Prvo dejanje, ki se godi „v velikem hotelu nekje pod vrhovi švicarskih gora“, predstavlja v bistvu Velnarjevo srečanje s filmsko igralko Lilijano Garnier, ki le še poglobi razkol v njem s tem, da „kliče v življenje tistega drugega človeka, ki je v njem“, a mu hkrati vendarle odpira pot v novo življenje, zakaj „ta ljubezen je morala stopiti na mesto, kjer je bilo že davno mnogo praznote“. Iz tega že lahko vidimo, da tu ne gre toliko za erotični problem in da ljubezen ni niti poglobil niti edini vzrok Velnarjeve religiozne tragike. Njegov odpad ima mnogo globlje korenine ter je posledica razočaranja nad katolištvom ali boljše nad njegovimi predstavniki. Če hočemo doumeti globino in pomembnost njegovega spora s Cerkvijo, ne smemo prezreti, da Velnar ni nikak povprečnež, niti v umskem niti v moralnem smislu, marveč je bil skoz in skoz zgleden duhovnik in vnet delavec za kraljestvo božje, saj je „mislil, da smo katoličani lahko povsod prvi, ker smo v Bogu urejeni“.

Kaj ga je tako razočaralo in mu ubilo vero v svet, v katerem je doslej živel, izvemo iz drugega dejanja, ki se godi v škofijskem dvorcu in ki je dramatično napet razgovor med Velnarjem, ki sedaj nastopa že v civilu, in njegovim škofom, monsignorom Cirilom. Iz tega zanimivega dialoga se nam odpre ne samo pogled v Velnarjevo osebno tragiko, ampak spoznamo iz njega tudi osnovno problematiko današnjega katoličanstva vobče. To seveda ne pomeni krize njegovega nauka, temveč se to prašanje tiče le skladnosti načel z življenjem in pa nalog, ki jih katoličanom nalaga moderni čas. Velnarju, ki je kot kaplan, profesor in vzgojitelj mladine imel mnogo bojev in doživel veliko grenkosti in krivičnega obsojanja, se zdi, da katoličani na splošno nimajo smisla za življenjskost ter da kot celota ne žive s časom, čeprav se celó „eden ali dva izgubita kje v prvih vrstah človeške kulture“. Vso bridkost svojega spoznanja pa iztisne v naslednji stavek: „Ob lačnih, strganih, preganjanih in zlorabljenih so Kristusovi učenci mirno spali.“ To je zadnji, usodni razlog, da se je v njem zamajal prej tako trdni in lepi svet vere in da je sklenil odslej „samo živeti, priti do neke nove zavesti, pozabiti na vse, kar je bilo, utoniti nekje v

množici ljudi, ki kljub vsemu ostajajo nekam človeško dobri.“ Ako je vera takšen integralen del življenja, da je brez nje nemogoče priti do neke smiselnosti sveta, potem — pravi — se bo tudi v njegovem življenju našel prostor zanjo. Za zdaj pa ga kliče življenje.

S tem je Velnarjev prelom s Cerkvijo izvršen. V tretjem dejanju, ki se godi v njegovem stanovanju, ga srečamo kot moža Lilijane Garnier in knjižničarja v velikem mestu. Medtem je minilo nekaj let in Pavel Velnar je doživel novo razočaranje, a ne samo ob ženi, ki se je ohladila in se mu izneverila, sledeč svoji „filozofiji o življenju, ki hoče samo živeti“. Obupan je tudi, ko vidi, da kot Lilijanin mož nima nikakega vpliva na razmere delavstva v tovarni, kateri je ona lastnica. To je zanj tem huje, ker prav tedaj izve, da je škof Ciril medtem izvedel vse tiste reforme, ki mu jih je nekoč on predlagal. Tragika v njem se pogloblja in drama njegovega življenja se zaostruje tem bolj, čim bolj se mu izmika vse tisto, o čemer je mislil, da bo vsaj malo odtehtalo lepoto tega, kar je bil zavrgel. V njem se začne oglašati domotožje po „življenju, ki ima smisel“. Ta njegova žalost pride do izraza zlasti v pogovoru z Vivino, ženino mlajšo sestro, ki pa ne ve za njegovo preteklost in bi jo rad obvaroval, da se ne bi pogubila v brezdušnem materialističnem svetu. Toda vse kaže, da se mu tudi to upanje ne bo izpolnilo.

Da bi ubežal notranji praznoti, se vda zadnji iluziji, prividu sreče, meneč, da bi jo mogel še najti v ljubezni s Klaro Vigny, kateri je pripravljen žrtvovati svoj prvi zakon. Toda Klara Vigny, njegova tajnica, je katoličanka in trdno odločena, da nobena ljubezen ne bo nikoli smela mimo njene vere, kajti „Bog je več kakor naša sreča“. Razgovor s to svetlo ženo, ki je vsebina večine zadnjega dejanja, pomeni razplet dramske akcije in globoko posega v usodo Velnarjevega življenja. Klara Vigny ne le odkriva „potopljeni svet“ na dnu njegove duše, marveč mu znova razodene tudi smisel križa, ki je v žrtvi in odpovedi. Vendar pa mora Velnar doživeti še zadnji očiščujoči vihar, preden se bo mogel vrniti v ta svet. Vivina, ki se je razočarana in obupana vrnila od svojega brezvestnega ljubimca, izpije v njegovi navzočnosti strup. In tako smo priča zadnjega, najpretnesljivejšega prizora v vsej drami, ko ga Vivina, njegova ljubljena, odkloni kot duhovnika in se umirajoča rajši prepusti božjemu usmiljenju in ljubezni, kakor pa bi prejela odvezo po njem, ki do dna pretresen in strt posluša Klarine besede: „Brez Boga smo vsi strašno ubogi.“

Tako vidimo, da je v pričujoči drami polno nasprotij, dasi spor ni viden toliko v zunanem kolikor v notranjem svetu. To je tudi vzrok, da nam posreduje vsebino v prvi vrsti dialog, ki pa je tako živ in napet, da niti ne pogrešamo zunanjega dejanja. Pisatelj nam je hotel z dramo Pavla Velnarja pokazati predvsem tragiko sodobnega katoličana, tudi slovenskega, ki se bori v sebi za skladnost narave in milosti, svobode in vezanosti, kulture in religije. Nerazumevanje na eni strani pahne Velnarja v nasprotno skrajnost, tako da šele po novem, nič manj boleznem razočaranju spozna vrednost izgubljene vere. Cajnkarjeva drama prikazuje potem takem tudi tragiko odpada in je prav zaradi tega zgrajena izrazito dvodelno, da se tako še izraziteje pokaže nasprotje obeh svetov. To nasprotje poudarja tudi rahel simbolizem, ki se kaže že v naslovu, zlasti pa še pozneje v pravlji o potopljeni Atlantidi. Vendar pa ta simbolizem ne krije v sebi nič alegoričnega, marveč je le pesniško sredstvo in moč pisateljevega sloga, za katerega sta značilni miselna globina in lepota podob. Prav Cajnkarjev jezik moramo še posebej pohvaliti, saj se ugodno razlikuje od čisto kaj malo pesniške besede naših poveljnih dramatikov.

France Vodnik

Vasa Stajić: Odabrani stihovi Lukijana Mušickog (v cirilici). VIII + 136. Beograd 1938. Geca Kon. (Školski pisci, sv. 26). Cena din 20' .

Pesmi, sprejete v ta izbor, so vzete iz štirih zvezkov „Stihotvorenija Lukijana Mušickog“, ki jih je od 1838 do 1848 izdal pesnikov vnuk dr. Georgij Mušickij. Besedilo je vzeto iz prve in četrte knjige Stihotvorenij, kajti v drugi in tretji knjigi ni pesmi v srbskem jeziku, ampak samo v „slavenskem“. Vasa Stajić je priredil besedilo po Vukovem črkopisu, ker, kakor pravi na str. 133, „novi naraštaji često i ne poznaju crkvene ćirilice“. Pravopis in jezik pa sta ostala taka, kakršna sta v izdaji dr. Georgija Mušickega. Izpuščena sta jor in jer na onih mestih, kjer jih Srbi ne izgovarjajo; izpuščen je v besedilu tudi apostrof, s katerim je Lukijan Mušicki zamenjal jor, cerkveno cirilski šč, ki ga je Mušicki prav gotovo bral po rusko šč, je povsod prepisan kot srbski št; glede jata pravi prireditelj (str. 134), da ni mogel biti dosleden: v pesnikovih prvencih, ki so bili pisani v „srbsko-slovenskem“ jeziku, je prireditelj za jat vzel je, v ustalih pesmih, pisanih v srbskem jeziku, pa e.

Stajić je razdelil pesmi v štiri skupine: v prvi so pesnikovi prvenci, n. pr.: Oda preosvajaštenjemu gospodinu Stefanu ot Avvakumović ..., Ljubovne pjesme, Ekloga na preždevremennuju smrt Petra Muškatiroviča, Pjesn serbskija junosti; v drugi skupini so pesmi, v katerih je pesnik opeval znamenite dogodke v življenju srbskega naroda in znamenite osebnosti, n. pr.: Seni Dositeja Obradoviča, Vuku Stefanoviču, Kopitaru („Slavenski Muza krepij zaštitniče, O Kopitaru, spješim ti strannostjo“), Na mir Evrope, Na Vidov dan, Glas narodoljubca, Glas arfe Šišatovačke, („O ako sam ti ikada, Muzo, ja / Sa pesmom serbskom, zemnij, ugodio“); v tretji skupini so pesmi, v katerih je glavna oseba pesnik sam ali pa obdan od svojih prijateljev, n. pr.: Malom krugu blagoobraženi prijatelja, K samom sebi (kateri je postavil na čelo motto iz Horacija: Musis amicus, tristitiam et metus / Tradam protervis in mare creticum / Portare ventis.), Klevetniku; četrta skupina obsega pesmi, katerim je bil pesnik sam dal naslov: Nadpisi na serbsko knjižestvo. Izmed teh so zbrani le tisti epigrami, ki bi še danes mogli zanimati radovednega bralca.

Besedilo pesmi je prireditelj raztolmačil spodaj pod črto. Ta izbor naj bi nado-meščal učencem srednje šole štiri knjige Lukijanovih Stihotvorenij, do katerih priti je težko, ker se nahajajo le v redkih bibliotekah, obenem pa tudi olajšal razumevanje drugega in tretjega desetletja 19. stol. v srbski književnosti.

Ivan Dornik

